

**DENİZLİ ÇARDAK İLE
AFYONKARAHİSAR DAZKIRI
İLÇELERİNDEKİ MÜKELLEFLERİN
VERGİ ALGILARININ
İNCELENMESİ**

Halil Çağlar YILAYAZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Harun CANSIZ

Ağustos, 2019

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DENİZLİ ÇARDAK İLE AFYONKARAHİSAR DAZKIRI
İLÇELERİNDEKİ MÜKELLEFLERİN VERGİ ALGILARININ
İNCELENMESİ

Hazırlayan
Halil Çağlar YILAYAZ

Danışman
Prof. Dr. Harun CANSIZ

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Denizli Çardak İle Afyonkarahisar Dazkırı İlçelerindeki Mükelleflerin Vergi Algılarının İncelenmesi*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/08/2019

Halil Çağlar YILAYAZ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Harun CANSIZ
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Gülsüm GÜRLER HAZMAN
: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TAYTAK

İmza

Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Halil Çağlar YILAYAZ' ın “Denizli Çardak İle Afyonkarahisar Dazkırı İlçelerindeki Mükelleflerin Vergi Algılarının İncelenmesi” başlıklı tezi, 19.08.2019 günü saat 11:00’ de Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği’ nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

DENİZLİ ÇARDAK İLE AFYONKARAHİSAR DAZKIRI İLÇELERİNDEKİ MÜKELLEFLERİN VERGİ ALGILARININ İNCELENMESİ

Halil Çağlar YILAYAZ

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Ağustos 2019

Danışman: Prof. Dr. Harun CANSIZ

Vergi devletin, kamusal ihtiyaçlara cevap verebilmesi için mükelleflerden aldığı parasal değerdir. Vergide yer alan devlet ve mükellef ilişkisinde, ödeyici konumunda olan mükellefin vergiyi nasıl algıladığı, verginin tahsil edilebilirliği açısından önemli bir husustur. Mükelleflerin psikolojileri, üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Mükellefin ödediği vergiler neticesinde, gelirlerinin azalması sonucu ortaya çıkacak ve olumsuz tutum ve davranışlar, sergileyecektir. Yaşanacak bu gibi olumsuzluklar mükellefi vergide uyumsuzluğa sevk edecektir. Vergideki bu tür uyumsuzlukların önlenmesi için bireylerdeki vergi algılarının iyi oluşturulması gerekmektedir.

Yapılan bu araştırma iki farklı ilçede yaşayan mükelleflerin vergi algılarını incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma yaparken anket yöntemi ve elde edilen bulgular Mann Whitney-U ve Ki-kare testleri yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda her iki ilçede yaşayan vergi mükellefleri arasında vergi algılamaları bakımından anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. Ayrıca her iki ilçede de mükelleflerin vergi sistemini adaletli bulmadığı, vergi mevzuatını karışık bulduğu ve vergi oranlarının yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Vergi, vergi algısı, vergi psikolojisi, vergi uyumu, spss program

ABSTRACT
INVESTIGATION OF TAX PERCEPTIONS OF THE TAXPAYERS IN
DENİZLİ ÇARDAK AND AFYONKARAHİSAR DAZKIRI DISTRICTS

Halil Çağlar YILAYAZ

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF FINANCE

August 2019

Advisor: Prof. Dr. Harun CANSIZ

Tax is the monetary value that the state receives from the taxpayers in order to meet public needs. In the relationship between the state and the taxpayer in the tax, how the taxpayer in the position of the payer perceives the tax is an important issue in terms of the tax collectability. The psychology of taxpayers needs to be emphasized. As a result of the taxes paid by the taxpayer, it will arise as a result of the decrease in revenues and will exhibit negative attitudes and behaviors. Such negativities will cause the taxpayer to inconsistency in taxation. In order to prevent such mismatches in taxation, tax perceptions in individuals should be well established.

This study aimed to investigate tax perceptions of taxpayers living in two different districts. During the research, the questionnaire method and the findings were analyzed with the help of Mann Whitney-U and Chi-square tests. As a result of the study, no significant difference was found between the taxpayers living in both districts in terms of tax perceptions. In addition, it was concluded that taxpayers did not find the tax system fair, tax legislation was mixed and the tax rates were high in both districts.

Keywords: Tax, tax perception, tax psychology, tax compliance, spss program

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim süresince tarafıma karşı hep sabırlı olan, ümitsizliğe düştüğüm de bile desteklerini esirgemeyen, öğrencilerini olumlu düşünceyle koşullayan değerli bilim insanı Prof. Dr. Harun CANSIZ hocama sonsuz teşekkür ederim. Sayın Mesut YÜCEL'e de okula devam etmemde sağladığı kolaylıklardan ve sevgili eşim Nagihan YILAYAZ'a tez süresince gösterdiği özverili yaklaşımından dolayı minnettarım.

Halil Çağlar YILAYAZ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ VE VERGİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1. VERGİNİN GENEL BOYUTU	3
1.1. VERGİNİN TANIMI	3
1.2. VERGİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	5
1.2.1. Verginin Konusu	5
1.2.2. Vergi Mükellefi.....	6
1.2.3. Vergi Sorumlusu	8
1.2.4. Vergi Matrahı	10
1.2.5. Vergi Muaflığı ve İstisnası.....	11
1.2.6. Verginin Tarhı	12
1.2.7. Verginin Tebliği.....	18
1.2.8. Verginin Tahakkuku.....	21
1.2.9. Verginin Tahsili.....	21
2. VERGİLEME İLKELERİ.....	22
2.1. VERGİLEME İLKELERİNİN TANIMI.....	23
2.2. VERGİLEME İLKELERİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ	24
2.3. VERGİLEME İLKELERİNİN GELİŞİMİ.....	25
2.4. VERGİLEME İLKELERİNİN SINIFLANDIRILMASI	26
2.4.1. Mali Vergileme İlkeleri.....	26
2.4.1.1. Verimlilik İlkesi	26
2.4.1.2. Esneklik İlkesi	28
2.4.2. Vergilemenin İktisadi İlkeleri	29
2.4.2.1. İktisadi Etkinlik İlkesi	29

2.4.2.2. Vergilemede Tarafsızlık İlkesi	30
2.4.3. Sosyal Vergileme İlkeleri.....	31
2.4.3.1. Genellik İlkesi	31
2.4.3.2. Adalet İlkesi	33
2.4.3.3. Eşitlik İlkesi.....	37
2.4.4. İdari Vergileme İlkeleri.....	38
2.4.4.1. Belirlilik İlkesi.....	38
2.4.4.2. Basitlik İlkesi.....	40
2.4.4.3. Açıklık İlkesi	40
2.4.4.4. Vergilemede Tasarruf İlkesi	41
2.4.4.5. Vergilemede İstikrarlılık İlkesi.....	41
2.4.4.6. Vergilerin Kanuniliği İlkesi.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ ALGISI VE VERGİLEMEYE KARŞI TEPKİLER

1. VERGİ ALGISI VE VERGİ ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	44
1.1. VERGİ ALGISI.....	44
1.2. VERGİ ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	48
1.2.1. Demografik Faktörler	49
1.2.1.1. Mükellefin Yaşı	49
1.2.1.2. Cinsiyet Faktörü	50
1.2.1.3. Mükelleflerin Eğitim Düzeyi.....	53
1.2.1.4. Medeni Durum	55
1.2.2. Ekonomik Faktörler	56
1.2.2.1. Vergi Ödeme Gücü.....	56
1.2.3. Siyasi Faktörler	58
1.2.3.1. Devlete Olan Bağlılık	58
1.2.4. Vergi Yönetimi İle İlgili Faktörler.....	60
1.2.4.1. Vergi Adaleti	60
1.2.4.2. Vergi Afları	62
1.2.4.3. Vergi Oranları.....	65
1.2.4.4. Vergi Denetim Olasılığı	69
1.2.4.5. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı	70
1.2.4.6. Mükellef-Vergi İdaresi İlişkileri	71
1.2.4.7. Uygulanan Vergi Politikaları.....	73
1.2.5. Diğer Faktörler.....	74
1.2.5.1. Vergi Ahlakı	75
1.2.5.2. Mükelleflerin Diğer Mükellefler Hakkındaki Düşüncesi.....	78
2. VERGİ PSİKOLOJİSİ.....	79
3. VERGİLEMEYE KARŞI GÖSTERİLEN TEPKİLER.....	81

2.1.1 VERGİDEN KAÇINMA.....	81
2.2.1 VERGİ KAÇAKÇILIĞI.....	83
2.3.1 VERGİ REDDİ VE İSYANI (VERGİ GREVİ).....	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ ÇARDAK İLE AFYONKARAHİSAR DAZKIRI İLÇELERİNDEKİ VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİ ALGILARI

1. VERGİ ALGISI İÇİN LİTERATÜR TARAMASI.....	88
2. AFYONKARAHİSAR İLİ DAZKIRI VE DENİZLİ İLİ ÇARDAK İLÇELERİNDE MÜKELLEFLERİN VERGİ ALGILARINA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI.....	93
2.1. ARAŞTIRMA YAPILAN İLÇELERE AİT TEMEL ÖZELLİKLER.....	93
2.1.1. Çardak.....	93
2.1.2. Dazkırı.....	94
2.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	94
2.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI.....	94
2.4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ.....	95
2.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	95
2.6. ANKET BULGULARI.....	95
2.6.1. Demografik Bilgilere Ait Bulgular	96
2.6.2. Vergileme İle İlgili Temel Durumlar.....	97
2.6.2.1. Vergilendirme Şekli	97
2.6.2.2. Elde Edilen Kazanç Türü	97
2.6.2.3. Mükellefiyet Süresi	98
2.6.3. Verginin Tanımı	98
2.6.4. Adalet Açısından Türk Vergi Sistemi	99
2.6.5. Verginin Vatandaşlık Görevi Algısı	101
2.6.6. Verginin Zamanında Ödenmesi.....	102
2.6.7. Verginin Mali Külfet Olarak Algılanması.....	103
2.6.8. Vergi Mevzuatına Bakış	104
2.6.9. Mükelleflerin Mevzuat Bilgisi.....	105
2.6.10. Afların Vergi Ödemeye Etkisi.....	106
2.6.11. Vergi afları.....	107
2.6.12. Vergi Yükünün Mükellef Algısı.....	108
2.6.13. Vergi Oranları İle Vergi Gelirleri İlişkisi	109
2.6.14. Vergi Kaçıranların Diğer Mükellefleri Teşviki.....	110
2.6.15. Vergi Dairesi Çalışanlarının Mükelleflere Olan Yaklaşımı.....	111
2.6.16. Mükellef Hakları	113
2.6.17. Vergi Ahlakı Ve Vergi Bilinci	114
2.6.18. Müşteri İsteğiyle Fiş/Fatura Vermeme	115
2.6.19. Devletin Vergi Bilincini Arttırma Çalışmalarına Destek	116

2.6.20. Vergi Politikalarının Takibi.....	117
2.6.21. Vergiden Kaçınma/Vergi Kaçırma.....	118
2.6.22. Kayıtdışılığı İhbar	119
2.6.23. Diğer Esnafların Ahlak Seviyesinin Yüksekliği	120
2.6.24. Şekli Yükümlülükler	122
2.6.25. Yükümlülüklerini Yerine Getirip/Getirmeme Açısından Mükellef 123	
2.6.26. Ödemelerde Öncelik Sırası.....	124
2.6.27. Fiş/Fatura Vermeme Algısı	125
2.6.28. Denetimlerin Yeterliliği Ve Adaletliliği.....	126
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	133
EKLER	143

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Çevrenin Korunması Ve Vergi.....	52
Tablo 2. Denetim Oranları (2000-2016).....	64
Tablo 3. Demografik Bilgiler	96
Tablo 4. Vergilendirme Şekliniz Nedir?	97
Tablo 5. Elde ettiğiniz Kazanç Türü Nedir?.....	97
Tablo 6. Mükellefiyet Süreniz Ne Kadardır?	98
Tablo 7. Yaşanılan İlçe Açısından Vergiyi Tanımlama	98
Tablo 8. Vergiyi Nasıl Tanımlarsınız?	99
Tablo 9. Yaşanılan İlçe Açısından Türk Vergi Sistemi.....	99
Tablo 10. Türk Vergi Sistemini Adaletli Buluyorum.....	100
Tablo 11. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Vermek.....	101
Tablo 12. Vergi Vermek Bir Vatandaşlık Görevidir	101
Tablo 13. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Ödeme.....	102
Tablo 14. Vergisini Zamanında Ödeyen Kişi İyi Vatandaşır	102
Tablo 15. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Külfeti	103
Tablo 16. Vergi Benim İçin Zorla Ödenen Gereksiz Mali Bir Külfettir	103
Tablo 17. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Mevzuatı	104
Tablo 18. Vergi Mevzuatımız Çok Karışıktır	104
Tablo 19. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Mevzuatı Bilgisi.....	105
Tablo 20. Yükümlü Olduğum Vergi Mevzuatı Hakkında Yeterli Bilgi Sahibiyim	105
Tablo 21. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Affı.....	106
Tablo 22. Vergi Afları Dürüst Mükellefleri Cezalandırır	106
Tablo 23. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Aflarının Sürekliliği.....	107
Tablo 24. Vergi Afları Belirli Aralıklarla Halinde Devam Etmelidir	107
Tablo 25. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Yükü.....	108
Tablo 26. Mükellefler Üzerinde Vergi Yükü Çok Ağırdır.....	108
Tablo 27. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Oranları	109
Tablo 28. Vergi Oranlarının Düşük Olması Devletin Vergi Gelirlerini Arttırır	110
Tablo 29. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Kaçırma.....	110
Tablo 30. Vergi Kaçıranların Cezalandırılmaması Vergi Kaçırma Teşvik Eder .	111
Tablo 31. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Dairesi Çalışanlarının Mükelleflere Yaklaşımı	111
Tablo 32. Vergi Dairesi Çalışanlarının Mükellefe Yakın Ve Sorunlara Çözüm Bulma Konusunda Mükellefe Yardımcı Olduğunu Düşünüyorum.....	112
Tablo 33. Yaşanılan İlçe Açısından Mükellef Hakları	113
Tablo 34. Mükellef Olarak Bütün Haklarımı Biliyorum.....	113
Tablo 35. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci.....	114
Tablo 36. Kendimi Vergi Ahlakı Ve Vergi Bilinci Yüksek Bir Mükellef Olarak Tanımlayabilirim	114
Tablo 37. Yaşanılan İlçe Açısından Fiş/Fatura Vermeme	115
Tablo 38. Mal Satımı Sonrasında Müşterinin İsteği Üzerine Fiş/Fatura Vermeyebilirim.....	115
Tablo 39. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Bilinci Çalışmaları	116
Tablo 40. Devlet Tarafından Yapılan Vergi Bilincini Arttırmaya Yönelik Çalışmaları Destekliyorum.....	117
Tablo 41. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Politikalarına Bakış.....	117

Tablo 42. Mükellef Olarak Devletin Vergi Politikalarını Yakından Takip Ederim	118
Tablo 43. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Kaçırma ve Vergiden Kaçınma.....	118
Tablo 44. Vergi Kaçırmanın Ama Vergiden Kaçınırım.....	119
Tablo 45. Yaşanılan İlçe Açısından Kayıtdışı Çalışan Kişilerin İhbarı	119
Tablo 46. Kayıt Dışı Çalışan Kişileri Vergi Dairesine İhbar Ederim.....	120
Tablo 47. Yaşanılan İlçe Açısından Esnaf Arasında Vergi Ahlakı.....	120
Tablo 48. Çevremdeki Esnaf Arkadaşlarımda Vergi Ahlak Seviyesi Yüksektir.....	121
Tablo 49. Yaşanılan İlçe Açısından Vergisel Yükümlülükler	122
Tablo 50. Vergisel Yükümlülüklerimi (Beyanname, Form Vb.) Zamanında Yerine Getiririm.....	122
Tablo 51. Yaşanılan İlçe Açısından Mükellef Psikolojisi	123
Tablo 52. Vergisel Yükümlülüklerimi Zamanında Yerine Getiremediğimde Kendimi Kötü Hissederim	123
Tablo 53. Yaşanılan İlçe Açısından Ödemelerde Öncelik Sırası	124
Tablo 54. Aynı Anda Birden Fazla Ödemeniz Olduğunda Hangi Ödemenize Öncelik Verirsiniz?.....	124
Tablo 55. Yaşanılan İlçe Açısından Fiş/Fatura Vermeme	125
Tablo 56. Alış Verişlerde Fiş Fatura Vermemeyi Nasıl Tanımlarsınız?.....	125
Tablo 57. Yaşanılan İlçe Açısından Denetimlerin Yeterliliği Ve Adaletliliği	126
Tablo 58. Yapılan Denetimlerin Yeterli ve Adaletli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?	127
Tablo 59. İfadelere Katılım Düzeyinin Yaşanılan İlçe Açısından İncelenmesinin Özet Tablosu	127
Tablo 60. İfadelere Katılım Düzeyinin Yaşanılan İlçe Açısından İncelenmesinin Özet Tablosu Devamı	128

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Mükellef Davranışları Yönünden Oran-Tutum Analizi	66
Şekil 2. Laffer Eğrisi.....	68
Şekil 3. Güven Ağları	77

KISALTMALAR DİZİNİ

GV: Gelir Vergisi Kanunu

KDV: Katma Değer Vergisi Kanunu

KV: Kurumlar Vergisi Kanunu

MTV: Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu

VİV: Veraset Ve İntikal Vergisi Kanunu

VUK: Vergi Usul Kanunu

KOBİ: Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

GİRİŞ

Tarih boyunca birçok toplum, kurulup yıkılsa da değişmeyen tek olgu her zaman devlet olmuştur. Zira süreç içerisinde toplumda yaşayan bireylerin kamusal ihtiyaçları doğmuş ve bunların karşılanması için devlet erkinin varlığı kaçınılmaz hale gelmiştir.

Kişilerin ihtiyaçlarının sınırsız oluşu ve bunların giderek artması nedeniyle devletin, ihtiyaçları karşılama noktasında çeşitli gelirler ile bunları yerine getirmesi gerekmiştir. Bu kapsamda, diğer gelir türleri arasında en yaygın olarak kullanılan da vergi gelirleri olmuştur. Bu gelir türü, geçmişten günümüze bu önemliliğini korumuştur.

Vergi, devletin, toplumdaki bireylerin kamusal birtakım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, toplumda yaşayan birey ve kurumlardan, egemenlik gücüne dayanarak, zorla aldığı maddi değerlerdir. Verginin, toplumda yaşayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılaması yanında, sosyal, ekonomik alanlarda etkisi de bulunmaktadır. Verginin bir tarafında devlet, diğer tarafında ise mükellefler bulunmaktadır. Devlet tarafından sunulan hizmetlerin sekteye uğramaması için; devlet ile mükellef uyum son derece önemlidir. Mükellef ile devlet arasında tartışmanın olmaması için verginin ne için, kimden, nasıl ve hangi şartlar altında alınması gerektiği çeşitli mevzuatlarla belirtilmelidir.

Devlet-birey ilişkisinde, verginin, mükellefe birtakım psikolojik etkileri de söz konusudur. Zira bu ilişkinin borçlusu, mükelleftir ve bu ödemeyi her zaman gönül rızasıyla gerçekleştirmemektedir. Mükellefin vergiyi zora dayalı bir ödeme gibi tanımlaması, bazen vergiyi hiç ödememesine, vergiden kaçınmasına ve ciddi bir suç olarak vergi kaçırmasına kadar gidebilmektedir. Mükelleflerin vergiyi nasıl algıladıkları son derece önem arz etmektedir. Çünkü mükellefler vergiyi nasıl algırlar ise ona yönelik olarak davranış sergileyeceklerdir. Mükelleflerin tutum ve davranışlarının vergiye gönüllü olarak uyumunun sağlanması için vergiyi onlara doğru tanımlatabilmek gereklidir. Bu kapsamda devlete ve vergi idaresi çalışanlarına büyük görevler düşmektedir. Bu noktada ülkemizde vergiye gönüllü uyumu artırmak için Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından mükellef odaklı yaklaşım politikaları yürütülmektedir.

Literatürde de çoğu zaman yer bulan vergi algısı hakkında bazı çalışmalar yapılmıştır. Çalışmamız konusu “Denizli Çardak İle Afyonkarahisar Dazkırı İlçelerindeki Mükellefler Arasında Vergi Algılarının İncelenmesi” başlıklı tez çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vergi ve vergi ile ilgili temel kavram ve ilkelerden, ikinci bölümde vergi algısı ve algıyı etkileyen faktörler ile vergi psikolojisi ve mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri tepkilerden ve üçüncü bölümde ise, tez başlığımızı içeren ilçelerdeki mükelleflerin vergi algılarından oluşmaktadır. 3. bölümde her iki ilçedeki mükelleflerin vergi algılarının karşılaştırması yapılmış olup, hangi durumlarda vergi algılarının yüksek ya da daha düşük olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Her iki ilçedeki mükellefler, kendilerine yöneltilen anket sorularına verdikleri cevaplar, ifadelerine katılım düzeyi açısından incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ ve VERGİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1. VERGİNİN GENEL BOYUTU

1.1. VERGİNİN TANIMI

Geçmişten günümüze toplumların, birtakım temel ihtiyaçları olmuştur. Temel ihtiyaçların karşılanmasında devlet olgusu ön plana çıkmış ve devletin sunmuş olduğu bu hizmetler yine devletin elde ettiği gelirler ile karşılanır hale gelmiştir. Devletlerin elde ettiği kamu gelirleri içinde ise, ön plana çıkan gelir türünü vergiler oluşturmaktadır. Zira Çiçek, Karakaş ve Yıldız'a (2007:5) göre, piyasa ekonomisinin hâkim olduğu ülkelerde toplam kamu gelirleri içerisinde vergilerin ağırlığı % 70'ler ile %90'lar arasında değişmektedir.

Devletin temel gelir kaynağı olan vergiler ayrıca ekonomik, mali ve sosyal fonksiyonlarını da taşımaktadır. Vergilerin kamu harcamalarını karşılayabilmek için optimal düzeyde gelir sağlaması mali yönden etkinlik kazandırırken, sosyal kalkınma ve refah seviyesinin yükselmesi gibi amaçlara hizmet etmesi ise onun sosyal bir fonksiyon niteliği taşımasından kaynaklanmaktadır (Yenigün, 2012: 1). Kuşkusuz, devlet kamu harcamalarını vergilerle finanse etmektedir. Bu, devletin en belirgin görevidir. Ancak devletin görevleri sadece kişilere kamu hizmeti sunmakla sınırlı değildir. Sözü edilen mali görevi dışında, ekonomiyi düzenleme (iktisadi) ve gelirin adaletli dağılmasını sağlama (sosyal) gibi görevleri de bulunmaktadır. Yapılan yatırımların teşvik edilmesi devletin iktisadi görevine örnek iken, geçimlerini sağlayacak kadar geliri olan bireylerin vergilendirilmemesi de sosyal görevine örnektir.

Vergi, hediye edilen, karşılığı olmadan verilen bir değeri ifade eder (Akdoğan, 2006: 115). Ayrıca, mükelleflerin kamu harcamalarına katılım payı şeklinde devlete verdiği kıymetleri de ifade eden mali açıdan tanımı da yer almaktadır (Gür ve Yıldız, 2017: 83). Yine Türk Dil Kurumu'na göre vergi, "kamu hizmetlerine harcanmak için hükümetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan

doğruya veya bazı malların fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı para”, anlamına gelmektedir.

Bulut ve Ateşoğlu'na (2009: 181) göre vergi, insanların doğal toplum ortamından siyasal toplum ortamına geçerek düzen içinde yaşamalarının bir bedelidir. Yine Üyümez ve Ergül (2009: 53) vergiyi, devletin meşruluğunun ve zorlayıcı kapasitesinin en güçlü göstergelerinden biridir, şeklinde açıklamıştır. Mal ve can varlıklarının korunmasını isteyen bireyler bunun karşılığında minimal devletin fonksiyonlarını (güvenlik ve adalet) yerine getirebilmesi için bir bedel ödemek zorundadırlar. Bu anlamda vergilerin meşruiyetini anlamak ve vergilerin toplum halinde yaşamının bir doğal sonucu olarak kabul etmek mümkündür (Bulut ve Ateşoğlu, 2009: 181).

Bir başka tanıma göre ise vergi, kamu harcamalarını karşılamak için fertlerden siyasal yönden teşkilatlanmış bir toplumun üyesi olmaları nedeniyle zorla ancak önceden saptanmış kurallara (hukuka) göre alınan karşılıksız paralardır (Sağbaş, 2007: 25). Akdoğan (2006: 118), vergiyi günümüz şartlarına uygun olarak, devlet veya yetki verilen kamu kuruluşlarının mali olan ve olmayan görevlerini de göz önünde tutarak, egemenlik gücüne dayanarak, kişi ve kurumlardan zorla ve herhangi bir karşılık beklenmeksizin aldıkları parasal değer şeklinde yeniden tanımlamıştır.

Literatürde sıklıkla karşılaşılan tanıma göre vergi, devlet veya vergilendirme yetkisine sahip kamu kuruluşlarının, kamu hizmetlerini karşılamak ve sosyo-ekonomik amaçlara ulaşmak adına, gerçek ve tüzel kişilerden karşılıksız olarak, egemenlik hakkına dayanarak, kanunla aldıkları nihai parasal değerdir (Çiçek vd., 2007: 5).

Demir (2008: 6) verginin, devlet veya yetkili kamu kurumlarınca, egemenlik hakkına dayanarak, kamu giderlerini finanse etmek amacıyla, karşılıksız, kanuni ve zorunlu iktisadi değer olması gibi diğer tanımlamalar ile benzer yönlerini belirtmekle birlikte verginin, kişilerin ödeme güçlerini dikkate alması ve gelirleri azaltıcı yönünün bulunması gibi farklı özelliklerine de dikkat çekmiştir.

Bireylerin bir araya gelerek toplumsal bir sözleşmeyle oluşturdukları devlet yapısının, kişiler üzerindeki hükümlerlik yetkisine dayanarak kamusal hizmetlerin

finansmanını sağlamak amacıyla kanunlar eliyle kişilerin servet ve gelirleri üzerinden alınan zorunlu, ayni ve nakdi değerlerdir.

Görüldüğü üzere vergi hakkında farklı tanımlar olmakla birlikte yapılan tanımlamalar sonucu, vergiyi kimin ödemesi gerektiği, verginin kim tarafından alınacağı, neye dayanarak, ne amaçla ve nasıl alındığı gibi sorular ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle vergiyi daha iyi kavramak adına vergi ile ilgili temel kavramların açıklanmasında fayda görülmektedir.

1.2. VERGİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.2.1. Verginin Konusu

Verginin konusunu en kısa biçimde verginin üzerinden alındığı şeydir, şeklinde tanımlamak mümkündür (Pehlivan, 2004: 107). Kaya'ya (2018: 19) göre, hakkında vergi salınan şey, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik terimi ifade etmektedir. Dolayısıyla vergi hangi şey üzerinden alınıyorsa verginin konusu da odur.

Neumark'a göre, geniş anlamda verginin konusundan amaç, varlığı kanuni mükellefiyetin doğmasını gerektiren şey, fiil, olay veya para birimleri ile belirtilen ekonomik değerlerdir (Akdoğan, 2006: 136). Dolayısıyla vergi konusu bir maddi unsur (servet), bir maddi olmayan unsur (hizmet), bir işlem (üretim) olabilir (Sağbaş, 2007: 47). Dar anlamda verginin konusu ise, geniş anlamda yer verilmiş olan olay, iş veya işlemlerin somut şeklidir (Akdoğan, 2006: 136-137).

Bu bakımdan verginin konusu;

- Bir mal veya eşya,
- Üretim, tüketim veya hizmetlere konu teşkil eden mal ve bedeller,
- Gelirler olabilir (Kaya, 2018: 20).

Nasıl ki vergi, kanunlara dayanarak alınıyorsa verginin konusunun da kanunlara dayanması gerekmektedir. Yani ne üzerinden vergi alınacağı yasalarda açık bir şekilde daha önceden belirtilmiş olmalıdır. Aksi takdirde yasa belirtilmeyen konular üzerinden bir vergilendirmeye gidilemeyecektir. Sağbaş'ın (2007: 47) verdiği bir örnekte, Motorlu Taşıtlar Vergisi'nde (MTV) motosikletler

vergi konusudur, bisikletler de motosiklete benzemektedir diyerek kıyas yoluyla vergi alınmaz, ifadesi yer almaktadır. Yine bir başka örnek verilecek olunursa, 2018 yılına kadar elektrikli bisiklet ve otomobil vb. araçların vergilendirilmesi hakkında kanunda herhangi bir ifade yer almadığı için bu tarz bisiklet ve otomobil vb. araçların vergilendirilmesi söz konusu değildi. Ancak, 21/03/2018 tarihli ve 7103 sayılı Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 18'inci maddesiyle 197 sayılı Kanunun 5'inci maddesine eklenen fıkralar uyarınca, elektrikli otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri, minibüs, panelvan ve motorlu karavanlar, otobüs, kamyonet, kamyon, çekici ve bisikletlerin de 01.01.2019 tarihinde MTV kapsamına alındığı ifadesi yer almıştır. Dolayısıyla bu tarihten itibaren bu araçların kanun kapsamına alınmasından ötürü, araç sahipleri üzerlerine düşen motorlu taşıtlar vergisini ödemek durumundadır.

Görüldüğü üzere, vergi konusunu oluşturan unsurları önceden belirtmek ve bunların sınırlarını çizmek mümkün olmamaktadır. Çünkü verginin konusunu oluşturan ekonomik unsurlar devinim halindedir (Pehlivan, 2004: 107).

Sonuç olarak Akdoğan'a (2006: 137) göre vergiler, genel olarak konularına göre isim almaktadır. Örneğin, gelir vergisinin konusu gelir, kurumlar vergisinin konusu safi kurum kazancı, bina vergisinin konusu Türkiye sınırları içindeki binalar gibi.

1.2.2. Vergi Mükellefi

Vergi ilişkisinde taraflardan biri devlet iken (vergi alacaklısı), diğeri ise mükellef yani vergi borçlusudur. Dolayısıyla mükellef aynı zamanda verginin muhatabı konumundadır.

Vergi hukukunun varlığını ve bağımsızlığını belirten vergi mükellefi kavramının oluşturulmasındaki esas amaç, devletin finansman gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Mükellef ve mükellefiyet kavramı, vergi hukukunun var olmasına ve bağımsızlığına belirti oluşturan temel kavramlardandır (Gerçek, 2005: 158).

Vergi borçlusu, vergilendirme ile ortaya çıkan kamu hukuku ilişkisinin pasif tarafı ve kamu alacaklısına belirlenen miktarı ödemekle yükümlü olan kişidir (Ay ve Koşar, 2009: 144). Erol (2010: 19) ise, vergi borçlusunun bu pasif karakterinin

devletin etkinliği ile eşdeğerde olmasını o devletin demokrasisi ile çağdaş hukukunun gelişmesine bağlamaktadır. Dolayısıyla mükellefin bu durumu, aynı zamanda ülkenin hukuk ve demokrasi gelişmişliğinin de göstergesi olmaktadır.

Vergi mükellefi, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüb eden gerçek veya tüzel kişidir (VUK md. 8). Maliye literatüründe “vergi yükümlüsü”, “verginin muhatabı” gibi farklı isimlerle de adlandırılan vergi mükellefi, özel bir gerçek ya da tüzel kişi olabileceği gibi, resmi bir müessese de olabilmekte; yabancı vatandaş yahut gerçek veya tüzel kişi de olabilmektedir (Gür ve Yıldız, 2017: 85). Buna göre, vergi mükellefinin kim olduğunun kanunda mutlaka gösterilmesi gerekir. Her vergi kanununda vergi mükellefinin kim olduğü belirlenmiştir. Örneğin, Gelir Vergisi Kanunu’nda (GVK) gelir vergisine tabi kazanç ve iratları elde eden gerçek kişiler, Kurumlar Vergisi Kanunu’nda (KVK) kurumlar vergisine tabi kazanç elde eden kurumlar, Katma Değer Vergisi Kanunu’nda (KDVK) ise katma değer vergisine tabi mal teslimi ve hizmet ifası ile mal ve hizmet ithal edenler, vergi mükellefi olarak belirtilmiştir (Sarılı, 2010: 9).

Vergi mükellefiyetinin oluşması, aynı zamanda vergiye muhatap da olabilmeleri için kişi veya kurumların, gelir elde etmesi, menkul/gayrimenkul mallara sahip olması ve yurt dışında gelir elde etmesi gerekmektedir (Zorlu, 2012: 1).

Vergiye doğuran olayın bireyin kendi bünyesinde oluşması ve sahip olduğü kendi mal varlığı ile vergiyi ödemesi, gibi iki temel unsur bireyin vergi mükellefi olmasının şartlarındandır. Bu temel unsurlar çerçevesinde vergi mükellefiyeti ile vergi sorumluluğu arasındaki ayırım daha rahat yapılabilmektedir (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012: 116-117).

Ödeme gücüne sahip olan herkes vergi mükellefi olabilir. Bundan dolayı, kanuni ehliyete sahip olmayan 18 yaşından küçük, ayırt etme gücü olamayan ve kısıtlı olanlar da vergi mükellefi olabilir (Sarılı, 2010: 9).

Ayrıca Buyrukoğlu ve Erasa’ya (2012: 117) göre,

“Vergi Usul Kanunu’nun 9. maddesinde yer alan ifadeye göre, vergi mükellefi olabilmek için kanuni ehliyete sahip olma şartı aranmamaktadır. Vergi hukukunda kişinin medeni haklardan yararlanma ehliyetine sahip bulunması yeterli olarak görülmüştür. Örneğin, sağ doğmuş olmak şartıyla anne karnına düşen cenin de hak ehliyetine sahip olduğundan vergi mükellefi sayılabilmektedir”.

Vergi mükellefleri, kanuni mükellef ve aracı mükellef olmak üzere iki çeşittir. Bunlardan kanuni mükellef, vergi kanunlarında yasa koyucunun mükellef olarak tanımladığı, adına vergi borcu düşen kişiyi belirtmektedir (Akdoğan, 2006: 148). Ancak kanuni mükellef ile gerçek anlamda vergiyi ödeyen, yani taşıyan kişi çoğu zaman ayrı ayrı kişiler olabilir. Bu durum bazı hallerde vergi yasaları ile de açık bir şekilde öngörülür (Pehlivan,2004: 108). Sonuç olarak, borcu ödeme zorunluluğu bulunan kişi, yani kanuni mükellefin, ödemeyi yaptıktan sonra bunu bir başka kişiye yansıtması, aracı mükellef kavramı ile açıklanmaktadır.

Örneğin, Katma Değer Vergisi'nin kanuni mükellefi, vergiye tabi malı satan ya da hizmeti sunan kişidir. Ancak, KDV'nin kanuni mükellefi, mükellefi olduğu vergiyi satışını yaptığı mal ya da hizmetin fiyatına ekleyerek alıcıdan tahsil eder. Bu durumda KDV'nin kanuni mükellefi, bu verginin aracı mükellefi konumundadır (Pehlivan, 2004: 108). Bu doğrultuda vergi ödeme süreci kanuni mükellef ile başlayıp, verginin bir kısmını veya hepsini ödeyen nihai mükellef ile son bulmaktadır. Burada Nihai mükellef, KDV'li malı satın alan iken, nihai mükellef adına verginin ödemesini yapan ise kanuni mükelleftir.

Vergi borçlusunun vergiyi ödeme görevi (maddi görev) yanında, defter tutmak, beyanname vermek, bildirimlerde bulunmak, belgeleri belli bir sürede saklamak gibi çeşitli şekilde görevleri de bulunmaktadır (Ay Ve Koşar, 2009: 144). Vergi ödemek kadar, mükellefin kanunda belirtilen biçimsel görevlerini tam ve doğru bir şekilde yerine getirmesi son derece önemli bir husustur. Çünkü maddi ödevlerin en iyi biçimde yerine getirilmesi, ancak şekli ödevler ile mümkün olmaktadır.

1.2.3. Vergi Sorumlusu

Her ne kadar vergi sorumlusu ile vergi mükellefi kavramları birbirlerine benzer gibi görünse de bu iki kavram arasında temel farklılıklar mevcuttur. En temel farklılık ise vergi borcunun sorumlu üzerinde değil de asıl vergi mükellefi üzerinde doğmasıdır. Yani asıl mükellef başka biri iken vergi sorumlusu aracı konumunda olup, mükellef (asıl vergi borçlusu) adına vergi ile işlemleri yerine getiren kişidir.

Devlet, birtakım amaçlar güderek, vergi sorumluluğu kavramını oluşturmuş ve bu nedenle mükellefle her türlü ilişkili olan 3. kişileri ya mükellef ile beraber ya da asıl yükümlü adına borcun ödenmesi konusunda sorumlu tutmuştur. Bahsedilen amaçlar, vergilemeyle ilgili sorumlulukların düzgün biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak, verginin tahsil edilebilirliğini basitleştirmek ve hızlandırmak ve kamu alacağını korumak şeklindedir (Gerçek, 2005: 157). Örneğin, icra dairesi müdürlüklerinin yaptığı ihaleler sonucu, alıcının ödemesi gereken KDV'yi vergi dairesine sorumlu sıfatıyla KDV beyannamesi düzenleyerek, vergi dairesine tahakkuk ettirip, ödemektedir. Böylece mükelleften olan alacağın tahsili hızlandırılarak, güvence altına alınmıştır.

Vergi sorumlusu, verginin ödenmesi açısından alacaklı konumda olan vergi dairesi ile ilişkili olan kişi olarak Vergi Usul Kanunu'nda (VUK) tanımlanmıştır. Bu kanuna göre sorumlu, asıl mükellef olmamakla birlikte mükellef namına vergi ödemesi yapan ve gerekli bazı biçimsel sorumlulukları üstlenen kişidir (Pehlivan, 2004: 109). Verginin gerçek yükümlüsü olmadığı halde, yükümlü adına vergiyi ödeyen ve beyanname verme, defter tutma vb. gibi şekli ödevleri yerine getirmeyi yüklenen vergi sorumlusu, vergiyi kaynakta kesmeyip veya bunu ödemediği takdirde, ödenmesi gereken tutar sorumludan tahsil edilmektedir. Yani vergi sorumluluğu, vergiyi sadece kaynakta kesme göreviyle sınırlı kalmayıp, verginin ödenmemesi nedeniyle katlanılacak cezayı da içeren bir sorumluluktur.

Yine Egeli ve Dağ'a (2012: 132) göre, asıl mükellefin yerine geçerek onunla ilgili maddi ve şekli vergi ödevlerinin birisini ya da her ikisini de yerine getiren kişiler ise vergi sorumlusudur. Ayrıca Buyrukoğlu ve Erasa'ya (2012: 117) göre, vergi sorumlusunda ilgili olay sorumlunun kendi kişiliğinde gerçekleşmediği gibi vergiyi kendi mal varlığından ödeme zorunluluğu da bulunmamaktadır.

Vergi sorumlusunun en tipik örneğini ücretlere ilişkin gelir vergisi uygulamasında görüyoruz. İşverenler, yanlarında çalıştırdıkları kişilere hizmet karşılığı ödedikleri ücretlere ait gelir vergisini kesip vergi dairesine onlar adına yatırmak zorundadır. Bu durumda ücretliler vergi mükellefi sayılırken, işverenler vergi sorumlusudurlar (Pehlivan, 2004: 109)

Vergi sorumlusu, verginin kanuni şartlar içerisinde kesilmesinden, gerekli belgelerin düzenlenmesinden ve verginin vergi dairesine yatırılmasından sorumludur.

Yaptığı işler dolayısıyla mükellefe çok benzemekle birlikte, vergi borcunun asıl borçlusu olmaması ve mükellef adına yaptığı ödemelerden dolayı mal varlığında herhangi bir azalma olmayışı yönüyle ondan ayrılmaktadır. İşverenler, noterler, saymanlar, bankalar, il özel idareleri ve belediyeler vergi sorumlularına örnek olarak gösterilebilirler (Kaya, 2018: 22).

1.2.4. Vergi Matrahı

Vergi yükümlülüğünün ortaya konulabilmesi için vergi kanunlarında belirtilen oran ve benzeri öğelerin, üzerinde uygulanabileceği belirli parasal değerlere ihtiyaç duyulmaktadır (Kaya, 2018: 23). Bu bakımdan Pehlivan'a (2004: 110) göre verginin matrahı, vergi borcunun hesaplanmasında esas teşkil eden bir değerdir. Bu değer fiziki bir ölçü ya da ekonomik bir değer olabilir.

Vergi konusunun verginin alınmasına esas olacak değer ve de miktarın ne olduğunun, nasıl hesaplanacağı ve işleme tabi tutulacağı yasalarla belirtilmesi gerekir. Her verginin bir matrahı vardır ve bu matrahı üzerine bir vergi tarifesi uygulanır. Bu bir emek ya da sermaye gelirinin tutarı olabileceği gibi, bir emlakın değeri, tereke veya miras payının değeri veya gümrük sınırlarını geçen mallar ya da bir harcama tutarı olabilir (Akdoğan, 2006: 137-138).

Ancak; Pehlivan'a (2004:110) göre, vergi konusu ile matrahı farklı şeylerdir. Bunların birbirine karıştırılmaması gerekir. Verginin konusu, üzerine vergi konulan, doğrudan ya da dolaylı olarak verginin kaynağını teşkil eden iktisadi unsurdur. Verginin hesap edilip alınabilmesi için vergi konusunun bilinmesi yeterli değildir. Bunun için verginin konusunun indirgeneceği bir değer olması gerekir.

Matrahla ilgili tanımdan, vergi matrahının değer olabileceği gibi miktar da olabileceği görülmektedir. Miktarın esas alınması suretiyle vergi uygulamasına "miktar esaslı" ya da "spesifik vergiler", değer esas alınması suretiyle vergi uygulamasına ise "değer esaslı" ya da "ad-valorem vergiler" denilmektedir (Akdoğan, 2006: 138).

Günümüzde vergilemede avantajlarından dolayı çoğunlukla ad valorem (değer esaslı) matrah yöntemi uygulanır. Spesifik (miktar esaslı) matrah yönteminin en önemli dezavantajı şudur: vergilenecek malın değeri değil miktarı dikkate alınır.

Basit bir örnekle spesifik matrah dikkate alınır ve evlerin değeri dikkate alınmazsa gecekondular ile villa için aynı vergi ödenir. Aynı şekilde Akdoğan'a (2006: 138) göre uygulama alanı, miktar esasına göre işlem gören vergilere kıyasla gittikçe genişleyen değer esaslı vergi adaletine daha uygundur. Bunun başlıca nedeni, miktar esasına göre uygulanan vergilerde; vergi tutarının, vergi konusunun değerine kıyasla ters orantılı olabilmesinden kaynaklanmaktadır.

1.2.5. Vergi Muafılığı ve İstisnası

Vergilemede genellik kuralı gereği, herkesin ayırım gözetilmeksizin vergi ödemesi gerekir. Ancak bazı sosyal ve ekonomik sebeplerin varlığı nedeniyle vergi mükellefiyeti ve konusunda sınırlamalar yapılmaktadır (Pehlivan, 2004: 110).

Vergi kanunlarında muafiyet ve istisna kavramları tanımlanmıştır. Buna göre, çeşitli kanunlarla, kişinin vergi dışı bırakılması muafiyet kavramı ile açıklanırken; yine çeşitli kanunlarla konunun vergi dışı bırakılması ise istisna kavramı ile açıklanmıştır (Akdoğan, 2006: 151).

Sağbaş (2007: 44), vergilemede muafiyet ve istisna kullanılmasının nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Sosyal (gelir dağılımı dengesizliğini azaltmak için muafiyet ve istisnalardan yararlanılabilir, örneğin gelir vergisinde esnaf muafılığı)
- Ekonomik (ekonomik amaçların gerçekleşmesi için muafiyet ve istisnalardan yararlanılabilir, örneğin ihracat gelirlerinin artması için KDV'de ihracat işlemlerinin vergi istisnası konusu olması- AB ile vergi uyumlaştırması da bu istisnada diğer etkidir)
- Kültürel (kültürel amaçlar için muafiyet ve istisnalardan yararlanılabilir, örnek el sanatlarının teşviki için el sanatları ile uğraşanlardan vergi alınmaması)
- Politik (diplomat muafılığı)
- İdari (idarenin işi kolaylaştır vergi maliyeti düşer)

Muafiyet ve istisnanın olabilmesi için, öncelikle kanunla vergi kapsamına alınmış kişi ve konu olmalıdır. Kanunda vergi konusu olmamış bir konu istisna değildir. Örneğin, 1950-1960 döneminde zirai kazançlardan gelir vergisi

alınmıyordu. Bu dönem zirai kazançlar vergiden istisna edilmiştir denilemez, zira zirai kazançlar vergi konusu değildi (Sağbaşı, 2007: 44). Aynı şekilde Akdoğan'a (2006: 151) göre de vergi muafılığı ve istisnası müesseselerinin vergi adaletinin devamlılığı açısından kanunlarla desteklenmiş olması gereklidir. Bu gereklilik, verginin kanuna dayanılarak ve mükelleflerin mali güçlerine yönelik alınmasından kaynaklanmaktadır. Aksi takdirde hem vergi yükümlüsü hem de vergi idaresi açısından olumsuzluklar kaçınılmaz olacaktır.

1.2.6. Verginin Tarhı

Vergiye doğuran olayın gerçekleşmesinden sonra, vergilendirme süreci dört aşamadan oluşmaktadır ki bu aşamalar sırasıyla; tarh, tebliğ, tahakkuk ve tahsil (ödeme) şeklindedir. 4T Kuralı olarak da adlandırılabilir bu sürecin ilk aşaması olan tarh vergilendirme açısından önemli bir basamaktır. Zira vergi borcunun ödenebilmesi için ilk önce hesaplanması gerekir ki bu da tarhiyat işlemi ile yapılmaktadır.

Bir anlamda, vergi idaresinin vergi borcunu yükümlünün malvarlığından alabilmesi, vergi alacağına yürürlük gücü kazandırılması öncelikle tarh işleminin yapılmasına bağlıdır. Vergi tarhı ile konulan kanuna göre her bir kişinin ödeyeceği tutarı idari olarak belirlenmektedir. Yani, öncelikle bir yasa hazırlanır. Daha sonra yasa yürürlüğe konulur ve süreç başlamış olur. Bu süreçte ilk aşama olan vergi konulduktan sonra, idare konulan ilgili vergi kanuna göre bireyin ödeyeceği tutarı belirlemektedir (Yakar, 2011: 6).

213 sayılı VUK'un Vergi Alacağının Tayini başlığı altında 20. maddede düzenlenen verginin tarhı, vergi alacağının kanunlarında gösterilen matrah ve nispetler üzerinden vergi dairesi tarafından hesaplanarak bu alacağı miktar itibarıyla tespit edilen idari muameledir, şeklinde tanımlanmıştır. Akdoğan' a (2006: 153) göre, tanımda da görüleceği üzere vergi tarhiyatının yapılabilmesi için, her şeyden önce matrahın belirlenmesi, daha sonra da bu matraha vergi kanunlarında yer alan vergi oranlarının uygulanması yoluna gidilecektir.

Kırbaşı'a (2004: 117) göre, bu tanımda da görüldüğü gibi verginin tarhı, kural olarak, idarece yapılmaktadır. Ancak vergi kanunları çeşitli tarh usulleri

getirmişlerdir. Bu usullerin bazılarında mükellefe de verginin hesaplanması yönünden bazı ödevler yüklenmiştir. Bazı vergilerde mükellef beyannamesinde verginin de kendisi hesaplamaktadır. Örneğin, gelir vergisi gibi beyana dayanan vergilerde böyledir. İnisiyatif ne denli mükellefte olsa bile vergi idaresi, şeklen de olsa beyanların denetlendiği için kanunun anlamında tarh işlemini tamamlamış olmaktadır.

Vergi kanunları verginin tarh yöntemlerini; beyana dayalı tarh, re'sen tarh, ikmalen tarh, idarece tarh ve düzeltme yoluyla tarh olmak üzere beş şekilde gruplandırmıştır. Yakar'a (2011: 120) göre VUK'da, beyana dayalı tarh dışında, ikmalen, re'sen ve idarece tarh olmak üzere üç farklı tarh yöntemine daha yer verilmiştir. Öte yandan VUK'un 121. maddesi uyarınca idarece mükellef aleyhine re'sen yapılan düzeltmeler de beraberinde tarh işlemini getirir. Bunun dışında VUK'da yer almamasına rağmen Veraset ve İntikal Vergisi'ndeki (VİV) düzenlemeler çerçevesinde ikmal tarh da yapılmaktadır. Bu çerçevede, vergi hukukumuzda genel olarak uygulanan tarh yöntemleri; beyana dayanan tarh, re'sen tarh, ikmalen tarh, idarece tarh, düzeltme yoluyla tarhtır.

i. Beyana Dayalı Tarh: Vergi kanunlarına göre ödenmesi gereken vergilerin tutarları üzerinden vergi matrahıyla vergi dairesine bildirilen ve vergi idaresince tarh işleminin yapıldığı durumdur (Kaya, 2018: 26). Beyana tabi vergilerde yükümlü ya da sorumlu, matrahın belirlenmesini sağlayacak verileri yazılı bir biçimde idareye sunmaktadır. Hatta uygulamada yükümlü ya da sorumlu, vergi oranını matraha uygulayarak beyannamesinde ödemesi gereken vergiyi belirtmektedir. Yine bu tarh yönteminde verginin hesaplanması, mükellefe tebliğ ve verginin kesinleşmesi işlemleri aynı anda gerçekleşmektedir (Kırbaş, 2004: 117-118). Ancak önceleri kâğıt ortamında hazırlanan bu beyannameler, teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya çalışan diğer tüm kurumlar gibi Hazine ve Maliye Bakanlığı'nda da çeşitli çalışmalarla yer bulmuş, bu nedenle de günümüzde elektronik ya da diğer bir tabirle e-beyanname olarak adlandırılan beyannamelere yerini bırakmaya başlamıştır.

Beyannamelerin elektronik ortamda gönderilmesi halinde tahakkuk fişi elektronik ortamda düzenlenir ve mükellef veya elektronik ortamda beyanname

gönderme yetkisi verilmiş gerçek veya tüzel kişiye elektronik ortamda iletilir. Bu ileti, tahakkuk fişinin mükellefe tebliği yerine geçer (VUK md. 28).

Beyana dayalı tarhiyatta, yanlışlığı ispatlanıncaya değin, mükellefin idareye sunmuş olduğu matrahın doğru olduğuna inanılmaktadır. Matrahta kullanılan doğruluk karinesine dayanılarak, vergi yükümlüsünün beyanını esas almaktadır. Gelir, kurumlar ve KDV gibi vergiler bu duruma verilebilecek örneklerdendir (Gedikoğlu, 2015: 18-19).

Beyana dayalı tarhiyat olağan tarhiyat biçimidir. Bu tarhiyatta, karşılıklı objektif iyi niyet ve güven ilişkisi vardır. Bu tarh yönteminin başarısı büyük ölçüde mükellefin vergilendirme ile ilgili bilgi ve belgeleri eksiksiz olarak idareye tevdi etmesine, vergi kültürüne ve vergi yönetiminin yükümlülerin bildirimlerinin doğruluğunu araştırma denetlemede göstereceği etkinliğe bağlıdır (Yakar, 2011: 122).

Dolayısıyla beyan usulü, toplumlardaki gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Çünkü mükelleflerin verdikleri beyanlara güven duyulmakta ve bu konuda Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından geniş katılımlı 'mükelleflerin gönüllü uyumu' konusunda birçok çalıştay düzenlenmekte ve mevzuat bu yönde değiştirilmektedir.

Turhan'a (1998: 77) göre, esasen çok ileri bir tarh yöntemi olan beyan usulü, vergi adaletini en çok gerçekleştirebilmesine ve bünyesinde mevcut olan bir esneklikle elastiki gelir sağlayabilmesine rağmen, pek de kolay uygulanamaz. Çünkü idarenin iyi şekilde teşkilatlanamaması dolayısıyla da mükelleflerin beyanlarını kontrol edecek maliye çalışanlarının yüksek ahlaklı ve iyi bir donanıma sahip olmamaları ile çalışan sayısının yapılacak kontrolleri sağlayabilecek ölçüde olmaması bu yöntemin başarısını zedelemektedir.

ii. İkmalen Vergi Tarhı: Adından da anlaşılacağı üzere, daha önceki bir verginin tamamlanmasına yöneliktir. İkmalen vergi tarhiyatının oluşması için öncelikle vergi ve matrahta birtakım yanlışlıkların var olması ve yapılan bildirimlerin gerçeği yansıtmaması sonucu eksik alınan verginin tamamlanması gerekmektedir (Akdoğan, 2006: 154).

VUK'un 29. maddesinde ikmalen vergi tarhı için; her ne şekilde olursa olsun bir vergi tarh edildikten sonra bu vergiye müteallik olarak meydana çıkan ve defter,

kayıt ve belgelere veya kanuni ölçülere dayanılarak miktarı tespit olunan bir matrah veya matrah farkı üzerinden alınacak olan verginin tarh edilmesidir, denilmiştir.

Turhan'a (1998: 73) göre ise ikmalen tarh yönteminin özü, bir vergi tarh edildikten sonra maddi delillere ve kanuni ölçülere dayanılarak saptanan bir matrah veya matrah farkı üzerinden ilave vergi tarh edilmesidir. Bir başka deyişle, bu matrah farkının, yoruma açık olmayacak, yani tartışılmayacak derecede net bir matrah farkı olması gerekir (Yakar, 2011: 127). Maddi delil ile açıklanmak istenen Kırbaş'a (2004: 119) göre defter, kayıt ve belgelerin kanunda öngörülenleridir ve bu defter ve belgelerde yapılan bir takım hesap yanlışlıkları ikmalen tarhiyat konusu olabilecektir.

Kanuni ölçü ise, özellikle VUK'da ve diğer kanunlarda yer alan ölçülerdir. Örneğin, VUK'daki değerlendirme ölçüleri ve amortisman farkları, GVK'daki emsal kira bedeli uygulamasından doğan farklar kanuni ölçülere göre ikmalen tarhiyata konu olmaktadır (Kırbaş, 2004: 119). Vergi oran veya tarifeleri ise kanuni ölçü değildir. Zira oran veya tarife, matrahı veya matrah farkını belirleme ölçüsü değil, verginin ölçüsüdür (Doğrusöz, 2016).

İkmalen tarh ihbarname ile mükellefe bildirilir (VUK md. 34). Mükellefin dava hakkını kullanması veya açılan davanın sonucuna göre tarh işlemi tahakkuk eder, kesinleşir veyahutta iptal edilir (Yakar, 2011: 127). Dolayısıyla bu yönüyle ikmalen tarhiyat, beyana dayalı tarhiyattan farklılık göstermektedir. Çünkü beyana dayalı tarhiyatta tarh, tebliğ ve tahakkuk işlemleri bir arada yapılırken burada ise tahakkuk işlemi tarh işleminden ayrı olarak gerçekleşmektedir.

iii. Re'sen Vergi Tarhı: Daha önceleri de bahsedildiği üzere mükellefin maddi ödevlerinin yanı sıra şekli ödevleri de bulunmaktadır ki mükellefin beyanname vermesi şekli ödevleri arasındadır. Bu nedenle de bir vergi ilişkisinde ideal olan mükellef beyanı ile tarh yapılmasıdır. Ancak mükellefler beyanname verme gibi bu şekli sorumlulukları, bazen ya hiç yerine getirmemekte ya da eksik yerine getirerek matrahın hesaplanmamasına veya eksik hesaplanmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla da vergi idaresi tek taraflı olarak tarh işlemini gerçekleştirmektedir. Ya da diğer bir ifadeyle ilk tarhı vergi idaresi yapmaktadır. Akdoğan'a (2006: 153) göre, ödenmesi gereken vergi, vergi dairesince tespit edilmekte bir anlamda vergi dairesi vergi yükümlüsü yerine geçmiş olmaktadır.

VUK'un 30. maddesine göre verginin re'sen tarhi;

“Vergi matrahının tamamen veya kısmen defter, kayıt ve belgelere veya kanuni ölçülere dayanılarak tespitine imkân bulunmayan hallerde takdir komisyonları tarafından takdir edilen veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlarca düzenlenmiş vergi inceleme raporlarında belirtilen matrah veya matrah kısmı üzerinden vergi tarh olunmasıdır, şeklinde ifade edilmiştir”.

VUK'un 30. maddesi hükmünden de anlaşılacağı üzere, resen vergi tarhi ile ulaşılmak istenen amaç, Vergi Dairelerinin bilgisi dışında bırakılan matrahın gerçeğe en yakın miktarının saptanmasıdır. Dolayısıyla, bu tarh yönteminde, mükelleflerin bazı kazanç ve iratlarını, vergi dairesinin bilgisi dışında bırakmaları ya da vergi idaresine bildirdikleri kazanç ve iratlarda noksanlığın tespit edilmesi durumunda, vergiye tabi kazanç ve iradı safi miktarının gerçeğe en yakın tespit edilerek tarh edilmesini gerekmektedir (Yakar, 2011: 143-144).

Kırbaş (2004: 121-123), VUK'un 30. maddesinde hangi hallerde re'sen tarhiyata gidilmesi gerektiği belirtmiştir. Buna göre:

- Vergi beyannamesinin kanuni süresi geçtiği halde verilmemiş olması,
- Vergi beyannamesinin kanuni ya da ek süreler içinde verilmekle beraber beyannamede vergi matrahına ilişkin bilgilerin gösterilmemiş olması,
- VUK'a göre tutulması zorunlu olan defterlerin hepsinin ya da bir kısmının tutulmamış ya da tasdik ettirilmemiş olması ya da vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlara herhangi bir nedenle ibraz edilmemesi,
- Defter kayıtlarının ve bunlarla ilgili belgelerin, matrahın doğru ve kesin olarak saptanmasına imkân vermeyecek derecede noksan, usulsüz ve karışık olması, dolayısıyla kanıt yeteneğinin olmaması,
- Tutulması zorunlu olan defterlerin ya da verilen beyannamelerin gerçek durumu yansıtmadığına ilişkin kanıt bulunması,
- VUK'un mükerrer 227. maddesi uyarınca 3568 sayılı Kanuna göre yetki almış meslek mensuplarına imzalattırma zorunluluğu getirilen

beyanname ve ekleri imzalatılmazsa ya da tasdik kapsamına alınan konularda yeminli mali müşavir tasdik raporu zamanında ibraz edilmezse,

re'sen tarhiyat yoluna gidilir.

Ülkemizde beyana dayalı tarhiyattan sonra en çok uygulanan tarhiyat türü re'sen tarhiyattır.

iv. İdarece Vergi Tarhı:

“VUK’un mükerrer 30. maddesine göre; verginin idarece vergi tarhı; 29 ve 30. maddeler dışında kalan hallerde, mükelleflerin verginin tarhı için vergi kanunları ile muayyen zamanlarda müracaat etmemeleri veya aynı kanunlarla kendilerine tahmil edilen mecburiyetleri yerine getirmemeleri sebebiyle zamanında tarh edilmeyen verginin kanunen belli matrahlar üzerinden idarece tarh edilmesidir” (Kırbaş, 2004: 123).

Kanun maddesine göre idarece tarhiyat, re'sen ve ikmalen vergi tarhlarının dışında kalan bazı durumlarda verginin kanunen belli ölçüler üzerinden idarece hesaplanmasıdır. Yakar'a (2011: 206) göre bu madde hükmüne göre idarece vergi tarhı için aranan şartlar; ikmalen ve re'sen tarh koşullarını taşımayan bir verginin bulunması, diğeri ise, mükelleflerin kanunda belirlenen süreler içerisinde başvurmayarak vergilerini tarh etmemiş bulunmaları gerekmektedir. Bu şartların varlığı halinde idare re'sen hareket ederek vergiyi tarh etme olanağına kavuşmaktadır. Gedikoğlu'na (2015: 23) göre, idarece tarhiyat yöntemini diğere tarh yöntemlerinden ayıran husus, idarece tarhiyat yönteminde beyan esasının uygulanabilirliğinin söz konusu olmaması durumudur.

İdarece tarhiyata sebep olan durumlara Kırbaş (2004: 124), kazançları basit usulde tespit edilen ticaret erbabı ile götürü gideri usulünü seçen gayrimenkul sermaye iradı sahipleri, yanlarında çalıştırdıkları hizmet erbabının, kanunda belirtildiği süre içinde karne almalarını ve karnelerinde yazılı vergilerini ödemek zorundadırlar, örneğini vermiştir. Ayrıca Yakar (2011: 207-208) ise, Emlak Vergisi Kanunu'nun 32. maddesine göre, bildirim süresinde verilmemesi halinde vergi idarece tarh edilir ve Damga Vergisi'nin 26. maddesine göre; Resmi dairelerin ilgili memurları kendilerine ibraz edilen kâğıtların damga vergisini aramaya ve vergisi hiç ödenmemiş veya noksan ödenmiş olanları tutanakla tespit ederek, damga vergisini

idarece tarh edilmek üzere vergi dairesine bildirmeleri gerekmektedir, şeklinde örnekler vermiştir.

v. Vergi Hatalarının Düzeltilmesi Yoluyla Tarh: Vergiye ilişkin hesaplarda ya da vergilendirmede yapılan hatlar nedeniyle haksız yere fazla ya da eksik vergi istenmiş ya da alınmış olabilir (Kırbaş, 2004: 125). VUK'un 116. maddesinde vergi hatası, vergiye müteallik hesaplarda veya vergilendirmede yapılan hatalar yüzünden haksız yere fazla veya eksik vergi istenmesi veya alınmasıdır, şeklinde ifade edilmektedir.

Yakar'a (2011: 209) göre, kanundaki bu tanımdan hareketle vergi hatalarının herhangi bir vergi vergilendirme işleminin taşıdığı sakatlığın vergi hatası sayılabilmesi için ilk olarak haksız olma unsurunu hukuka ve yasaya aykırılık şeklinde anlaşılması gereklidir. Bununla birlikte bu haksız işlem sonucu fazla ya da eksik vergi alınması söz konusu olmalıdır.

VUK'un devam eden maddelerinde hata, hesap hataları ve vergilendirme hataları olmak üzere iki ana başlıkta toplanmıştır. Şayet vergilendirilmede yapılan hata, bu iki ana başlıktaki unsurlardan herhangi birini içermiyorsa, VUK'da yer alan hata ve düzeltme maddelerinden faydalanması mümkün olmamaktadır (Doğrusöz: 2015).

1.2.7. Verginin Tebliği

Genel olarak tebliğ, hukuki bir işlemin ilgili kimsenin bilgisine sunulması için yetkili yetkili makamın, yasa ve yöntemine uygun bir biçimde yazı ile veya ilanla yaptığı bildirim işlemidir (Kırbaş, 2004: 125). Erol (2010: 20) ise, vergi hukukunda tebliğ vergilendirmeyi ilgilendiren, hüküm ifade eden hususların mükelleflere, vergi sorumlularına ve ceza muhataplarına yetkili idare tarafından yazılı olarak bildirilmesidir.

Tarh işlemi, tahakkuk ve kural olarak ödeme ile sonuçlanan bir işlemin başlangıcı olup, tarh sırasında hata yapılması söz konusu olabilir. Verginin, kanunun emrettiği koşul ve şekillere göre tarh edilip edilmediğinden, hata yapıp yapılamadığından emin olunmasını sağlamak için, mükellefe kontrol ve fırsatını

vermek gerekmektedir. Tarh işleminin sonuçlandırılmasından sonra verginin mükellefe tebliğinin yapılması bu ihtiyacı karşılamaktadır(Akdoğan, 2006: 154).

VUK'un 21. maddesinde tebliğ,

“Vergilendirmeyi ilgilendiren ve hüküm ifade eden hususların yetkili makamlar tarafından mükellefe veya ceza sorumlusuna yazı ile bildirilmesidir”, şeklinde tanımlanmıştır.

Buyrukoğlu ve Erasa'ya (2012: 119) göre, vergi ile ilgili her türlü işlemin idarece, kanunda belirtildiği şekilde usulüne uygun tebliğ yapılmamışsa, yükümlülerce herhangi bir cezai yaptırıma uğramamaları gerektiğini öne sürme hakları vardır. Zira mükellefin haberinin olmadığı bir yükümlülüğü verilen süre içinde yerine getirmemesi hukuk devleti ilkesi ile ters düşmektedir.

Gedikoğlu (2015: 24) ise çalışmasında, VUK'un Tebliğ Esasları başlıklı 93'üncü maddesi uyarınca tahakkuk fişi dışında kalan ve vergilendirme ile ilgili hüküm ifade eden vesikaların ve yazıların adresleri bilinenlere posta vasıtasıyla ilmühaberli taahhütlü olarak, adresleri bilinmeyenlere ilan yoluyla tebliği yapılır, şeklinde belirtmiştir.

Kaya'ya (2018: 27) göre, böylece mükelleflerin haklarında yapılan vergilendirmeyle ilgili bütün hususlardan haberdar olmaları sağlanmaktadır. Mükellefe bildirilmemiş bir işlemin kendi başına sonuç doğurması düşünülemez.

Yine VUK'un 107/A maddesinde yer alan elektronik oramda tebliğ başlığında, bu kanun hükümlerine göre tebliğ yapılacak kimselere, 93. maddede sayılan usullerle bağlı kalınmaksızın, tebliğe elverişli elektronik bir adres vasıtasıyla elektronik ortamda tebliğ yapılabilir, ifadesi yer almıştır. Erol'a (2010: 21) göre, tebliğin elverişli elektronik bir adrese yapılması suretiyle, veri güvenliği eve muhatabın hukuki sonuçlar açısından tebliğden haberdar olması sağlanmaktadır.

Güler'e (2016) göre, söz konusu Tebliğ ile tebliğe elverişli elektronik adres kullanma zorunluluğu getirilen ve kendisine elektronik ortamda tebliğ yapılabilecek olanlar şöyledir;

- Kurumlar vergisi mükellefleri,

- Ticari, zirai ve mesleki kazanç yönünden gelir vergisi mükellefiyeti bulunanlar,
- İsteğe bağlı olarak kendilerine elektronik tebligat yapılmasını talep edenler.

Ancak, elektronik tebligatın nasıl işleyeceği hususu Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından düzenlenirken, olağan tebligat yolu olan posta yoluyla mükelleflerin bilinen adreslerine tebligatın hukuki önceliğinden asla vazgeçilmemesi yerinde olacaktır. Çünkü yurttaşın devletle olan ilişkilerinin imzalı ve somut bir belgeyle her zaman kanıtlanabilir durumda olması önemlidir (Erol, 2010: 21).

Beyan usulüne dayanan vergilendirmede tarh, tebliğ hatta tahakkuk işlemleri aynı anda yerine getirilmiş olur. Ancak tarh işleminin vergi dairesi tarafından yerine getirildiği hallerde, örneğin yükümlülerin vergi matrahlarını eksik bildirmeleri ya da hiç matrah bildiriminde bulunmamaları durumunda, vergi borcu cezalı olarak tarh edilir (Pehlivan, 2004: 123). Dolayısıyla da bu gibi durumlarda tarh ve tebliğ işlemleri iç içe geçmiş halde değil, birbirinin ardında yapılmaktadır.

Tebliğ vergileme aşamalarının en önemli aşamalarından biridir. Tebligat sürecinde yapılan usulen yanlışlar temel uyuşmazlık nedenidir. Tebliğ edilemeyen veya usulen yanlış tebliğ edilen bir vergi alacağının tahakkuk ve tahsili gerçekleştirilemez. Dolayısıyla özellikle şekli açıdan tebliğ süreci potansiyel olarak uyuşmazlık kaynağı durumundadır (Gedikoğlu, 2015: 24).

Tarh, niteliği itibarıyla idari bir işlem olmakla birlikte bundan kaynaklı sonuçlar mükellefe tebliğ ile bildirilir. Yükümlüye tebliğ edilmeyen tarhiyat işleminin hukuki sonucu olmayacaktır. Tebliğ ile birlikte kendi adına işlem yapılan yükümlü yapılan tarhiyattan haberdar olması nedeniyle VUK'da belirtilen haklardan yararlanabilecek aksi halde bu yararlanma durumu söz konusu olmayacaktır. Tarh edilen bir verginin sağlıklı bir şekilde tahsil aşamasına gelebilmesi için tebliğin kanuna uygun bir şekilde yapılması son derece önemlidir (İnneci ve Karadağ, 2015: 55).

1.2.8. Verginin Tahakkuku

VUK'un 22. maddesinde verginin tahakkuku, tarh ve tebliğ edilen verginin bir verginin ödenmesi gereken bir safhaya gelmesidir, şeklindedir (Kırbaş, 2004: 131). Verginin tahakkuku iki aşamada gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki dava için verilen sürenin geçirilmesidir ki bu kendiliğinden gerçekleşmez; ikincisi ise, yargı organlarının davaya ret kararı vermesi nedeniyledir. Tahakkuku, tarh ve ödeme işlemlerinden ayıran nokta ise tahakkukun kendiliğinden gerçekleşmesi olayıdır (Akarca ve Şafak, 2015).

Ancak Akdoğan'a (2006: 155) göre, tarh ve tebliğ edilen verginin tahakkuk etmesi, yükümlü ile idare arasında bir uyumsuzluğun olmaması, varsa da söz konusu uyumsuzluğun giderilmesiyle oluşmaktadır. Aynı şekilde Dinçer'e (2009) göre, verginin tahsil edilebilir duruma gelmesiyle kesinleşmesi genelde aynı anda gerçekleşmektedir. Bunun yanında her tahakkuk eden verginin kesinleştiği anlamı çıkarılamaz. Tahakkuk eden bir verginin kesinleşmesi için hem idare hem de yargı sürecinde tüm itiraz yollarının kalmaması gereklidir.

Bu iki terimi vergi hukuku açısından değerlendirdiğimizde vergi borcunun tahakkuku, tarh edilen verginin ödenecek aşamaya gelmesini ifade eden bir durum, bir saptama; vergi borcunun kesinleşmesi ise, vergi borcuna karşı başvurulabilecek tüm olağan kanun yollarının tüketilmesi biçiminde tanımlanabilir (Taşkan, 2005).

Tahakkuk, beyana dayalı vergilendirmede, ikmalen ve re'sen tarh işlemlerinde tahakkuku tahsile bağlı vergilerde ve belli tarihlerin işlenmesine bağlı olarak verginin tahakkuku farklı özellikler gösterir (Akarca ve Şafak, 2015).

1.2.9. Verginin Tahsili

Vergilendirme sürecinin son aşaması olan tahsil aşaması, alacaklı konumda olan devlet açısından borcun toplanması, borçlu konumunda olan mükellef için ise verginin ödenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tahsil aşamasına gelindiğinde mevcut borç ve alacak ortadan kalkmaktadır.

VUK'un 23. maddesinde verginin tahsili, mükelleflerin vergi borçlarını usulüne uygun olarak ödemeleri işlemidir (Pehlivan, 2004: 123). Kırbaş'a (2004:

135) göre, bu tanım ilk bakışta verginin tahsilinin bir tanımı gibi görünüyorsa da aslında burada verginin ödenmesi tanımlanmaktadır. Diğer bir deyimle, devlet yönünden değil, mükellef yönünden vergi borcunun ortadan kalkması hükme bağlanmaktadır.

VUK'un 110. maddesinde verginin ödeneceği daire belirtilmiştir. Buna göre vergi borcu, mükellefin bu bakımdan bağlı olduğu vergi dairesine ödenir, hükmü yer almaktadır. Ayrıca maddenin devamında, mükellef vergi borcunun vergi dairesinin bulunduğu belediye sınırlarının dışındaki vergi dairelerine de yatırabilir, ifadesi de yer almıştır.

Yine VUK'un 111. maddesinde vergi, kanunda gösterilen süreler içinde ödenir, ibaresi yer almaktadır. Ayrıca Ege'ye (2016) göre, VUK'un 112. maddesinde "Özel Ödeme Zamanları" düzenlenmiş olup söz konusu düzenlemede ikmalen, re'sen ve idarece yapılacak tarhiyatlarda ayrıca memleketi terk ve ölüm gibi özellikli durumlarda ödemelerin ne zaman yapılması gerektiği açıklanmış bunların yanı sıra bu gibi ödemelerde hesaplanması gerekebilecek gecikme faizinin hangi tarihler arasında hesaplanması gerektiği düzenlenmiştir.

Mükellef açısından tahsil bu anlam ve özellikleri taşımakla beraber, vergi gelirini elde eden devlet açısından da vergi borçlusunun bu borcunu ödemesidir. Kırbas'a (2004: 140) göre, vergi borçlusu, alınan bazı destekleyici önlemlere karşın borcunu zamanında ve rızasıyla ödemeyebilir. Bu takdirde vergi alacağı gecikmeden dolayı zamlı olarak kamu alacaklarının tahsili hakkındaki hükümlere göre devlet tarafından zorla alınacaktır. Bu konudaki kanun 6183 sayılı Amme Alacakları Tahsil Usulü Hakkında Kanundur.

2. VERGİLEME İLKELERİ

Bilindiği üzere vergilerin, harcamaların finansmanı rolü dışında mali, ekonomik ve sosyal amaçları da bulunmaktadır. Aynı zamanda, bu ekonomik, mali ve sosyal görevlerin etkin bir vergileme sistemi ile gerçekleştirilmesi gerekir. Pehlivan'a (2004: 155) göre, vergiden beklenen bu görevlerin sağlanması için vergi sisteminde var olan bazı vergilerin tercih edilmesinde ve gerçekleştirilmesinde belli prensiplere ihtiyaç vardır ki bunlar vergileme ilkeleridir. Bu doğrultuda Binokay'a

(2010: 18) göre, vergileme ilkeleri rasyonel bir vergi sisteminin oluşturulmasında önemli unsurlardır.

Bazı vergilendirme şekil ve teknikleri ekonomik, sosyal gibi bazı açılardan etkin değildir ve bunları ortadan kaldırmak veya daha etkin hale getirebilmek adına vergileme ilkelerine ihtiyaç duyulmuş ve böylelikle de vergileme ilkeleri oluşturulmuştur (Gökbunar, 1998: 2). Cansız'a (2014: 34) göre, vergileme ilkeleri aynı zamanda vergilerden ve bir vergi sisteminden beklenen ekonomik, mali ve sosyal amaçların gerçekleşebilmesi için vergi bileşiminin oluşturulması ve uygulanması ile tekniğinde dikkat edilmesi gereken unsurları ifade eder.

2.1. VERGİLEME İLKELERİNİN TANIMI

Vergileme ilkeleri; vergileme prensipleri veya vergileme kuralları başlığı altında mali literatürde adından sıkça söz edilen bir konudur. (Genç ve Yaşar, 2009: 34). Akdoğan'a (2006: 192) göre, vergi ilkeleri, bir vergi uygulamasının gerek mevzuat gerekse uygulama açısından başarılı bir şekilde yürütülebilmesi bakımından geliştirilmişlerdir. Vergileme ilkeleri hakkında çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Örneğin Turhan'a (1998: 190) göre, münferit vergilerin gerek kapsamı, gerekse yapılarının belirlenmesi bakımından uyulması gereken normlar, genellikle "vergileme ilkeleri" olarak nitelendirilmektedir. Bu bakımdan vergileme ilkeleri, bir ülkede bir vergi alınacaksa ya da yeni bir vergi konulacaksa; bunun amacını ve gerçek bir verginin nasıl olması gerektiğini belirleyen ilkelere, şeklinde tanımlanabilir.

Vergiciliğin anayasası olarak da ifade edilen vergileme ilkeleri, ayrı ayrı vergilerden veya bir vergi sisteminden beklenen mali, ekonomik ve sosyal fonksiyonların gerçekleşebilmesi için, vergi bileşiminin oluşturulmasında, tekniğinde ve uygulanmasında dikkat edilmesi gereken, uzun yılların deneyimi sonucu ortaya çıkmış ve/veya iktisadi ve mali düşünce sistemi içerisinde önerilmiş temel unsurlar veya kurallardır (Uruş, 2013: 3-4).

Özgün'e (2017: 33) göre ise vergileme ilkeleri, vergiye ilişkin işlemlerin mevzuat ve uygulama bakımından başarılı bir biçimde yürütülmesi amacıyla

tasarlanmış kıstaslardır. Vergileme ilkeleri hakkında Pehlivan (2004: 155) ise, vergilerden beklenen fonksiyonların gerçekleşmesi için bir vergi sisteminde yer alan çeşitli vergilerin seçiminde ve uygulanmasında göz önünde bulundurulması gereken hususlardır, ifadesine yer vermiştir.

2.2. VERGİLEME İLKELERİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Vergileme ilkelerinin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kaya, 2015: 46-47):

- Vergileme ilkeleri, normatif ilkelere aittir. Bu nedenle, olanın dışında olması gerekeni belirtmektedir.
- Vergileme ilkeleri dönemden döneme ve ülkeden ülkeye göre farklılık gösterebilmektedir. Bu ilkeler, devletlerin iktisadi ve toplumsal koşulları, teknolojik olanakları, toplumun dünyaya nasıl baktığı, kanun bilinç düzeyi ve kamu hukukunun durumuyla ilgilidir.
- Vergilerin niteliği ve tekniği mekân ve zamana göre değişebildiği gibi, vergileme ilkeleri de belirli ekonomilere veya belirli dönemlere göre farklılık gösterebilmektedir.
- Vergileme ilkelerinin nispi bir önemi bulunmaktadır. Her bir ilkenin önem ve değeri diğer ilkelerin önem ve değeriyle güçlü bir ilişki içerisindedir. Bundan dolayı vergileme ilkelerinin tek tek değil, beraber ele alınıp değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Vergileme ilkeleri hakkında yapılan araştırmalar göstermektedir ki bu ilkeler, maliye ilminin ilk ortaya çıktığı ana kadar dayanmaktadır. İktisadi, mali ve sosyal özellikler taşıyan vergileme ilkeleri de tıpkı vergi gibi süreç içinde birtakım değişikliklere uğramıştır (Binokay, 2010: 25). Gerçekten, olandan çok olması gerekeni amaçlayan normatif nitelikteki bu ilkeler, ülkenin içinde bulunduğu kültürel, iktisadi ve teknik koşulları ile halkın dünya görüşü ve zihniyeti, hukuk bilincinin oluşum düzeyi ve kamu hukukunun durumu ile sıkı ilişki halinde olup, bu unsurlarla birlikte değişirler (Turhan, 1998: 190).

2.3. VERGİLEME İLKELERİNİN GELİŞİMİ

Ortaçağdan günümüze kadar vergileme ilkeleri ile ilgili görüşlere, ekonomistlerin, felsefecilerin ve siyasal teorisyenlerin sayısız eserlerinde rastlanmaktadır. Bu görüşlerde vatandaş ve toplum arasındaki ilişkiler açısından, vergi ödeme görevi ve vergi ödeme gücünün belirlenmesi en somut şekilde yer almıştır (Özgün,2017: 34).

1215 yılında İngiltere kralı I. John tarafından “Büyük Özgürlük Fermanı” nda vergileme ilkelerinden ilk olarak söz edilmiştir. Bu özgürlük fermanı, vergilemede yasallık ilkesinin kabul gördüğüne dair ilk yazılı belge olma özelliğini taşımaktadır (Uruş, 2013: 5-6).

Diğer taraftan ünlü İslam düşünürlerinden İbn-i Haldun da “Mukaddime” adlı eserinde vergi adaletine değinmiştir (Arslan, 2011: 24). İbn-i Haldun vergilerin, devletin harcamalarını karşılamak için, bireylerden bütünüyle politik güce dayalı olarak aldığını, vergilerin devletin en önemli geliri olduğunu ve vergi gelirlerinin devletin yaşamına paralel bir gelişim gösterdiğini belirtmiştir (Gökbunar, 1998: 4). Yine Arslan’a (2011: 24) göre İbn-i Haldun, “Hiç kimseye zorla, ödeme kapasitesinin üstünde bir vergi yükü yüklenmemelidir” şeklindeki görüşüyle vergilemede adaletsizliğin olmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

15. yüzyılın vergileme politikası anlayışı içinde “Vergi mükellefin rızası ile alınmalıdır; alınmadığı takdirde esasını tabi hukuktan alan mülkiyet hakkına aykırı düşer” düşüncesi egemen olmuştur. Bu temel fikir üzerinde ilk vergi teorisini kuran Bodin, verginin kanuni ve adil olması ilkelerini ilk olarak bilimsel açıdan belirlemiştir (Gökbunar, 1998: 4).

17. yüzyıldan itibaren pek çok yazar vergileme konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Fakat mali literatürde, vergileme ilkelerinin tartışılması, özellikle A. Smith ve A. Wagner tarafından ileri sürülen kuralların açıklanması ile başlatılmış ve yoğunlaştırılmıştır. Zamanımızda dahi vergi politikası ve vergi tekniğinin kısmen temelini oluşturan bu ilkeler, modern mali literatürde F. Neumark ve H. Haller tarafından geliştirilmiştir (Turhan, 1998: 191). Günümüzde maliye ilmiyle uğraşanların etkili bir vergi sisteminin oluşması için vergileme ilkelerini artırmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Etkin bir vergi sisteminde, verimlilik, vergi yüklerinin

adil dağılımı ve vergi programlarının bir bütün olarak ekonominin acil ve uzun vadeli ihtiyaçlarına uygulanabilmesi gibi üç temel ilkenin dikkate alınması gerekmektedir (Binokay, 2010: 29-30). Bu bakımdan vergileme ilkelerinin tasnifi; mali, iktisadi, sosyal ve idari vergileme ilkeleri olarak incelenecektir.

2.4. VERGİLEME İLKELERİNİN SINIFLANDIRILMASI

2.4.1. Mali Vergileme İlkeleri

Adam Smith'in adalet, belirlilik, uygunluk ve iktisadilik gibi klasik vergilendirme ilkelerini biraz daha genişleterek ele alan Adolph Wagner, mali ilkeleri; "verimlilik" ve "esneklik" ilkeleriyle açıklamıştır. Gökbunar'a (1998: 5) göre, vergilemenin esas amacı kamu hizmetlerinin finansmanını karşılamak üzere hazineye gelir temin etmektir. Vergilemenin mali amacı, vergiden, optimal hasılanın sağlanmasıdır. Nitekim Adolph Wagner "Devletin varlığı ve hayatıyeti bireylerinkinden daha önemlidir. Bireylerin hakları ancak, devletin varlığı ile korunabilir" diyerek vergilemenin mali amacının önemine değinmiştir. Dolayısıyla etkin bir vergi sistemi, verimli ve esnek yapıya sahip olmalıdır.

2.4.1.1. Verimlilik İlkesi

Maliye politikasına yönelik vergi ilkelerinden ilki olan verimlilik ilkesi, Adolph Wagner'in yanı sıra F. Neumark tarafından da geliştirilmiştir ve literatürde yeterlilik ilkesi olarak da adlandırılmaktadır.

Gökbunar'a (1998: 6) göre, vergilemenin temel amacı, devletin yeterli gelir sağlayarak kamu harcamalarını finanse etmesidir. Kamu hizmetlerinin sürekli artışı sonucunda devlet vergisel açıdan yeni vergiler ihdas etmekte ya da uygulanan vergilerde gelirleri artırıcı yönde düzenlemeler yapmaktadır. Bu anlamda vergilerin tarh ve tahsili için yapılan giderler düşüldükten sonra, kalan kısmın kamu giderlerini karşılaması gerekir (Kaya, 2018: 48). Söz konusu maliyet sadece verginin tarh ve tahsil gideri olarak alınmamalı, buna vergi ile ilgili uyuşmazlıkların neden olduğu tüm giderler de eklenmelidir. Çünkü iyi düzenlenmemiş bir vergi kanuna çok fazla itiraz olacağından hem verginin tahsili gecikecek hem de uyuşmazlıkların çözümü

için yapılan giderler verginin maliyetine artırıcı yönde etki edecektir (Öztürk, 2012: 9). Bu nedenle kamu harcamalarını karşılayacak seviyedeki vergilerin devamlılığının sağlanması ve var olan giderlere de yenilerinin eklenmemesi için çaba gösterilmelidir. Böylece kamu hizmetlerinin devamlılığı sağlanabilecektir.

Verimlilik ilkesi, vergilerin devlet tarafından yapılacak harcamaların finansman kaynağının büyük bir kısmını karşılayacak düzeyde olmasını ifade eder (Pehlivan, 2004: 158). Vergi gelirleri kamu harcamalarını ne kadar karşılayabiliyorsa vergilemede yeterlilik ilkesine de o derece ulaşılır. Bu karşılama oranı arttıkça, yeterlilik ilkesine de uygun bir durum oluşmaktadır. Çünkü vergilemede ilk hedef her zaman mali niteliklidir. Ancak mali amaç ve verimlilik ilkesi salt olmamakla beraber, belirlenen kamu harcamasına göre göreceli olarak belirlenir (Binokay, 2010: 31). Bu oranın yüksek çıkmasını, yani bir verginin verimli olabilmesi için verginin maliyetinin düşürülmesi kadar son dönemlerde istisnai bir durum olması gereken vergi muafiyet ve istisnalarının süreklilik arz etmesi ve tabana kadar yayılması verimlilik ilkesi ile ters düşmektedir.

Vergilemede verimlilik ilkesi günümüzde son derece önemli olup, belli bir bütçe yılında vergiden beklenen tahmini gelir elde edilmediği takdirde, kamu hizmetlerinin aksatılması ya da yapılan kamu hizmetlerinin değişik yollardan, örneğin para basmak gibi oldukça tehlikeli bir şekilde karşılanması sonucu ortaya çıkar. Dolayısıyla herhangi bir vergi türünden beklenen tahmini hasılat sağlandığında o vergi verimli bir vergi olarak nitelendirilebilir (Pehlivan, 2004: 158). Ancak bir ülkede uygulanan herhangi bir verginin verimli olabilmesi için ilgili verginin genel olması gerekir. Onun için vergiler, her çeşit geliri, her çeşit harcamayı ve serveti vergilendirdikleri ölçüde verimli olurlar (Cansız, 2014: 38). Örneğin, şans oyunları vergisi geneli kapsamadığından verimli olarak addedilemez. Bu verginin kapsamı, kendisine şans oyunları düzenleme yetkisi verilen kurumları içermektedir. Yani GV gibi tabana yayılmamış, genel bir vergi değildir.

Verginin verimliliğini birtakım unsurlar etkilemektedir. Bunlar; yükümlülerin bilgi birikim ve eğitim seviyeleriyle orantılı, içerik yönüyle basit bir vergi sisteminin uygulanması, ekonomik koşulların değişmesiyle birlikte vergilerden elde edilen aynı hasılatın sağlanması ile vergi oranının değişmesi durumunda hasılatın da değişmesi

şeklinde (Öztürk, 2012: 9). Vergilemenin uzun döneme ait verimliliği ve sınırları hakkında bir yargıya varabilmek için, ekonomik koşulların yanı sıra, psikolojik koşulların da dikkate alınması gerekir. Eğer vergilemenin ölçüsü, vergi ödeyicilerinin davranışlarında vergilemenin mali verimliliğini azaltacak veya vergilemenin arzu edilmeyen etkiler meydana getireceği şekilde değişikliklere yol açarsa, psikolojik sınırlara ulaşılmış olur (Turhan, 1998: 198-199). Bu yüzden devlet, vergiye karşı tepki doğmaması için bireyler tarafından fazla hissedilmeyen dolaylı vergiler ile stopaj yoluyla alınan vergilere daha çok ağırlık vermeye başlamıştır. Öte yandan bireyler, fazla hissetmedikleri vergiler için kaçakçılık ya da vergiden kaçınma yollarına başvurmayacaklarından, dolaylı vergiler ile stopaj yoluyla alınan vergilerin verimliliği yüksektir (Pehlivan, 2004: 159).

Vergilemede yeterlilik ilkesiyle ilgili olarak diğer vergileme ilkeleri; “vergilemede genellik ilkesi”, “vergilemede tasarruf ilkesi”, “vergilemeden kaçınılmazlık ilkesi”, “vergilemede görünmezlik ilkesi”, “vergileme nispetlerinde itidal (optimumluk) ilkesi”dir (Gökbunar, 1998: 6).

2.4.1.2. Esneklik İlkesi

Ülkelerin ekonomileri her zaman aynı seyirde olmayabilir. Ekonomide yaşanan olumlu/olumsuz gelişmelere göre, ülke ekonomileri genişleme ya da gerileme dönemleri yaşayabilmektedir. Bu anlamda ülke ekonomisi içinde önemli bir yere sahip verginin ve bundan elde edilen hasılatın da ekonomik konjoktüre göre seyretmesi gerekliliği esneklik ilkesi ile tabir edilmektedir. Turhan’a (1998: 202) göre, Wagner’in maliye politikası açısından ortaya attığı ikinci ilke “vergilemede esneklik” ile ilgilidir. Buna göre, vergileme, mali ihtiyaçlardaki değişmelere uyabilecek ve diğer finansman kaynaklarından karşılanamayan masraf açığını kapatabilecek unsurları kapsamaktadır.

Akdoğan’a (2006: 208) göre verginin esneklik ilkesi, verginin, mükelleflerin vergi ödeme güçlerindeki azalma ve artmayı izleyebilmesidir. Vergide hasılatın kendiliğinden azalıp, artmasına “otomatik elastikiyet” denilmekte olup, aksi uygulamaya yani devletin müdahalesi ile uyum sağlanmasına “müdahaleci elastikiyet” denilmektedir. Yine Pehlivan’a (2004: 159) göre vergilemede esneklik

ilkesi, vergiden elde edilen gelirlerin var olan şartlara göre artış ve azalış gösterme özelliğine sahip olmasıdır. Zira devlet sadece bu şekilde, vergi oran, tarhiyat ve tahsil yöntemlerinde herhangi bir değişikliğe ihtiyaç duymadan, kamu harcamalarındaki yükselişi karşılayacak gelir fazlasına ulaşır. Oluşan bu gelir fazlası, vergilemede esneklik ilkesinden kaynaklanmaktadır (Uruş, 2013: 9-10).

Vergiler üretimdeki ve fiyat düzeyindeki değişmelere karşı hasılat esnekliği açısından farklı özellikler taşır. Bazı vergilerin sağladığı hasılat, fiyatların yükselişi sırasında değişmezken, bazı vergilerin hasılatı ise fiyat yükselişlerinde artabilir. Yüksek esnekliğe sahip vergiler, iktisadi yaşamdaki dalgalanmalarla mücadele etmeyi amaçlayan devletin maliye politikası açısından önemli yararlar sağlar. Bu nedenle yüksek esnekliğe sahip vergiler tercih edilmektedir (Cansız, 2014: 38).

Artan oranlı vergi tarife uygulaması, vergilerin esnekliğini belirleyen unsurlardır. Bu yönden çeşitli vergi türlerinde milli gelir ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi Öztürk şu şekilde açıklamıştır (2012: 11):

“Artan oranlı vergi tarifesinin uygulandığı kişisel gelir ve harcama vergileri için, vergi matrahı büyüdükçe, vergilerin gelir esnekliği artmaktadır. Aynı zamanda vergi matrahı artsa bile, düz oranlı vergi tarifesinin uygulandığı servet, katma değer vergisi (KDV) ve satış vergilerinin gelir esnekliği artmamakta ve geliri ile matrahı arasında doğrusal bir ilişkinin olmadığı götürü vergilerde ise, esneklik sıfıra yaklaşmaktadır”.

2.4.2. Vergilemenin İktisadi İlkeleri

Vergilemenin iktisadi ilkeleri, vergilerin temel iktisadi amaçların gerçekleştirilmesinde katkı sağlayacak nitelikte olmasını ifade eder (Pehlivan, 2004: 159). Bu bağlamda vergilemenin iktisadi ilkeleri, vergilemede iktisadi etkinlik ilkesi ve tarafsızlık ilkesi olarak incelenecektir.

2.4.2.1. İktisadi Etkinlik İlkesi

Devletin ekonomiye müdahale etmede kullandığı araçların başında kuşkusuz vergiler gelir. Vergiler, hem bireysel ekonomik karar ve tercihleri hem de genel ekonomik hayatın işleyişini etkiler (Pehlivan, 2004: 160). Buyrukoğlu ve Buzkıran'a (2016: 2084) göre bu ilkeler, vergilemenin temel ekonomik amaçlarının

gerçekleştirilmesine fayda teşkil eder nitelikte olmasıdır. Ekonomik büyümeyle birlikte gelişmenin sağlanmasının yanı sıra fiyat istikrarı ile birlikte tam istihdamın sağlanması, devletin iktisadi amaçlarıdır.

“Minimum maliyetle toplama ilkesi” de denilen bu ilke, en az masraf ile en fazla vergi gelirinin sağlanmasını gerektirmekte, idare ve mükellefler üzerindeki vergi maliyetlerinin olabildiğince düşük tutulmasını ifade etmektedir (Uruş, 2013: 13). Vergileme maliyetinin düşük olması durumunda, toplanan vergilerin önemli bir kısmı devlet hazinesine girecektir. Bu açıdan baktığımızda vergi toplama maliyetlerinin mümkün olduğu kadar düşük olması gerekmektedir. Kısaca vergi ödeyenlerin cebinden çıkan para ile devlet hazinesine giren para arasındaki farkın en az olması halidir (Cansız, 2014: 37).

Verginin iktisadi etkinliği sayesinde, bir vergi sisteminin, ülkenin kalkınma hızını artırmak ve birey bazında üretimin yükseltilmesini sağlamak için, bir yandan yüksek vergi yükünü önlemek diğer yandan da reel geliri artıracak ekonomik girişimlerin desteklenmesi hedeflenir. Dolayısıyla bu ilkeyle ekonomik kalkınmaya olanaklı girişimler desteklenmeli, etkin olmayanlardan ise vazgeçilmelidir (Gökbunar, 1998: 8).

Ülkemiz GV açısından iktisadilik ilkesi değerlendirildiğinde, geniş vergi imtiyazlarının tanınması (istisna, muafiyet, indirim ve teşvikler) vergi borcunun hesaplanması sürecini geciktirmekte ve zorlaştırmaktadır. Bu da sistemi daha karmaşık hale getirerek idari maliyetleri arttırmaktadır. GVK'deki belirli gider türlerinin gelirden indirilebilmesinin mümkün olması ise yapılan bu giderler konusunda daha ayrıntılı kayıtların tutulmasını gerektirdiğinden, mükelleflerin uyum maliyetleri de artmaktadır (Uruş, 2013: 14).

2.4.2.2. Vergilemede Tarafsızlık İlkesi

Devlet tarafından alınan vergilerin miktarlarının, piyasa işleyişini bozmayacak bir düzeyde olmasını ifade eder. Bu nedenle vergiler ne kadar az olursa, o kadar tarafsız olur (Pehlivan, 2004: 160). Gökbunar'a (1998: 7-8) göre, bu ilkede, vergilendirilen yükümlünün ekonomik ve mali durumlarında vergilendirilmeden sonra da herhangi bir farklılık olmamalıdır. Gaye sadece vergi sistemiyle ulaşılmak

istenen amaç olmalı, bunun dışında herhangi bir müdahaleye gidilmemelidir. Tarafsızlık ilkesi kullanılarak, vergi hiçbir zaman bireyler üzerinde yüksek bir yük meydana getirmemeli, yalnız amaç ve politikasına bağlı kalmalıdır.

Vergilemede etkinlik ilkesi, kişi başına düşen üretimin en fazla, kalkınma hızının en yüksek, aşırı vergi yükünü ortadan kaldıran, vergi sisteminin kaynakların tahsisini en üstün şekilde, reel milli gelirin artmasını en çok teşvik eden ya da en az etkileyen vergi yapısına sahip vergi sisteminin etkin olduğunu kabul eden ilkedir (Kaya, 2018: 50). Bir vergi sisteminin tarafsızlığını, vergi oranlarının düşük ve sabit olması ile bazı gruplara vergi ayrıcalıklarının sağlanmaması gibi özellikler belirlemektedir (Binokay, 2010: 33-34).

Bu ilkeye göre üretici ve tüketici tercihlerini en az etkileyen bir vergi politikasının uygulanması gerekmektedir. Örneğin, yüksek oranlı bir gelir vergisinin uygulanması bireylerin çalışma ile işsiz kalma arasındaki tercihlerini etkileyebilecektir. Diğer yandan gelir vergisi, bireylerin kullanılabilir gelirini azaltacağından, bireyler tüketimlerini kısacak ve bu durum fiyatlar genel seviyesinde bir düşüşe yol açacaktır. Bu durum verginin tarafsızlığı ilkesini bozmaktadır (Özgün, 2017: 36).

2.4.3. Sosyal Vergileme İlkeleri

Vergiler, sosyal adaletin sağlanmasında bir sosyal politika aracı olarak oldukça önemlidir. Zira bir vergi sisteminin, bireyler arasında eşitsizlik yaratacak veya bireylerin yüksek vergi yükü altında ezilmelerine neden olacak uygulamalarını olmaması, sosyal adaletin sağlanması açısından önem teşkil etmektedir (Özgün, 2017: 37).

2.4.3.1. Genellik İlkesi

Çoğu ülkenin aynı zamanda Anayasal bir biçimde güvence altına aldığı bu ilke yalnızca vergi yasalarının uygulanması açısından değil hiçbir ayırım gözetilmeksizin herkese kanun önünde eşit muamele edilmesini emreder (Küçük, 2012: 51).

1982 Anayasası'nın "Vergi Ödevi" başlıklı 73. maddesinin birinci fıkrasında "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi vermekle yükümlüdür" denilmek suretiyle, "herkes" ifadesiyle vergilemede genellik ilkesine vurgu yapılmıştır (Uruş, 2013: 15). Genellik ilkesi, herkesten vergi alınmasını, başka bir deyişle vergi alırken, toplum bireyleri arasında hiçbir ayırım yapılmamasını ifade eder (Pehlivan, 2004: 162). Söz konusu ilke uyarınca, mali güce göre vergilendirme ilkesi saklı kalmak kaydıyla, vergi yükü belli kesimler üzerinde özellikle yoğunlaştırılmayacağı gibi yükümlülerin bir bölümünün fiilen vergi dışı kalmalarına da yol açılmaz (Gedikoğlu, 2015: 86).

Vergide adaletin sağlanması açısından dikkate alınması gereken ilk konu, toplumdaki her bireyin vergi yüküne katılması ve herkesin vergi karşısında eşit tutulmasıdır (Öztürk, 2012: 24). Bu ilkeye göre, bir ülkede yaşayan kişilerin, ilgili ülkenin vergi ve benzeri mali yükümlülükler içeren kanunlara tabi olması gerekir. Günümüzdeki anlamıyla genellik ilkesi, bir ülkede yaşayan gerek vatandaşlar gerekse yabancılardan vergi alınmasını ifade eder (Cansız, 2014: 39). Zira devletin sunduğu hizmetlerin faydaları toplumun tümünü kapsamakta ve kişiler arasında asla bir kısıtlamaya gidilmemektedir. Yine hizmetlerden toplumun tümünün yararlanması nedeniyle yerli/yabancı ayırımı yapılmaksızın herkesin mali güçleri oranında kamu giderlerinin karşılanmasında yer alması gereklidir (Öztürk, 2012: 24).

Vergilemede genellik ilkesi dolayısıyla, herkesten vergi alınması esastır. Ancak, devletin özellikle toplumdaki sosyal rolü düşünülürse, bu her zaman ve her kişi/grup için mümkün olmamaktadır. Akdoğan'a (2006: 194) göre, sosyal-ekonomik, idari ve mali nedenlerle bazı kişiler ya da vergi konuları, vergi dışında bırakılabilir, indirimler tanınabilir. Bu uygulamalar, genellik ilkesinin tam uygulama alanı bulmaması sonucunu yaratabilir. Amaçlarına göre yararlı sonuçlar yaratabilen bu uygulamalar, vergi adaletini bozucu etkilere yol açabilir. Bunun için Uruş'a (2013: 16) göre, vergi sisteminin daha fazla zarar görmemesi ve vergi erozyonuna uğramaması adına bir takım muafiyet, istisna ve indirimleri sınırlamak gerekmektedir.

2.4.3.2. Adalet İlkesi

Vergilerin tarihsel gelişimi boyunca gerek yasal düzenlemeler ve gerekse uygulama bakımından dikkate alınan en önemli vergi ilkelerinden birisi de vergilerin adil olmasını sağlamaktır. Adil olarak hazırlanmış vergi yasalarının, uygulama itibarıyla da adalete ters düşmeyecek etkinlikte uygulanması gerekir (Akdoğan, 2006: 195). Bulunulan döneme, yere, görüşlere ve kurumlara göre değişebilen vergilemede adalet, zaman içerisinde de bu gibi nedenlerden dolayı farklı şekillerde yorumlanmış ve doğal olarak genel kabul görmüş bir çerçeve içerisine sığdırılmamıştır (Gökbunar, 1998: 8). Bu nedenle vergi adaletinin tam olarak ne anlama geldiği esasen bireylerin vergi adaleti konusunda algılamaları ışığında şekillenir (Kitapçı, 2012: 742).

Vergi adaleti; kişilerin vergi ödeme güçlerine göre vergilendirilmesi şeklinde ele alınabildiği gibi, sosyo-ekonomik düzenlemelere de olanak sağlayabilecek bir uygulamanın sağlanması olarak da değerlendirilebilir (Akdoğan, 2006: 196). Fakat her ikisinde de en önemli güçlük, adaletin ne olduğunun belirlenmesi, yani adalet kavramında yatmaktadır. Kısaca vergilemede adalet, toplumu oluşturan kişilerin mali güçleriyle orantılı olarak kamu harcamalarını karşılamak üzere vergi ödemeleri gerektiğini ifade etmektedir (Çiçek vd., 2007: 7).

1982 Anayasası'nın 73. madde 2. fıkrasında bulunan “Vergi yükünün adil ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır” hükmündeki adil ve dengeli dağılım ifadesi vergilemede adalet ilkesini göstermektedir (Kaya, 2018: 51). Çağdaşlaşmış toplumlarda vergi yükünün dağılımı en uygun düzeydedir ve bu anlayış gelir dağılımı görüşleriyle de uyumlu olması gereklidir. Adalet ilkesi şahsi ve matematiksel olarak iki gruba ayrılmaktadır. Şahsi adalette, yükümlünün şahıs ve ailesel durumları baz alınmakta iken; matematiksel adalette ise, yükümlülerin elde ettikleri gelirle eş değerde vergi ödemesi yapmaları dikkate alınmaktadır (Tekin ve Gümüş, 2014: 246).

Vergileme psikolojisi açısından, adalet kavramı bağlamında “dağıtım adaleti” ve “prosedürel adalet” kavramlarına da değinmek yerinde olacaktır. Dağıtım adaleti, vergi yükünün bireyler arasında nasıl dağıtıldığı konusu ile ilgilidir ve genel olarak vergilemede yatay ve dikey adaletin (eşitliğin) sağlanmasına yönelik olarak

kullanılmaktadır (Çiçek, 2006: 26). Bu bağlamda Arslan'a (2011: 27) göre yatay adalet, eşit durumdaki mükelleflere eşit muamele yapılması esasına dayanmakta olup, bu ilkeye göre aynı gelir, servet ve sosyal durumlara sahip iki yükümlünün aynı vergiyi ödemeleri gerekmektedir. Dikey vergi adaletinde ise, daha yüksek gelire sahip olan mükellefin ödediği vergi oranının, daha düşük gelir elde eden bireyin tabii olduğu vergi oranına kıyasla daha yüksek olması gerektiği anlayışına dayanmaktadır.

Prosedürel adalet ise, vergileme hakkında uygulanan yöntemler ve işlemler ışığında mükelleflerin algıladıkları adalettir ve kişiler bu algıya göre davranış biçimi sergileyerek ya yükümlü oldukları vergiyi öderler ya da ödememe yolunu tercih ederler (Çiçek vd., 2007: 8).

Vergilemede adalet kavramına ilişkin iki farklı ilke vardır. Bunlar “faydalanma ilkesi” ve “ödeme gücü ilkesi” dir (Binokay, 2010: 35).

i. Faydalanma ilkesi: XVII. Yüzyılın tabii hukuk teorikçileri (Pufendorf, Hobbes ve Locke) tarafından temsil edilmiş olan ve günümüzde Musgrave ve Haller gibi tanınmış maliyeciler tarafından tekrar vergilemenin temel ilkeleri arasında incelenen faydalanma (istifade) ilkesine göre vergiler, devletin gördüğü hizmet karşılığı ödenen bir “bedel” veya “fiyat” gibi kabul edilmekte ve bunların, kamu hizmetlerinden sağlanacak faydaya göre ölçülmesi öngörülmektedir (Turhan, 1998: 211).

Yararlanma ilkesi olarak da adlandırılan bu ilkeye göre kişiler, ne kadar kamu mal ve hizmetinden yararlanıyor ise bu yarar ölçüsünde kamu harcamalarının finansmanına ortak olurlar. Eğer bireyler eşit seviyede devlet hizmet alıp, fayda sağlıyorsa, o kadar da eşit oranda vergi öder. Herhangi bir hizmet almıyorsa da, herhangi bir vergi ödemesi de söz konusu olmayacak ve muaf tutulacaktır (Kaya, 2018: 52).

Vergilemede adalet ilkesine ulaşabilmek için devletin sunduğu hizmetlerden yararlanma ile ödenmesi gereken vergi birbirleriyle ilişkili olmalıdır. Yoksa “mali sömürü” ve “mali rant” kaçınılmaz olacaktır ki ilk olumsuzlukta, bir grubun yararlandığı hizmetin ederini başka bir grup ödeyecek; ikinci olumsuzlukta ise, ödenmemiş bir bedel olduğu halde bazı kesimler sunulan hizmetlerden yararlanacaklardır (Kirmanoğlu, 2007: 262).

Pehlivan'a (2004: 163) göre yararlanma ilkesine göre vergileme, devletin ürettiği mal ve hizmetlerin bedelini mümkün olduğu ölçüde bireylerden tahsil edilmesini gerektirir. Ancak, bunun gerçekleşebilmesi için devletin üretmiş olduğu bütün mal ve hizmetlerin bölünebilir ve pazarlanabilir nitelikte olması gerekir. Oysa kamu hizmetleri bölünemez ve parçalanamaz olduğundan yararlanma ölçüsü, bütün kamu hizmetlerinin finansmanı olan kaynağı sağlamakta başvurulabilecek bir yöntem değildir. Kaya'ya (2018: 52) göre, Şerefiye, harç ve resim gibi kamu gelirlerinin bazılarında kısıtlı da olsa bu ilkenin uygulanması mümkündür.

ii. Ödeme gücü ilkesi: Mükelleflerin gelir ve servet düzeyleri birbirinden farklıdır. Vergilendirme sırasında bu farklılığın dikkate alınması, herkesin mali gücüne göre vergilendirilmesi, vergi adaletinin temel gereğidir. Vergide eşit bir uygulamanın gerçekleştirilebilmesi bakımından, fedakârlık (yararlanma ilkesi) yaklaşımının güçlükler taşıması, daha uygulanabilir ve objektif ölçülerin araştırılmasını zorunlu kılmıştır (Akdoğan, 2006: 211). Bu nedenle Pehlivan'a (2004: 164) göre, ödeme gücüne göre vergileme ilkesi, yararlanma ilkesine göre vergilemenin aksine, bireylerin ödeme güçlerine göre yapılmasını ifade eder.

Adam Smith'den bu yana önemli bir vergileme ilkesi olarak savunulan ödeme gücü ilkesine göre, vergi, vergiyi ödeyen kişinin ödeme gücüyle bağlantılı olmalıdır. Bu ilkeye göre, geliri yüksek olan bireylerin nispi olarak daha yüksek oranda vergi ödemeleri vergi yükünün adil dağılımı için gereklidir. Vergide ödeme gücü ilkesi uygulandığı zaman, devlete atfedilen 'gelirin yeniden dağılımı fonksiyonu'da sağlanabilir (Kirmanoğlu, 2007: 262).

Ülkemizde ise ödeme gücü yaklaşımı, "ödeme gücü ilkesi" adıyla anayasamızda güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın "Vergi Ödevi" başlıklı 73. maddesinde "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi vermekle yükümlüdür" denilmek suretiyle, genellik ilkesinin yanı sıra, "mali güç" ifadesiyle ödeme gücü ilkesine vurgu yapılmıştır (Uruş, 2010: 20). Anayasada tanımlanmamış olan mali güç; vergi ödeme gücünü ortaya koyan ekonomik değerler toplamı olarak ifade edilebilir (Erkin, 2012: 244).

Vergilemede ödeme gücü ilkesine göre, vergi mükellefleri vergilerini ödeme güçlerine göre vermelidir. Buna göre, eşit ödeme gücüne sahip olanlar eşit oranda,

farklı ödeme gücüne sahip olanlar ise farklı oranlarda vergilendirilmelidir. Bu ilke aynı zamanda, vergilemede adaletin ölçüsü olarak kabul edilmektedir (Cansız, 2014: 40).

Adaletli bir vergilendirme sağlamak isteyen devlet, bunun için her şeyden önce kişilerin ödeme güçleri hakkında bilgi sahibi olması, buna yönelik olarak da vergilendirmesi gerekmektedir. Ne var ki devletin, kişilerin ödeme güçlerinin gerçek manada bilinmesi ihtimal dışıdır. Hâlbuki devlet, her bir mükellefin ödeme güçlerini tespit edip ve buna yönelik bir vergilendirme yapabilse adalet, doğal olarak sağlanmış olacaktır. İşte bu tür imkânsızlıklar devleti, kişilerin vergilendirilmesi için bazı ödeme gücü göstergelerini temel almaya itmektir (Öztürk, 2012: 19). Dolayısıyla da ödeme gücü göstergeleri olarak kişilerin gelir, servet ve harcamaları dikkate alınmaktadır (Gedikoğlu, 2015: 88-89).

Gelir vergileri, servet üzerinden alınan vergiler ve harcama vergilerinden, gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin artan oranlı olarak uygulanmasının devletin yüksek gelir gruplarından aldığı vergileri, düşük gelir grubundaki kişilere transfer harcamaları yoluyla aktarabilme şansı verdiği için, gelirin yeniden dağılımını sağlayan bu vergileme rejiminin daha adil bir vergileme olanağı verdiği kabul edilmektedir (Arslan, 2011: 26-27). Ancak aynı durum, harcamalar üzerinden alınan vergilerde geçerli olmadığından bu tür vergiler tam anlamıyla adaletlidir denilemez.

Mükelleflerin gelir, servet ve harcamaları ödeme güçlerinin göstergesi olarak temel alınmaktadır. Ancak bu üç gösterge içinde “gelir” unsurunun ayrı bir yeri bulunmaktadır. Hatta bazı batı ülkelerinde dahi ödeme gücü göstergeleri içinden en çok gelir seviyesi farklılıkları üzerinde durulmuştur. Bu üç temel gösterge incelendiğinde servete sahip olabilmek ve birtakım harcamalar yapabilmek için kişinin gelirinin olması gerekmektedir. Zira gelirin olmaması halinde kişilerin servet sahibi olmaları ve harcama yapmaları mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla da kişiler gerek servetleri gerekse de harcamaları üzerinden vergilendirilsinler sonuç olarak yine gelirleri üzerinden vergi alınacaktır (Gökbunar, 1998: 11-12).

“En az geçim indirimi”, “artan oranlı tarife” ile “ayırma ilkesi” gelir vergisinde uygulanan tekniklerdir ve bireylerin ödeme güçlerini belirlemeye

yöneliktir. Bunlara ilave olarak muafiyet ve istisna kavramlarından da faydalanılması ödeme gücünün belirlenmesine katkı sağlayacaktır (Öztürk, 2012: 20).

2.4.3.3. Eşitlik İlkesi

Vergilemede eşitlik, genel anlamda eşitlik ilkesinin vergi hukuku alanına yansımaları olup, devletin vergilendirme yetkisini kullanırken eşitliği gözetmesini ifade eder (Gerçek, Bakar, Mercimek, Çakır ve Asa, 2014: 93). Vergilemede eşitlik ilkesine göre, vergi ve diğer mali hükümler içeren kanunların uygulanmasında vergi mükellefleri arasında herhangi bir ayırım gözetilmemesi gerekir. Aynı zamanda, vergi yükümlüleri arasında uygulamadan kaynaklanan eşitsizliklerin, bir yasal düzenleme ile ortadan kaldırılmasını ifade eder (Cansız, 2014: 39).

Vergilemede eşitlik ilkesi, yükümlülerin vergi borçlarının tespitinde sahip oldukları ödeme güçlerinin dikkate alınmasını ifade eder. Bir başka ifadeyle vergi borcunun tespitinde, yükümlülerin ödeme gücünü etkileyen bütün durumlarının dikkate alınması eşitlik ilkesinin gereğidir (Pehlivan, 2004: 161). Vergilemede vatandaşlar arasında bir ayırım yapılmaması ve aynı mevzuatın herkese aynı şekilde uygulanması önemli bir haktır (Cansız, 2014: 39). Zira Gerçek vd. (2014: 93) göre, bu ilke Anayasa ile korunmakta ve buna bağlı olarak yasa koyucu da bireyler arasında vergi yükünün adaletli dağılımını yine yasalar eliyle gerçekleştirilmekle, vergi idaresi yasaları daha adaletli olarak uygulamakla ve yargı mercii ise kendi içinde eşitlik ilkesini yorumlamakla yükümlüdür.

Bu ilke, vergi yükünün bireylerin ödeme güçlerine göre dağıtılmasını esas alır. Diğer bir ifadeyle eşitlik ilkesi, ödeme gücü açısından aynı olan bireylerin aynı vergilendirme koşullarına tabi tutulması (yatay eşitlik), ödeme gücü farklı olan bireylerin ise farklı vergilendirme koşullarına tabi tutulması (dikey eşitlik) gerektiğini ifade eder (Kaya, 2018: 53). Yatay eşitliğe göre, gelirin türüne göre bir ayırım yapılmadan gelir düzeyleri aynı olan vatandaşlar, aynı vergi yükü altında toplanır. Dikey eşitlik ise kişilerin ödeme güçlerini temel almaktadır. Bu bağlamda dikey eşitlik, bireysel ve ailevi ve sahip oldukları maddi olanaklar ile hayatlarını sürdürme biçimleriyle oluşan farklılıkları dikkate alan, vergi yükünde yapılan farklılaştırma (Öztürk, 2012: 25).

Pehlivan'a (2004: 162) göre, ücret geliri ile sermaye gelirini aynı ölçüde vergilendirmek de vergilemede eşitlik ilkesi ile bağdaşmaz. Çünkü ücret geliri sermaye gelirlerine oranla çok daha ağır şartlarda elde edilmektedir. Arslan'a (2011: 31) göre, ülkemizde faiz, rant, kar ve emek gelirinun vergi oranı ve ödeme zamanı bakımından aynı vergi yüküne tabi olduğunu söylemek imkansızdır. Bu yüzden ücretlerle sermaye gelirlerini farklı bir biçimde vergilendirmek gerekir. Dolayısıyla yükümlülerden alınacak verginin şahsi ödeme gücüne ayarlanması büyük önem taşımaktadır (Pehlivan, 2004: 162).

Teorisyenler, vergilemede kişiler arasında eşitliğin var olabilmesi için yükümlülerin yaptıkları ödeme sonrasında katlanmaları gereken fedakârlığın dikkate alınması gerektiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda, eşit fedakârlık, eşit oranlı fedakârlık ve en az toplam fedakârlık gibi fikirler öne sürülmüştür (Öztürk, 2012: 25). Uygulamada ise, fedakârlığın ölçülmesi ve değerlendirilmesi, refahın belirlenmesi ve değerlendirilmesinde ortaya çıkan zorluklar nedeniyle fedakarlık yaklaşımı, vergi önünde herkesin eşit olmasını toplumdaki tüm bireylerin vergi yüküne ortak olmasını ve ödeme güçlerine göre vergiyi katılımını ifade eden genellik ve adalet ilkelerine de ters düşebilmektedir (Çiçek, 2006: 28). Dolayısıyla, daha önce ödeme gücü ilkesinde de değinilen, mükelleflerin ödeme güçlerini tarafsız olarak saptayacak tekniklerin kullanılması eşitlik ilkesi bakımından daha yerinde olacaktır.

2.4.4. İdari Vergileme İlkeleri

Verginin tahsilini kolaylaştıran ve mükelleflere ayrıcalıklar sağlayan idari amaçlı vergileme ilkeleri beş başlıkta ele almak mümkündür. Bunlar, kanunilik, istikrarlılık, belirlilik (kesinlik), kolaylık ve tasarruf ilkeleridir (Kaya, 2018: 54).

2.4.4.1. Belirlilik İlkesi

Adam Smith'in klasik vergilendirme ilkelerinden biri olan belirlilik ilkesi, vergilerin miktarlarının, tarh ve tahsil zamanlarının ve biçimlerinin hem idare hem de kişiler yönünden belli ve kesin olmasını ifade eder. Vergilemede kesinlik kuralı da denilen belirlilik ilkesi, her mükellefin ödeyeceği verginin çeşidinin, miktarının ve zamanının belirli olmasını, keyfi olarak alınmamasını, koşullarının açık ve kesin bir

şekilde ortaya konmasını gerekli kılmaktadır (Uruş, 2013: 27). Bu ilke vergilemede nesnel ölçütlerin dikkate alınması ve sübjektif ve belirsiz uygulamaların olmamasına ilişkindir (Küçük, 2012: 51-52).

Vergilemede yorum farklılıklarına imkân verilmemesi ancak vergiye ait he türlü işlem ve kuralın belirgin ve sade olmasıyla sağlanır. Bu nedenle tıpkı batı toplumlarında olduğu gibi ülkemizde de gelir vergisine ait belirtilen gelir unsurları tek tek sıralanmış ve konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır (Erkin, 2012: 241-242).

Vergilemede belirlilik ilkesinin ilk şartı vergilemenin kanuniliği ilkesi ve vergi idaresinin vergiyi doğuran olayla ilişkili olmasıdır. Buna göre kanunlar çıkarılırken, anlamı belli olmayan, mükerrer anlama gelebilen ve içerikle bağdaşmayan kavramlar kullanılmamalıdır. Mükelleflerin hukuk açısından güvenli olabilmeleri için şahsi vergi yükünün belirgin olarak önceden öngörülebilmesi gerekmektedir (Gökbunar, 1998: 14). Yasallık ilkesiyle de ilintili olan bu ilkeye göre, vergilerin yasalarla konulması ve diğer idari düzenlemelerin istisnai düzeyde olmasını ifade eder (Cansız, 2014: 37).

Vergilemede belirlilik ilkesinin başarısı, vergi idaresinde görevli memurların mevzuata hâkim ve ahlaki seviyesi yüksek kişilerden oluşması, vergi sisteminin ve vergi mevzuatının açık ve anlaşılır olması, tahsil edilecek verginin vadesinin, miktarının ve nereye ödeneceğinin açık bir biçimde mükellef tarafından bilinmesi ve yükümlülere vergi mevzuatı ve buna istinaden yapılan idari işlemler hakkında yeterli açıklamaların yapılmasına bağlıdır (Binokay, 2010: 51). Zira Akdoğan'a (2006: 203) göre, vergilendirmeyi ilgilendiren hususların belirsizlik ihtiva etmesi, iyiniyetli mükelleflerin dahi zor durumda kalması sonucunu yaratabilir. Mükelleflerin; hangi işlemler dolayısıyla, ne şekilde, nerede ve ne zaman, hangi tutarda vergi ödeyeceklerinin net bir şekilde belirtilmiş olması, vergi adaleti açısından da arzulanmayan durumların ortaya çıkmasını engeller. Aksi takdirde, özellikle ödenmesi gereken vergi miktarının belirli olmaması halinde, vergi mükellefleri sürekli bir belirsizlik içine sürüklenmiş olur ve bu durum mükelleflerin vergiye karşı tepki duymalarına, dolayısıyla da kamu otoritesine olan güvenlerinin sarsılmasına neden olur (Kaya, 2018: 56).

2.4.4.2. Basitlik İlkesi

Basitlik ilkesi, vergilerin basit olmasını gerekli kılmakta olup, bunun sağlanması uygulamanın başarısı bakımından önemli bir zorunluluktur (Akdoğan, 2006: 208). Diğer vergileme ilkelerini de kapsayan, daha geniş olan bu ilkeye göre, vergilemede ödeme yeri ve zamanı, ödeme şekli ve ödenecek miktar kesin ve belirli olmalıdır. Diğer yandan, vergiye ilişkin düzenlemeler bireyler tarafından kolayca anlaşılabilir ve uygulanabilir şekilde hazırlanmalıdır (Kaya, 2018: 56).

Vergi dolayısıyla belirli fedakârlığa katlanmak durumunda olan mükellefin, bir de yoğun ve karmaşık işlemlere muhatap olması halinde, önemli uygulama sorunları ortaya çıkacaktır. Bu ilke, hem yasal düzenlemelerin kapsamı ve nitelikleri, hem de uygulama itibarıyla mükellefin sıkıntı ve güçlüklerle karşılaşmadan ödevlerini yerine getirebilecekleri bir düzenleme ve uygulamayı gerekli kılmaktadır (Akdoğan, 2006: 208). Vergilerini ödemede maddi zorluklarla karşılaşan bazı mükelleflerin vergi borçlarının tecili, hatta bazı nedenlerden dolayı vergi borçlarını ödeyemeyecek duruma düşenlerin vergi borçlarının terkin edilmesi de bu ilke gereğidir (Binokay, 2010: 53).

2.4.4.3. Açıklık İlkesi

Bütün olay ve ilişkiler açısından olduğu gibi, mali olay ve ilişkiler açısından da iletişimin etkinliği büyük bir önem taşır. Bu ise vergi uygulamasının amacı bakımından olsun, yasal düzenlemeler ve idari önlemler açısından olsun; gerçekleştirilmesi öngörülen hedeflerin ve yapılması istenen işlemlerin açıkça ortaya konulmasını gerekli kılar (Akdoğan, 2006: 204). Vergi kanunları sade ve açık bir dille mükelleflerce anlaşılabilir bir düzeyde olmalıdır. Vergi kanunlarını diğer kanunlardan ayıran en önemli fark, toplumdaki her bireyin yaşantısı boyunca bu kanunların muhatabı olmasıdır. Bundan dolayı vergi kanunlarının açık ve sade bir dille herkesin anlayacağı şekilde yazılması önemlidir (Gökbunar, 1998: 14).

Vergi kanunlarının karışık ve net olmayan bir şekilde düzenlenmesi, yalnız yükümlülere zor durumda bırakması açısından incelenmemelidir. Yükümlünün, bu tür bir kanuna göstereceği olumsuz tutum ve davranışlar kendisini vergiden kaçınmaya ya da kaçırılmaya yönlendirecek, yükümlü ile vergi idaresi arasında

çıkabilecek uyuşmazlıklar vergi yargı mercilerini uzun süre oyalayacak ve verginin zamanında tahsil edilemeyerek, verginin maliyetini artıracaktır (Binokay, 2010: 53).

Vergi uygulamasının başarısı bakımından; vergi kanunlarının açık bir şekilde ve yanlış anlaşılmalarını önleyecek tarzda yazılması, kullanılan kelimelerin günlük konuşmalardaki anlamlarını taşımaları, farklı kullanım halinin özel olarak belirtilmesi esastır (Akdoğan, 2006: 205). Dolayısıyla Gökbnar'a (1998: 15) göre, vergilemede açıklık ilkesi gereği, vergi yasalarının uygulanması ile ilgili çıkarılacak, yönetmelik ve genelgeler de açık, anlaşılır olmalıdır. Bu ilkeye göre, "vergi konusu" nun yani verginin "nereden" veya "neden" alınacağı açık ve net biçimde belirlenmelidir.

2.4.4.4. Vergilemede Tasarruf İlkesi

Bu ilkeye göre, verginin devlete yüklediği maliyetlerin olabildiğince düşük olması gerekmektedir. Verginin maliyeti kavramı sadece verginin tarh ve tahsili için yapılan giderler olarak düşünülmemeli ortaya çıkan uyuşmazlıkların yarattığı giderler de bunlara eklenmelidir. Yine bu bağlamda mükelleflerin vergilendirme nedeniyle katlandıkları şekli ödev giderleri de bu maliyetler içinde düşünülmelidir (Gökbnar, 1998: 14).

2.4.4.5. Vergilemede İstikrarlılık İlkesi

Vergide istikrar ilkesi; vergi ile ilgili olarak vergilendirme tekniği konusunda yapılan düzenlemelerin sık sık değiştirilmemesini, düzenli olmasını ifade etmektedir (Akdoğan, 2006: 207). Vergiyle ilgili yasa ve diğer düzenlemelerin devamlı olması, kısa sürelerde değiştirilmemesi gerektiğini belirten bir prensiptir. Bu ilke, vergi kanunlarının tarh ve tahsil işlemlerini alakadar eden hükümleri ile vergi nispetlerinin olabildiğince az değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buna göre, vergi yönetmelik ve kanunlarında bulunan hükümler, geniş zaman aralıkları ve genel nitelikteki sistemli vergi reformları kapsamında değiştirilmelidir (Kaya, 2018: 55).

Vergilemede istikrar ilkesi gereği, vergi mükellefleri tarafından vergilerin öngörülebilir olması, mükelleflerin ileride beklenmedik vergi yükleriyle karşı karşıya

kalmasını önlemekte ve istikrar ilkesi bu özelliği sebebiyle de vergilerin geriye yürümezliği ilkesini de teminat altına almaktadır. Bu açıdan vergilerin istikrara kavuşturulması son derece önemlidir (Uruş, 2013: 30). Zira Aktan ve Gencel'e (2003: 2) göre, geriye doğru vergileme, yasal düzenlemelerle gelir, servet ve harcama ve diğer kaynaklar üzerinden alınmakta olan vergilere geçmişe yönelik olarak daha sonra ilave bazı yeni vergi konulması ya da daha önce yürürlükte olan vergilerin oranlarında geçmişe yönelik olarak artışlar yapılması anlamına gelmektedir.

Yükümlüler ile vergi uygulayanlar vergi yasalarına genelde belli bir zaman sonrasında uyum gösterdikleri için vergi düzenlemelerinde meydana gelen istikrarsızlıklar bu uyum maliyetlerini artırmaktadır. Bunun yanı sıra vergilerde yaşanan değişimlerin sık tekrar etmesi de hem yükümlüyü hem de idareyi yeni vergi uygulamalarıyla karşılaştıracaktır. Karşılaşılan bu yeni uygulamalar belli bir süre sonra idare çalışanları arasında bıkkınlık oluşturacak bu da çalışanların yükümlülerin sorunlarını çözüme ulaştırmada olumsuzluklara yol açabilecektir (Gökbunar, 1998: 15).

İstikrar ilkesinin gereklerine uyulmaması da, diğer vergi ilkeleri açısından sorunlara neden olmaktadır. Örneğin, basitlik, açıklık, en az vergi boşluğu ilkeleri açısından olumsuzluklara yol açmaktadır. İstikrarsız vergi sistemlerinde açıklık, basitlik, kesinlik gibi vergi ilkeleri de törpülenmiş olmaktadır(Binokay, 2010: 57).

2.4.4.6. Vergilerin Kanuniliği İlkesi

Demokrasilerin gelişmesiyle birlikte meclislerin ortaya çıkması ve yasama yetkisinin bu meclisler tarafından kullanılmaya başlamasıyla birlikte vergileme ilkelerinin en başına "verginin kanunilik" ilkesi gelmiştir. Günümüzde vergi kanunlarının tabi olduğu en önemli anayasal ilkelerden biri olan ve "temsilsiz vergilendirme olmaz" ilkesi teorik temellerini "verginin kanuniliği" ilkesinde bulmaktadır (Arslan, 2011: 25).

Vergilemede kanunilik ilkesinin temel çerçevesi mali yük konulması, değiştirilmesi, kaldırılması kapsamında hukuk devlerinde anayasal bir güvence sunarken, aynı zamanda vergiden doğan ödev ve yöntem ilişkilerinin de yasal bir alt

yapıda işlemlerini sağlamaktadır. Vergilemede kanunilik ilkesi verginin kurucu öğelerini de kapsadığından; verginin konusunun, matrahının, yükümlüsünün, oranının, vergiyi doğuran olayın, ödeme zamanının, muafiyet ve istisnaların ve bunların alt ve üst sınırlarının kanunla saptanmasını ve idarenin vergileme sürecine yönelik işlemlerinin kanuna uygunluğunu içermektedir (Gerçek vd, 2014: 91). Gümüþ'e (2014: 246) göre, vergilemeyle ilgili bütün düzenlemelerin kanuni dayanağı olması gerektiği kanunilik ilkesinin esasıdır.

Vergilerin kanuniliği ilkesi, anayasada belirtilen usullerle devlete verilen vergilendirme yetkisinin kanun koyucu tarafından genel, soyut ve objektif unsurlarla birlikte vergiye ilişkin kuralların oluşturulmasıdır (Gökbunar, 1998: 15). Buna yönelik olarak Türkiye'de 1924 Anayasası'nda ilk olarak yasallık ilkesine yer verilmiş ve 1961 ve 1982 gibi izleyen Anayasalar'da da yine yasallık ilkesi yer almıştır (Uruş, 2013: 30).

1982 Anayasası'nın "Vergi Ödevi" başlıklı 73. maddesinde 2018 yılında yapılan değişiklikle, "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir" ifadesine yer verilmiş, böylece kanunilik ilkesi ortaya konulmuştur.

Verginin yasallığı ilkesi, kişilerin özgürlüklerini devlete karşı koruyan keyfi, takdiri ve sınırsız ölçülere dayalı uygulamalara başvurulmasını önleyen bir ilkedir. Kişi açısından vergi yükümlülerinin yasama organında temsilini bu nedenle yasa sınırlarının aşılmasını devlet açısından ise yasal koşullarının varlığı söz konusu ise ilgili yetkinin kullanılması imkânını ve ödevini vermektedir (Cansız, 2014: 40). Binokay'a (2010: 55) göre, birey yönünden sonuçlar, verginin yasa koyucu tarafından kanunla biçimsel ve maddi çerçevesi çizilerek, ortaya konulması; devlet yönünden sonuçlar ise, yasada belirtilen şekilde ve ödenmeyen vergilerin cebri icra yoluyla vergiyi tahsil etmesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ ALGISI VE VERGİLEMEYE KARŞI TEPKİLER

Vergi, toplumdaki bireylerin ortak birtakım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet tarafından egemenlik gücüne dayanarak, cebren alınan bir yükümlülüktür. İşte bu noktada vergi mükelleflerinin vergiyi nasıl algıladıkları çok önemli bir konudur. Çünkü mükellefler vergiyi, bir vatandaşlık görevi olarak algırlarsa vergiye uyum şeklinde bir davranış gösterirken; zora dayalı bir ödeme olarak algıladıkları takdirde ise vergiye çeşitli şekillerde tepki ya da uyumsuzluk göstereceklerdir. O halde vergi, mükellefleri sadece ekonomik olarak değil, sosyal ve psikolojik olarak da etkileyebilmektedir.

Mükelleflerin vergiye uyum ya da uyumsuzluk göstermeleri sadece vergiyi nasıl algıladıklarıyla ilgili değil, bunun yanında mükelleflerdeki vergi ahlakı, bilinci ve vergi kültürüyle de ilişkilidir. Çalışmamızın bu bölümünde önce vergi algısı tanımlanacak, sonra vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergi kültürü kavramlarına ve vergi mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri tepkilere yer verilecektir.

1. VERGİ ALGISI VE VERGİ ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Mükelleflerin vergi ile doğrudan bir ilişkisinin olması sebebiyle vergiyi nasıl algıladıkları son derece önemlidir. Çünkü mükellefler, algılama şekillerine göre vergiye karşı davranışlar sergileyecektir. Bununla beraber vergi algısını etkileyen çeşitli etmenler de vardır. Bu etmenler ilerleyen sayfalarda başlıklar halinde incelenecektir.

1.1. VERGİ ALGISI

Demir'e (2008: 22) göre,

“Algılama, bir olay veya fiziksel bir objenin dışsal veya içsel dürtüler yardımıyla, eskiden elde edilmiş tecrübe ve tutumlar dikkate alınarak kavranmasıdır. Algılama olayı, insana ulasan bütün uyarıları biçimlendiren bir süreçtir. Algılama sırasında beyin, bireyin içinde bulunduğu durumdan beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka

duyuları, toplumsal, kültürel ve ekonomik etkenleri hesaba katar. Dışarıdan gelen her türlü duyuya anlam kazandırma bu aşamada olur”.

Örneğin, bir grup kişiden ağacı resmetmelerini istesek, hiç kimse aynı ağaç resmini çizmeyecektir. Çünkü kişilerin düşüncelerindeki ağaç yorumları birbirinden farklı olacaktır. Bu gruptakiler, duyu organlarından, kişisel bilgilerinden ve yaşamlarından yararlanarak, doğada var olan ağacın ne olduğunu bilmektedir. Ancak, buradaki önemli husus, kişilerin ağaç kavramını bildikleri halde, hepsinin farklı bir ağaç resmetmesi yani, kişilerin algılarının farklı olmasıdır.

İnsanın çevresindeki soyut veya soyut olmayan objelerle ilişkili olması, bu objelere yönelik hükümler öne sürmesi, bunlara ilişkin belirli davranışlar sergilemesi, bu objeleri algılamasıyla meydana gelir. Bireyin belirli bir doğrultuda harekete geçebilmesi için ilk şart, hedeflenen doğrultudaki alternatifi bilmesi ve bu alternatifi algılamasıdır. Bundan dolayı bireyin, bir malın tüketicisi, bir fikrin savunucusu haline gelmesi, bunlar hakkında konu ve içeriğine ait kendisine ulaşan bilgileri algılamasıyla mümkün olur (Yenigün, 2012: 25-26).

Vergileme ile algılama arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur. Bireyleri vergi ödemeye yönelten ya da onları vergi ödemekten uzaklaştıran etkenlerin pek çoğu bireylerin vergiyi nasıl algıladıkları ile alakalıdır (Gür ve Yıldız, 2017: 86). Sağbaş ve Başoğlu’na (2005: 126) göre, algılama kavramından hareketle vergi algılaması, insanların vergileri duyu organları aracılığıyla anlamlandırması şeklinde tanımlanabilir. Sağlam’a (2013: 319) göre ise, vergi algısı veya vergi algılaması, bireyin iç ve dış uyarıların etkisiyle, vergiye ilişkin yargı veya vergi olgusu hakkında zihninde şekillenen anlam veya oluşan fikirdir.

Kişilerin vergi karşısında takındıkları tutum ve davranışları, kişilerin vergiyi ne yönde algıladıklarına bağlıdır. Bu algılamaya, içsel faktörler etkili olabileceği gibi dışsal faktörler de etki edecek, dolayısıyla vergi algısı hem kişinin kendi çevresi hem de toplumla ilişki içinde olacaktır (Sağlam, 2013: 318). Demir’e (2008: 23) göre, yükümlünün vergi karşısındaki takındığı tutumdan gösterilen davranışa geçen sürenin en başında, kişinin vergiyi nasıl algıladığı yer almaktadır.

Vergi olgusu karşısında mükelleflerin nasıl bir tutum sergileyeceği her zaman ilgi çekici olmuştur. Bireylerin yaşadıkları olaylar karşısındaki durumları algı-tutum-

davranış şeklinde oluşmaktadır (Sağlam, 2013: 318-319). Bu sebeple algıdan sonra tutum kavramını da açıklamakta fayda görülmektedir. Silah'a (2000: 363) göre tutum, bir nesne ya da olaylara karşı sürekli olarak aynı biçimde davranmaya neden olan öğrenilmiş bir eğilimdir. Bir anlamda da tutum, bir obje ile birey arasında etkileşim sonucu, davranışı hazırlayan bir ön hazırlıktır. Çiçek'e (2006: 47) göre, vergi ile tutum arasındaki ilişki, tutumların vergiye karşı oluşan davranışlara yol açan eğilimler olması noktasında başlamaktadır. Ayrıca mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri olumsuz tepkiler, bireylerin vergilemeye karşı genelleştirilmiş tutumun göstergesidir. Örneğin bir birey, içinde bulunduğu toplumda uygulanmakta olan vergi yasalarının adaletsiz olduğuna inanıyorsa, üzerinde daha yoğun bir vergi taziyi hissedebilir ve bundan kurtulmanın çarelerini aramaya başlar.

Bireylerin vergiye bakış açılarını yansıtan vergi algısı, verginin mantığını anlamak, vergiyi kamu hizmetlerinin fiyatı gibi algılamak ve vergiyi doğru kavramak açısından oldukça önemlidir. Verginin daha sonraki dönemlerde topluma hizmet olarak yansıyacağı bilinci vergiye olumlu yönde bakmayı sağlayacaktır (Kaya, 2017: 89). Bu olumlu bakış da mükelleflerin vergiye gönüllü olarak uyumunu sağlayacaktır. Dolayısıyla vergi, mükelleflerce doğru şekilde anlaşılıp, ekonomideki vergi kayıp ve kaçakçılığı önlenmiş olacaktır. Ayrıca Güner'e (2008: 21) göre, bir ülkede yaşayan vatandaşların kanunlara uyumunu, idarecilerin toplumda yaşayan diğer bireyler ile kendilerine olan davranışların algılanmasına bağlıdır ki bu algılama toplumun, yönetenlere aidiyetini göstermektedir. Buna göre, fayda ve maliyet yükleyici hizmetleri vatandaşlara sunan devletin objektif olduğu ve kendilerine saygılı davranıldığı konusunda çaba sarf edildiği inancında olan bireyler, yönetime karşı olumsuz algıya sahip olan bireylere göre, yönetime daha fazla aidiyet hissetmekte ve kanunlara daha uyumlu olmaktadır.

Bazen de, yukarıdaki durumun tam aksine, mükellefler vergiye karşı uyumsuzluk göstererek vergiye karşı birtakım olumsuz davranışlar sergileyebilmektedir. Zira Muter ve Özcan'a (2012: 15) göre vergiler, bireylerin kullanılabilir gelirleri üzerinden alınmaları nedeniyle onların harcama ve tasarruf potansiyellerini azaltıcı bir etki yaparlar. Bu özelliğinden dolayı, vergi mükellefler tarafından bir külfet olarak algılanmaktadır. Buna bağlı olarak da mükellefler vergiden kurtulabilmek veya bu yükü hafifletmek için vergi karşısında değişik

davranış kalıpları tercih edebilmektedir (Muter ve Özcan, 2012: 15). Güner'e (2008: 30) göre ise, vergiyi devlet tarafından zorla alınan bir yük, bir ceza gibi algılamak da vergiye bakışı olumsuz yönde etkilemektedir. Vergilerin olumsuz algılanması, insanların vergi ödeme isteğini azaltarak vergi alanındaki kayıt dışı ekonominin artmasına yol açar.

Kişilerin vergi vermemesi, sadece devlete zarar vermemekte, aynı zamanda devletin sunduğu hizmetler vergiler ile karşılandığından kişilerin kendisinin, yakınlarının ya da toplumun devletin sunduğu hizmetlerden gereği gibi yararlanamamasına neden olmaktadır. Uzun dönemde ise devlet gelirlerindeki azalma ekonomiyi olumsuz yönde etkilemekte; işsizlik, enflasyon, borçlanma sonucu borç faiz ödemelerinde sıkıntı gibi istikrarsızlıklar oluşmaktadır (Sağbaşı ve Başoğlu, 2005: 126). O halde ilk olarak yapılması gereken, vergilerin olumsuz algılanmamasını sağlamaktır ki bunu hayata geçirmek kolay olmamaktadır. Bunun için de bireylere, vergilerin gerekliliği inancının yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda vergilerin gerekliliği vatandaşlara, bireylerin daha iyi fark edebileceği ve daha çok yarar sağlayacağı alanlara yatırımlar yapılması sayesinde hissettirilebilir (Demir, 2008: 23). Ancak halen günümüzde verginin meşruluğu güvenlik, sağlık, eğitim, adalet, belediye hizmetleri çerçevesinde kalmış; enformasyonun yaygınlaşması, ar-ge faaliyetlerin sürdürülmesi, teknolojik altyapının oluşturulması, globalleşme sürecinde hızlı teknolojik değişiklikler nedeniyle sahip olunan üstünlüklerin kaybedilmemesi gibi modern görevler hiçbir şekilde kavranılmamıştır (Ünlüyol, 2009: 81).

Mükelleflerin vergi algıları, sahip oldukları eğitim, medeni durum, yaş ve cinsiyet, ödeme gücü gibi birçok duruma göre farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca Güner'e (2008: 29) göre, yükümlülerin vergi algıları; devlet politikalarına bakışından, kişilerin vergiyi nasıl algıladığına, vergilerin toplanıp yönetimdekilerce nasıl kullanıldığına, vergi suç ve cezalarıyla denetimine ait yorumlamalarına, etrafındaki diğer yükümlülere ve hissettikleri vergi yüküne bağlıdır.

1.2. VERGİ ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Devletin vergi alma ihtiyacının ortaya çıkması, buna ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması, yasal düzenlemelerin vergi idaresince uygulanması, yükümlülerin vergi idaresince uygulanması, yükümlülerin ve yükümlülüklerin tespit edilmesi, şekli ve maddi vergi yükümlülüklerin icra ve ifası ve vergilerin toplanması süreci vergilendirme süreci olarak ifade edilmektedir. Vergilendirme sürecinde aynı zamanda yükümlülerin algı, tutum ve davranışları da oluşmaktadır. Bu sebeple de vergilendirme sürecine etki eden faktörler aynı zamanda yükümlülerin vergi algılarını da etkilemektedir (Günay, 2009: 89).

Mükelleflerin, vergi karşısında değişik davranış şekilleri farklı nedenlerle olabilmektedir. Bu nedenlerin neler olduğunu bilebilmek kuşkusuz hem veren hem de devlet açısından önem taşımaktadır. Tarihsel süreçte, ilkçağ Yunan vergi sisteminde vergi ihtiyari olarak ödenmesine rağmen, insanların aşırı vergi ödeme eğiliminde olmaları dikkati çekmiştir. Ancak devam eden, yüzyıllarda ve günümüz koşullarında vergiye bakış farklı bir şekil almıştır (Cansız, 2006: 117).

Kişilerin vergi algılamasını etkileyen faktörleri Sağbaşı ve Başoğlu (2005: 127), *kişisel faktörler*, *sosyokültürel faktörler*, *ekonomik faktörler* ve *politik ve hukuki faktörler* olmak üzere dört başlık altında toplamıştır. Buna göre, kişisel faktörler yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, medeni hal; sosyal ve kültürel faktörler toplumun kültürel değerleri, inançları, yaşam düzeyleri, aile yapısı, sosyal grup, mesleki çevre; ekonomik faktörler ülkenin milli geliri kişi başına düşen gelir, gelir dağılımı, tasarruf düzeyi, enflasyon, kamu harcamaları, devlet borçları; politik ve hukuki faktörler ise hükümetin aldığı kararlar, vergi idaresine bakış, vergi sistemine bakış, vergi ile ilgili çıkarılan yasa ve yönetmelikler şeklindedir.

Günay'a (2009: 90) göre ise, gelir düzeyi ve vergi oranları, sosyal ve demografik faktörler, cezalar, denetim olasılığı ve önceki denetimler, subjektif ve objektif ölçüler ve tedbirler, mali müşavirler ile vergi danışmanlarının etkileri, ahlaki ve sosyal dinamikler, vergi sisteminin karmaşıklığı ve vergi afları vergiye gönüllü uyumu etkileyen faktörler olmakla birlikte; bu faktörler aynı zamanda yükümlülerin vergi algısını da etkileyecektir. Ayrıca Kumluca'ya (2003: 92), vergiye gönüllü

uyumu etkileyen faktörler çok çeşitli olmakla birlikte, ülkeden ülkeye de farklılık göstermektedir.

Mükelleflerin vergi karşısındaki davranış biçimlerini temel olarak kişisel ve çevresel faktörler etkilemektedir. Mükellefin vergi ahlakı, ödeme gücü, eğitim ve öğretim düzeyi, devlete bağlılığı, ekonomik durumu, siyasal iktidara sempati düzeyi, kamu hizmetlerinin mükelleflerin tercihlerine uyumu, mükelleflerin yaşı gibi birçok kişisel faktör etkili olabilmektedir. Ayrıca, vergi yönetiminden, vergi sisteminden, siyasal ve ekonomik yapıdan kaynaklanan birçok çevresel faktör de söz konusu olabilmektedir (Cansız, 2006: 117).

Yine Kaya'ya (2017: 93) göre, toplumun vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen faktörler toplumdan kaynaklanan faktörlerdir. Bunlar dâhili faktörler ve toplumun dışındaki faktörler diğer bir ifade ile harici faktörler olarak ikiye ayrılır. Dâhili faktörler toplumun demografik yapısı, eğitim seviyesi, gelir düzeyi, siyasi tercihleri, din ve inanç ve kişilerin kamusal hizmetlerden yararlanma düzeyi gibi faktörler iken harici faktörler vergi oranları, vergi denetimi ve cezaları, vergi afları ve devletin yönetim şekli gibi faktörler olarak sıralanabilir.

Bu görüşler ışığında mükelleflerin vergi algısını etkileyen faktörler, demografik, ekonomik, siyasi, vergi yönetimi ile ilgili olan ve diğer faktörler olarak beş farklı kategoride incelenecektir.

1.2.1. Demografik Faktörler

Mükelleflerin vergi algısını etkileyen demografik etmenler; mükellefin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi ve medeni durumu şeklindedir.

1.2.1.1. Mükellefin Yaşı

Mükelleflerin vergi algılarını etkileyen etmenlerden olan yaş faktörü, demografik niteliklidir. Güleç'e (2012: 119) göre, yaş unsurunun mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri davranışları etkileyip etkilemediği konusunda, son zamanlarda pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılan bazı araştırmalarda, yaş ile vergi uyumu arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuş; bazılarında ise bu ilişki negatif

yönlüdür. Ancak, yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, genç yaştaki mükelleflerin vergiye daha yüksek bir düzeyde uyumsuzluk gösterdiğini ortaya koymuştur.

Çünkü genç yükümlülerin, risk alma güdülerini yüksek olduğundan vergi kaçırma şeklinde ortaya çıkan davranışlarına yol açan vergiye ilişkin algıları ile daha yaşlı ve olgun yükümlülerin doğru beyanda bulunma şeklindeki davranışlarına yol açan algıları farklıdır (Günay, 2009: 91).

Genç yaştaki kişiler gelirlerinin çoğunu tüketime ayırmakta, özellikle 25-30 yaş aralığındakiler ise henüz arzu ettikleri gelire ulaşamamaları ve bir yuva kurarak yüksek bir yaşam seviyesine sahip olma istekleri nedeniyle, vergiye karşı isteksiz olacaklardır. İleri yaştaki bireyler ise belli bir standarda ulaştıklarından, bunun devamlılığını istemekte ve epey zamandır bu standardı yakaladıklarından, bundan daha yüksek bir yaşam seviyesi beklememektedirler. Bu nedenle de bu yaşa ait grup, genç yaş grubundakilere göre vergiye daha ılımlı bir tutum içinde olurlar (Çataloluk, 2008: 221).

Tuay ve Güvenç'e (2007: 22) göre, ABD' de yapılan bir araştırmada, 65 yaş üzerindeki kişilerde doğru beyanda bulunmama eğiliminin daha az olduğunu, buna karşılık gençlerin risk alma güdülerinin güçlü olması nedeniyle vergi kaçırmaya daha fazla eğilimli oldukları ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, yaş faktörü ile ilgili yapılan çalışmalarda, özellikle gençlerin, dolaylı olarak iş bırakma ve yavaşlatma gibi durumlarla vergiden kaçınarak olumsuz bir tavır içine girmeleri, yeterince vergiye uyum sağlamadıklarını göstermiştir. Orta yaş ve üstü yaş grubundakilerde ise, ödenilen vergilerin ikame etkileri nedeniyle vergi uyumunun daha çok olduğu görülmüştür (Kaya, 2018: 78-79)

1.2.1.2. Cinsiyet Faktörü

Mükellefleri vergi algısı konusunda etkileyen bir diğer etmen olan cinsiyet faktörü, kadın ve erkekler arasında algılanış şekillerine göre farklılıklar arz etmektedir.

Cinsiyet farklılığının vergi uyumu üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlayan ilk çalışma, Betty R. Jackson ve Valeria C. Milliron tarafından 1986

yılında yapılmıştır. J. C. Bardly, 1987 yılında yaptığı çalışmada, kadınların, vergi değişiklikleri karşısında, erkeklere oranla daha itaatkâr davrandıklarını tespit etmiştir. B. R. Jackson ve P. R. Jaouen, 1989 yılında yaptıkları araştırmada, mükelleflerin vergi cezaları ile vicdani hisleri algılama düzeyini karşılaştırmış ve kadınların vicdanlarında duyacakları ıstırapı yasal vergi cezalarının daha üstünde tuttıkları sonucuna ulaşmıştır (Güleç, 2012: 120).

Gökbunar'a (2010: 28) göre, kadınların erkeklere göre; daha insancıl davrandığı, davranışlarının başkaları tarafından nasıl algılanacağına önem verdikleri, karar verirken daha düşünceli, daha etik oldukları, etik olmayan davranışlara daha az eğilimli oldukları belirlenmiştir. Kaya'ya (2018: 78) göre, kadınlara göre erkekler daha fazla vergi kaçırmaktadır. Sebebiyse genel olarak çalışan erkek sayısının kadınlara göre fazla olmasıdır. Ayrıca potansiyel vergi mükellefi üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda, erkek öğrencilere göre kız öğrencilerin daha yüksek bir vergi bilincine sahip olduğu görülmüştür.

Ne var ki tüm bu görüşlere rağmen, Güleç'e (2012: 120) göre, cinsiyet farklılığının etkilerini belirlemeye yönelik olarak yapılan çalışmalarda elde edilen bulguların genel yargı oluşturmak bakımından yetersiz olduğu kabul edilmektedir. Nitekim yapılan çalışmalarda, vergi uyumu ve cinsiyet farklılığı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 1. Çevrenin Korunması Ve Vergi

Ülke	“Çevre kirliliğini önlemek için kullanılacaksa, vergilerde bir artışı kabul edebilirim” diyenlerin oranı (%)	
	Kadın	Erkek
Arjantin	42,1	40,9
Brezilya	71,2	74,8
Kanada	55,4	60,8
Çin	73,9	74,8
Fransa	36,9	36,3
Almanya	28,4	29,4
İngiltere	46,4	53,7
Yunanistan	65,3	64,3
Hindistan	55,3	48,9
İtalya	44,2	43
Japonya	66,1	58,3
Rusya	51,1	56,5
İspanya-WVS	49,3	51,8
İspanya-EVS	46,3	49
İsveç	75	79,7
İsviçre	39,4	46,4
Türkiye-EVS	53,6	57,6
ABD	59,5	62,1

Kaynak: Gökbunar. R. , 2010: 29

Yukarıda verilen “Çevrenin Korunması ve Vergi” başlıklı tabloda “Çevre kirliliğini önlemek için kullanılacaksa, vergilerde bir artışı kabul edebilirim.” şeklindeki soru karşısında kadın ve erkeklerin ülkeler bazında verdikleri cevapların yüzde oranları verilmiştir. Bu yüzdeler de göstermektedir ki cevap bazında, kadın ve erkeler arasında önem arz edecek büyüklükte farklılıklar yoktur. Nitekim Gökbunar’ın (2010: 29), cinsiyet ve vergi hakkındaki sonuçlar genelleştirilememektedir ve Dünya Değerler Araştırması’nda yer alan vergiyle ilgili yer alan soruya verilen cevapların oranı çeşitli ülkelerde erkek ve kadınlar arasında hemen hemen benzerdir, şeklindeki ifadeleri yukarıda tablo hakkında yapılan yorumu desteklemektedir.

Yine vergi uyumu ile cinsiyet arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalarda da bunlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer bir deyişle bayanların vergi algısı, vergi bilinci ve vergiye karşı tutum seviyesi ile erkeklerin vergi algısı, vergi bilinci ve vergiye karşı tutum seviyesi arasında istatistiki bir fark

bulunmamaktadır. Kısacası cinsiyet bireylerin vergi algılaması üzerinde belirleyici bir faktör değildir (Kaya, 2017: 95).

1.2.1.3. Mükelleflerin Eğitim Düzeyi

Eğitim, bireylerin düşünce ve davranışlarında, istenilen yönde değişme meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin vergilemeye ilişkin düşünce ve davranışlarının, verilecek eğitim yoluyla, olumlu yönde etkilenmesi mümkündür (Güleç, 2012: 117).

Eğitim düzeyi hem mükellefler tarafından vergilerin kabullenilmesi açısından hem de vergi uygulamalarının gerçekleştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır (Tuay ve Güvenç, 2007: 20). Mükellefin eğitim düzeyi ile bilgiye ulaşma kapasitesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi yüksek olan mükellefin vergilemeyle ilgili bilgi seviyesi artar, diğer taraftan da bilgisizlik nedeniyle ortaya çıkması muhtemel işlem maliyetleri azalır. İşlem maliyetlerinin azalması sonucunda mükellefin vergiye uyumu kolaylaşır (Kaya, 2017: 96).

Vergi bilincinin oluşmasında vergi sisteminin adil olmasının yanı sıra eğitimin de önemi vardır. “Ağaç yaşken eğilir” atasözünden hareketle vergi bilinci konusunda da eğitimin küçük yaşlardan itibaren verilmesi gereklidir. Çünkü bu kazanıma sahip olan çocuklar ileriki yaşlarında da bu bilinci devam ettirebileceklerdir (Kaya, 2018: 83). Bireylerin vergiye ilişkin olan görüş ve düşünceleri, eğitim yoluyla istenilen şekilde yönlendirilebilir. Bireylerin, vergiyi cebren alınan bir yükten ziyade, kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak algılamaları, verilecek eğitim yoluyla sağlanır (Güleç, 2012: 117-118).

Kişinin eğitim seviyesi yükseldikçe vergiye ait bilgi seviyesi de yükselecektir. Mükellef üzerinde ciddi bir maliyet olan ve bilgi eksikliğinden ortaya çıkan işlem maliyetinin azalması, mükellefin vergiye olan uyumunu kolaylaştıracaktır. Bazı mükellefler, eğitim seviyeleri düşük olduğu için vergiye karşı negatif davranış sergilerler ve kendilerini bu konuda haklı gösterirler. Kişilere, genel eğitimin beraberinde mali eğitimler de verilmelidir ki bu vergi uyumu için önemli bir husustur. Bu eğitimlerin etkinliği için mükelleflerin en fazla kullandığı iletişim araçlarından yararlanılmalıdır (İpek ve Kaynar, 2009: 120).

Ayrıca Çataloluk'a (2008: 218-219) göre, eğitimle sorumluluk sahibi bilinçli bir toplum oluşturulur. Medeni kültür seviyesinin yükseltilmesi için, mükelleflerin devlete karşı görevleri ve yurttaş olmanın gereklilikleri kazandırılmalıdır. Bir ülkede medeni kültür düşük ise, yükümlülerin vergilemeye karşı tutumları olumsuz olacak ve vergi ahlakı da düşük olacaktır. Eğitim düzeyinin düşük olması, bazı yükümlülerin vergiye karşı olumsuz tavır takınmalarına neden olmaktadır. Yükümlülerin mali konulardaki teknik ve politik eğitimi, vergiye uyum sağlamayı kolaylaştırarak, vergiye karşı davranışın olumlu yönde geliştirilmesine katkı da bulunur.

Tuay ve Güvenç'e (2007: 20) göre, aynı zamanda eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin yasaları daha kolay anladıkları ve yapılan değişikliklere daha kolay uyum sağladıkları görülmektedir. Orviska ve Hudson'un 2002 yılında İngiltere'deki 860 denek üzerinde gerçekleştirdiği bir anket, eğitim ve öğretim düzeyinin artması, vergi bilincini vergiye olan uyumu olumlu yönde desteklediğini göstermiştir (Yenigün, 2012: 33). Yapılan bir başka çalışmada ise, ilk – orta öğretim mezunu olan 5 kişinin kazancının tamamını idareye bildirdiği, 69 kişinin çoğuna yakın kısmını bildirdiği, 53 kişinin yarısını bildirdiği, 11 kişinin bildirmedeği, 125 kişinin fikir beyan etmediği; lise mezunu olan 26 kişinin kazancının tamamını idareye bildirdiği, 437 kişinin çoğuna yakın kısmını bildirdiği, 268 kişinin yarısını bildirdiği, 99 kişinin bildirmedeği, 681 kişinin fikir beyan etmediği; üniversite mezunu ve daha üst eğitilmiş olan 13 kişinin kazancının tamamını idareye bildirdiği, 137 kişinin çoğuna yakın kısmını bildirdiği, 83 kişinin yarısını bildirdiği görülmüştür (Saraçoğlu, 2008: 20).

Eğitim bireyler üzerinde olumlu etkinin yanında olumsuz etki de yaratabilir. Çünkü birey eğitimin artması ile birlikte yasalardaki açıklıklardan yararlanarak vergiden kaçınma yöntemleri daha kolay uygulayabilir (Şahin, 2010: 19). Hatta Demir'e (2009: 4) göre, eğitim düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda kanundaki boşlukların iyi bilinmesi nedeniyle vergi gelirlerinde azalma görülebilmektedir. Güner'e (2008: 36) göre ise, yüksek eğitilmiş mükellefler olası hükümet israflarının da farkında olabilirler. Ayrıca, kaçırma ve kaçınma fırsatlarını daha iyi kavramaları ve devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığı konusunda daha eleştirel olabilmeleri nedeniyle daha az uyumlu da olabilirler. Ancak, çalışmaların çoğunda, eğitim düzeyi

ile vergiye gönüllü uyum arasında doğru orantı olduğu söylenebilir. Yani kişinin eğitim seviyesi artıkça vergiye gönüllü uyum oranının da artması beklenmektedir (Tuay ve Güvenç, 2007: 20).

1.2.1.4. Medeni Durum

Vergiye karşı gönüllü uyumu etkileyen demografik faktörlerden bir başkası bireyin medeni halidir. Evli bireylerin bekârlara nazaran daha fazla vergi kaçırma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü evli bireylerin sorumluluğu daha fazla ve vergi dolayısıyla harcanabilir geliri daha azdır (Akkara ve Gencel, 2016: 32-33). İpek ve Kaynar'a (2009: 119) göre de, belirli bir gelire kendini idare edebilen bekâr bir insan, evlendikten sonra daha fazla gelire ihtiyaç duyacaktır. Bu nedenle vergisini ödeyen evli bir insanın hissettiği baskı daha fazla olacaktır. Bu anlamda bekâr olan mükelleflerin vergi uyumu evlilere göre daha yüksek olacaktır.

Yine Kaya'ya (2018: 79) göre, evlilerin bekârlara oranla daha çok vergi kaçırmaya meyilli olduğu görülmüştür. Evli kimseler daha çok sorumluluk altındadır ve gelir kaybetmeye tahammülleri yoktur. Harcanabilir gelirlerinin azaldığını düşünen bu kişiler fazla vergi ödemek istemezler. Çiçek vd. (2007: 48) ise, ticari kazanç elde eden yükümlüler dışındakilerde, evlilerin bekârlara oranla daha fazla vergiye soğuk baktıkları sonucu elde edilmiştir. Aynı sonuca Slemrod' da ulaşmış, evlilerin bekârlara oranla daha fazla vergi kaçırdığını saptamıştır.

Ancak konunun diğer bir boyutu ise, bekârların riski göze alabilme, hayatla ilgili beklentilerinin henüz yerine gelmemiş olması ve yeterince gelir elde edemiyor olması gibi faktörler göz önüne alındığında, bekârların evlilere göre daha fazla vergi kaçıracakları da söylenebilir (İpek ve Kaynar, 2009: 119). Alm ve Torgler'in 2004 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve İspanya'da yaptıkları araştırma genel kanıyı doğrular niteliktedir. Bu çalışmada evli mükelleflerin bekâr mükelleflere göre daha fazla vergi ahlakına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir deyişle bekâr mükelleflerin vergi kaçırma eğilimleri daha yüksektir (Kaya, 2017: 96).

İpek ve Kaynar'a (2009: 119) göre, medeni durumun vergi uyumuna etkisi konusunda yapılan bazı çalışmalarda evlilerin bekârlara göre vergi uyumunun daha düşük olduğu bulunmuş, bazı çalışmalarda da ve anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Orviska ve Hudson çalışmasında ise medeni durum ile vergi uyumu

arasında çok önemli bir ilişki bulunamamıştır. Torgler ve Schneider bu konuda evlilerin sosyal çevrelerinin daha güçlü olması dolayısıyla bekârlara göre daha yüksek vergi uyumu sergileyeceklerini ileri sürmektedirler.

1.2.2. Ekonomik Faktörler

Mükelleflerin vergi algısını etkileyen diğer bir faktör ise ekonomik faktördür. Mükelleflerin vergiyi ödeme gücü, ekonomik faktör içerisinde yer almaktadır.

1.2.2.1. Vergi Ödeme Gücü

Kamu giderlerinin finansmanı için gerekli olan bir vergi ya da başka bir gelir türünün adil sayılabilmesi için, her şeyden önce kişilerin iktisadi ve sosyal durumlarındaki farklılıkları dikkate alması gerekir. Devletin finansal ihtiyaçlarını sağlayabilmesi için, gerekli olan vergi uygulamasının mükelleflerin ödeme güçlerini göz önünde bulundurarak gerçekleştirilmesi temel şarttır (Çekirdekoğlu, 2010: 71).

Kişilerin elde ettiği servet, gelir ve yapmış oldukları harcamalarına göre ortaya konulan ve sahip olunan parasal gücü gösteren ödeme gücüdür. Vergi ödeme gücüyse kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını, geçimini asgari düzeyde yetecek kadar elde ettiği kazancı aşan miktarı oluşturmaktadır (Kaya, 2018: 79).

Vergiler yüksek gelirlilerde lüks tüketim ile tasarruflardan, düşük gelirlilerde ise, zorunlu tüketime gidecek fonlardan sağlanır. Bu nedenle düşük gelirlerden alınan vergiler, yüksek gelirlilerden daha fazla subjektif yüke yol açar. Eğer yaşam için zorunlu ihtiyaçları karşılayacak belirli bir düzeyin altındaki gelir vergilendirilirse, fedakârlığın boyutu çok yüksek olacağından tepkilerde sert olmaktadır. Tepkilerin sert olmaması için bireyler ödeme güçleriyle orantılı olarak vergilendirilmelidir (Şahin, 2010: 16).

Mükellefler gelirlerinde belli bir miktar azalmaya yol açan vergileri ödemek için tüketimlerini ya da tasarruflarını azaltmaktadır. Bu sebeple vergi dolayısıyla uğrayacakları refah kayıplarını en aza indirmek için tüketim ya da tasarruf tercihlerini değiştirmektedir. Dolayısıyla düşük gelir gruplarında yer alan mükellefler zorunlu ihtiyaçlarını kısarak vergilerini öderken, yüksek gelir grubunda yer alan

mükelleflerin ise lüks tüketim miktarında çeşitli azalmalar meydana gelmektedir (Şenel, 2014: 32).

Devletin adil bir vergi yükü dağılımında bulunması için mükelleflerin vergiyi ödeme gücüne göre alınması, vergi bilincinin oluşması açısından önemlidir. Mükelleflerde vergi bilincinin oluşması için ödeme gücü dikkate alınarak hazırlanan bazı uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar ise elde edilen gelir, sermaye, yapılan tüketimlerin ayrı ayrı vergilendirilmesi, muafiyet ve istisna, asgari geçim indirimi, vergilendirilen gelirin belli oranlara göre alınması, artan oranlar gibi bu uygulamalar, verginin ödeme gücüne göre vergilemede yardımcı olan araçlardır (Kaya, 2018: 80). Aksi halde Aydoğan'a (2017: 18) göre, azalan gelir sonucu birey refah kaybı yaşayacak ki bu vergi yükü olarak ifade edilmektedir ve bireyler üzerinde memnuniyetsizlik biçiminde ortaya çıkacaktır. Bunun sonucu olarak da mükelleflerin vergiye olan tepkileri artacaktır.

Bu ilkeye göre, mükelleflerin asgari seviyede yaşamlarının ve sosyal adaletin sağlanması için, en az geçim indiriminden daha aşağıda gelir eden kişilerin, negatif vergileme ilkesinden faydalanılarak, kişilerin gelirlerinin artmasına yönelik adımlar atılmalıdır. Bu ilke de tıpkı pozitif vergileme ilkesi gibi çalışmaktadır.

Ödeme gücü ilkesine göre, yükümlülerin asgari yaşam düzeylerinin sağlanması ve sosyal adaletin temini için, en az geçim indiriminin altında gelir elde edenlerin, negatif vergileme ilkesi ile bu durumunun düzeltilmesi için, gerekenin yapılması yani gelirlerini artırıcı yönde desteklenmesi icap etmektedir. Bilindiği gibi bu ilkede tıpkı pozitif vergileme ilkesi gibi işlemektedir. Nasıl ki belirli gelirin üstündekiler en az geçim indirimin üzerinden gelir elde edenler vergilendirilmekte, negatif vergilemede ise en az geçim indiriminin altında gelir elde edenlerin en az geçim düzeyine gelinceye kadar desteklenmekte ve ilave gelir sağlanmaktadır (Çataloluk, 2008: 217).

Kısacası, içerisinde bulunan mali zorluğun, bireyi, vergi uyumsuzluğuna yönelttiği çeşitli araştırmalarla da ortaya konulmuştur. Elffers ve Carroll' un yaptıkları çalışmalarda, hane masrafları hane gelirlerini aştığında, mükellefler vergi kaçırmaya yönelmekte ve para eksikliğinin kişileri suç işleme konusunda fırsat aramaya ittiği belirlenmiştir (Güleç, 2012: 16).

Bazı maliyeciler, vergi ödeme gücünün göstergesi olarak gelirin yerine tüketim harcamalarının olmasından yana olmuşlardır. Buna gerekçe olarak da tüketim harcamalarının gelir üzerinden vergilemeye göre sonuca ulaşmada daha adil ve gerçekçi olacağı gösterilmektedir. Bunun yanında tasarruf ve ulusal sermaye stokuna katkı sağlaması ve gelire oranla piyasa işleyişi üzerindeki olumsuz etkiyi yok edecek olması bakımından da önemli bir gösterge olarak ifade edilmektedir (Kaya, 2018: 79).

1.2.3. Siyasi Faktörler

Vergi algısını etkileyen üçüncü bir faktör de, siyasi faktördür. Devlete olan bağlılık, siyasi faktörün içinde yer almaktadır.

1.2.3.1. Devlete Olan Bağlılık

Hükümet-birey ilişkileri vergiye uyumun en önemli belirleyicilerinden biridir. Toplanan vergilerle yapılan hizmetler, bunların bölüşümü ve genel olarak hükümet politikalarında duyulan tatmin vergi uyumunun belirlenmesi açısından son derece önemlidir (Kaya, 2017: 101). Yükümlülerin devlete yükledikleri görev veya yaratmış olduğu devlet imajı beklentisinin sonucu, devletin giriştiği faaliyetleri değerlendirerek, devlete vergi vermenin gerekli veya gereksiz olduğu inancına kapılabilir (Çataloluk, 2008: 219).

Çiçek, Karakaş ve Yıldız'a (2007: 36-37) göre, devlet kavramı soyut olduğundan, vatandaşlar da bunu soyut olarak algılamaktadır. Dolayısıyla devlet hakkındaki değerlendirmeleri de soyut olaylara göre yapacaklardır. Devlete olan bağlılık, devletin devlet olma niteliklerini yerine getirip getirmemesiyle de ilgili olmaktadır ki bu, kişiden kişiye değişebilmektedir. Yükümlülerin, devlet harcamalarından yeterince yararlanamadıkları ve fazla vergi ödedikleri yargısına varmaları sonucu, iyi bir yönetime inanmayışları onların devlete olan bağlılıklarını gevşetebilmektedir.

Mükelleflerin zamana ve koşula bağlı kalmaksızın, devletin her an yanlarında olacağına dair inançları, yükledikleri vergi yükünü baskı değil, bir vatandaşlık

görevi olarak addetmelerini ve vergiyi devlete aidiyet duygusuyla yaptıkları bir ödeme olarak kabul etmelerini sağlayacaktır. Mükellefler arasında, devletin aldığı vergileri iyi değerlendiremeyip israfa sebep olduğu ve devletin iyi yönetilmediği gibi algıların oluşması halinde, kişi vergiden kaçınacaktır (Şahin, 2010: 20). Aynı şekilde mükellef, devletin vergilemede adaletli olmadığına inanıp, kendisinin haksız yere daha çok vergi ödediği fikrine kapılarak, vergi vermemeyi normal olarak görecektir ve devlete düşmanlık besleyebilecektir (Çataloluk, 2008: 219).

Kişi, içinde yaşadığı toplum ile ülkesinden gurur duydukça vergiye karşı sergileyeceği tutum ve davranışlar da olumlu olacaktır. Ödediği verginin harcama şeklini bilerek, sunulan hizmetin adaletli olduğunu düşünmesi, vergiye uyumunu artıracaktır. Yapılan bazı araştırmalarda, devlete ait mal ve hizmetlerin sunulmasında, kişilerin seçmen olması ve bu şekilde isteklerini belirtmeleri sonucunda vergi bilincinin arttığı belirlenmiştir (Akkara ve Gencel, 2016: 32). Etkin bir devletin gerekli olmasını düşünen mükellefler devlete büyük bir sadakatle bağlı olarak vergi ödemede daha istekli ve gönüllü davranırlar. Mükelleflerin bu istekliliği; devletin siyasi, ekonomik ve hukuki yapısına duydukları güven oranında artmaktadır. Demokratik ve sosyal devlet yapısının bozulduğunu ve devletin daha çok askeri ve polisiye bir görüntüye büründüğünü düşünen mükellef vergiden kaçınmanın yollarını arayacaktır (Yenigün, 2012: 34-35).

Yine yapılan bir başka araştırmada, devlete aidiyetinin ve güven duygusunun kişinin vergiye olan uyumuna olumlu etkisi olduğu saptanmıştır. Devlet mükelleflerin vergiye uyumlarını sağlamak için, şeffaflığını devam ettirmeli ve mükelleflere güven vermelidir (Tuay ve Güvenç, 2007: 26). Zira Kaya'ya (2017: 101-102) göre, günümüzde devlete olan güven ile vergi uyumu arasındaki ilişkinin özü mali saydamlık ve hesap verilebilirliktir. Mali saydamlık ve hesap verilebilirliğin olduğu bir ortamda mükellef, ödediği vergilerin nasıl kullanıldığını, nereye harcandığını bilmekte ve böylece siyasi iradeye bir güven oluşmaktadır. Buna bağlı olarak mükellefler vergilendirme sürecinde uyum göstermeye başlamaktadır.

Ayrıca mükelleflerin vergiye uyumu konusunda ulusal onur da önemli hususlardandır. Çünkü bu sayede kişi kendini grubun bir parçası olarak tanımlayacak ve aidiyet duygusunu yaşayacaktır. Bu durum da kişinin grup içerisindeki gönüllü

davranışlarında belirleyici olacak ve vergiye gönüllü uyum da pozitif yönde etkilenecektir (Tuay ve Güvenç, 2007: 27). Özetle, devlete duyulan aidiyet hissi arttıkça vergiye daha çok katlanılacak, azaldıkça da katlanmak zorlaşacaktır. Bunun, kamu harcamalarının etkin kullanımı ve vergilemenin adil olması gibi iki tür belirleyicisi bulunmaktadır. Ödenen vergiler açısından devlete aidiyetin olumsuz algılanması yalnız bireylere değil ülke aydınlarına da ters bir etki yapacaktır (Çiçek, 2006: 61).

1.2.4. Vergi Yönetimi İle İlgili Faktörler

Mükelleflerin vergi algılarını etkileyen dördüncü faktör, vergi yönetimi ile ilgili olan faktörlerdir. Vergi yönetimi ile ilgili faktörler de kendi içerisinde vergi adaleti, vergi afları, vergi oranları, vergi denetim olasılığı, vergi sisteminin karmaşıklığı, mükellef-vergi idaresi ilişkileri ve uygulanan vergi politikaları şeklinde yedi farklı kategoriden oluşmaktadır.

1.2.4.1. Vergi Adaleti

Vergileri ödeyip ödememe yönünde yükümlülerin tutum ve davranışlarına etki eden etkenlerden en önemlilerinden birisi, bireylerin adalet ve eşitlik hakkındaki zihinlerinde oluşan algılamının şekli olarak görülmektedir (Çiçek vd., 2007: 43). Vergi sistemleri toplumların en temel ve zaruri sosyal kurumlarıdır. Bundan ötürüdür ki vergilerin adil olması, devletin alacağı siyasal ve sosyal kararların meşruluğunun sağlanması, vergi gelirlerinin artırılması ve vergilendirmenin idari maliyetlerinin azaltılması açısından özel bir anlam ifade etmektedir. Öte yandan çağdaş vergi hukuku sistemine sahip ülkelerde halkın vergilendirmeye yönelik algı ve tutumları, vergi politikası kararlarının alınmasında dikkate alınan hususların başında gelmektedir (Topal, 2016: 150).

En kısa şekliyle vergi adaleti, eşit geliri olanlardan eşit vergi alınması, geliri fazla olanlardan artan oranlı tarifeye göre vergi alınması şeklinde tanımlanmaktadır (Şahin, 2010: 25). Vergi adaletinin sağlanmasında vergi yükünün adaletli bir biçimde dağıtılması amaçlanır. Bu amaç doğrultusunda; kimden ne kadar vergi alınacağıının, mükelleflerin kişisel durumlarına göre ölçüsünün ne olacağıının belirlenmesi büyük

ölçüde önem arz etmektedir. Bu nedenle mükellefler üzerinde vergi psikolojisinin oluşmasında vergi adaletinin sağlanması önemli bir objektif faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Yenigün, 2012: 40). Bu bağlamda devlet ve vergi mükellefleri, vergilemede adalet koşullarının sağlanması açısından sürekli bir şekilde çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Devlet açısından bu girişimler vergi reformlarının yapılması yönünde, bireyler ve sosyal gruplar açısından ise bu girişimler mevcut durumlarını koruyacak ya da kendi lehlerine fayda sağlayacak yönde olmaktadır (Şenel, 2014: 38).

Vergilemede adaletin sağlanabilmesinin en önemli şartı, vergi yüklerinin mükellefler arasında eşit dağıtılması veya bunun temin edildiği düşüncesinin sağlanmasıdır. Sunulan kamu hizmetleri toplumdaki tüm bireyleri kapsadığından, vergisini tam olarak ödeyenler de vergisini eksik/hiç ödemeyenler de bu hizmetlerden yararlanmaktadır. Vergilerini zamanında ödeyen kişiler ise bu noktada vergiyi adaletsiz olarak algılayacaklardır (Çataloluk, 2008: 223).

Bir vergi sisteminde vergilerin fazlalığı ya da bunların adil olmadığı kanaati vergi kaçırma meylini negatif yönde etkileyecektir. Aynı zamanda sistemin, emek gelirleri üzerindeki vergi baskısının fazla; sermaye gelirlerinde ise daha az olarak öngörülmesinin algılanması da mükelleflere vergilerin adil olmadığını düşündürerek, onları vergi kaçakçılığına itmektir (Yalama ve Gümüş, 2013: 91). Böyle bir durumun oluşmaması için vergi sistemi adil olmalı ve iyi bir yönetim kadrosu tarafından idare edilmelidir (Ağcakaya ve Yıldırım, bt: 89).

Türkiye’de vergi ödeyenlerin vergi sistemini adaletsiz olarak algılaması (vergiye bir direnç olarak) artmakta ve vergi kaçırmayan kesimlerin de, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma yollarına sapmasına neden olabilmektedir. Örneğin, Manisa da yapılan araştırmada mükelleflere vergi sistemindeki uygulamalarda en çok şikâyetçi olduğu husus sorulduğunda ilk sırada vergi sisteminin adaletsiz olmasından şikâyet etmektedirler. Güneydoğu Anadolu bölgesinde yapılan başka bir araştırmada ise ankete katılan mükelleflerin % 71,3 vergi sistemini adaletsiz olarak bulmakta ve vergi adaletsizliğinin nedenini devletin hala bazı kesimleri vergilendirmemesine bağlamaktadır (Şahin, 2010: 25). Ayrıca Çataloluk’a (2008: 224) göre, ülkemizde mükelleflerin kendi vergi yüklerini özellikle diğer vergi yükleri ile mukayese ederek

yaptıkları değerlendirmeler neticesinde, vergi sisteminin adaletli olmadığından şikâyet ettikleri gözlenmektedir. Vergi sisteminde adaleti zedelediği konusunda dile getirilen hususların başlıcaları şunlardır; kayıt dışı ekonomi, vergi oranlarının yüksekliği, yaygın muafiyet ve istisnalar, götürü usulde vergilendirme (basit usulde vergilendirme) ve vergi aflarıdır.

1.2.4.2. Vergi Afları

Genel olarak af, bir suç, bir kusuru veya hatayı bağışlamaktır. Vergi affi ise, devletin çıkardığı bir kanunla alacak hakkından vazgeçerek, vergi alacağının ortadan kaldırmasıdır (Saraçoğlu, bt: 26). Bir başka tanıma göre ise, vergi kanunlarına aykırı hareket edenlere karşı uygulanan yaptırımların ortadan kaldırılması şeklindedir (Şenyurt, 2008: 89).

Vergi affının kapsamına, vergi borçları, gecikme zamları ve vergi asılları girmektedir (Aygün, 2012: 88). Bu açıdan vergi affi kavramı, vergi hukukunda af sorununu bütün boyutlarıyla irdeleyen bir terim olarak kullanılmaktadır (Kargı ve Yüksel, 2010: 31). Ayrıca vergi afları, hukuki bir tasarruf ile gerçekleşmekte, dolayısıyla vergi affi, mali yükümlülüklerin ve yaptırımların, diğer bir deyimle “geniş anlamda kamu alacağının” ve “şekli mali yükümlülüklerin” ortadan kalkması sonucunu da doğurmaktadır (Şenyurt, 2008: 90).

Devletin finansman ihtiyacını karşılamak için; vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi, vergi denetiminin arttırılması ve kayıt dışı ekonominin kayıt içine alınması gerekirken; bunlar yeterli düzeyde yapılmamakta ve hükümetlerce sık sık vergi aflarına başvurulmaktadır. Vergi af yasaları ekonomik, mali, siyasi, teknik ve idari nedenlerle çıkarılır. Affi çıkarıp çıkarmamak veya çıkarılacak affin kapsamını belirlemek her şeyden önce siyasi bir karardır (Ayrangöl ve Tekdere, 2013: 251). Bunun yanı sıra vergi aflarına, gelişmekte olan ülkelerin yanında gelişmiş ülkelerin de başvurduğu bir uygulamadır. Ne var ki bazı ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de çok sık başvuru bir durumdur.

Devletin mali, siyasi, ekonomik, teknik ve idari ile psikolojik nedenlerle başvurduğu bu uygulama, yükümlülerin vergi konusundaki algılarını önemli derecede etkilemektedir. Yükümlülüklerini zamanında yapanlarda çeşitli algı, tutum

ve davranışlar meydana getirmektedir. Vergisel ödevlerini zamanında yapamayan veya eksik yapanlara getirilen aflar, bir yandan iyi niyetli mükelleflerin sisteme olan inanç ve güvenini sarsmakta, diğer yandan da lehine af çıkarılanların sürekli af beklentisi yaşamasını ve bunların ödevlerini zamanında ve tam olarak yapmamalarına neden olmaktadır (Günay, 2009: 93). Yani vergi afları, eşitlik ve adalet ilkelerine ters düşmekte ve vergisini düzenli olarak beyan eden ve ödeyen mükellefler aleyhine eşitsizlik yaratmaktadır (Aygün, 2012: 90).

Vergi affı yönetimdekilere hemen gelir sağlama özelliğine sahiptir. Ayrıca, af sayesinde vergiye uyum gösteren yükümlülerin sayıları artıp, kayıt altına alınmakta ve yeni bir vergi sistemine geçilmesi kolaylaşmaktadır. Ancak devletin affa başvurmadan önce bazı önlemleri almaları gerekir. Önlemleri almalarına rağmen başarının sağlanamaması ve yükümlülere affın tekrarlanacağına dair izlenim oluşturulması halinde ise yükümlülerin adalet algıları ve vergiye uyumları olumsuz olarak etkilenecektir (Demir, 2009: 7).

Vergi aflarının olumsuz etkilerinin yanında, vergi aflarını olumlu görenler ya da af yanlısı görüşler de mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de, vergi denetim oranlarının düşük olmasından dolayı, denetim eksikliğinden doğan adaletsizliklerin giderilmesidir ki bu nedenle incelenmesi mümkün olmamış, mükelleflere kendi rızaları ile beyan dışı bıraktıkları gelirlerini beyan etmeleri için fırsat oluşmasıdır.

Tablo 2. Denetim Oranları (2000-2016)

Yıllar	Denetim Sayısı	Mükellef Sayısı	Denetim Oranı(%)
2000	60.335	2.388.850	2.52
2001	68.132	2.334.209	2.91
2002	113.244	2.315.241	4.89
2003	68.251	2.340.742	2.91
2004	153.881	2.406.661	6.39
2005	104.578	2.284.665	4.57
2006	110.442	2.321.700	4.75
2007	135.847	2.358.935	5.75
2008	113.073	2.342.544	4.82
2009	92.752	2.324.094	2.06
2010	8.524	2.345.325	0.36
2011	28.937	2.367.721	1.22
2012	56.713	2.422.975	2.34
2013	84.276	2.460.281	3.42
2014	65.063	2.472.658	2.63
2015	68.578	2.527.084	2.71
2016	59.330	2.541.016	2.33

Kaynak: Beşel. F. , 2017: 85

Yukarıda verilen Tablo 2’de 2000 ile 2016 yılları arası Türkiye’de vergi denetim oranları, denetim sayısı ile mükellef sayıları verilmiştir. Yukarıdaki tabloya göre, ülkemizde vergi denetim oranlarının düşük oranları dikkat çekmektedir.

Vergi affını savunanlara göre, iç karışıklıkların, sosyal ve ekonomik bunalımların yaşandığı bir ülkede gergin ortamın yatıştırılmasında vergi affından yararlanılabilir. Siyasi ve ekonomik bunalımın sonrasında sosyal çöküntünün azaltılması ve ekonominin tekrar iyileşme sürecine girmesinde vergi affı uygun ortamı sağlanmak için bir araç olarak kullanılabilir. Ayrıca vergi idaresinin iş yükünün azaltılması ve hızlı bir gelir kaynağı olması nedeniyle de vergi affının gerekliliğine inanırlar (Kaya, 2017: 105).

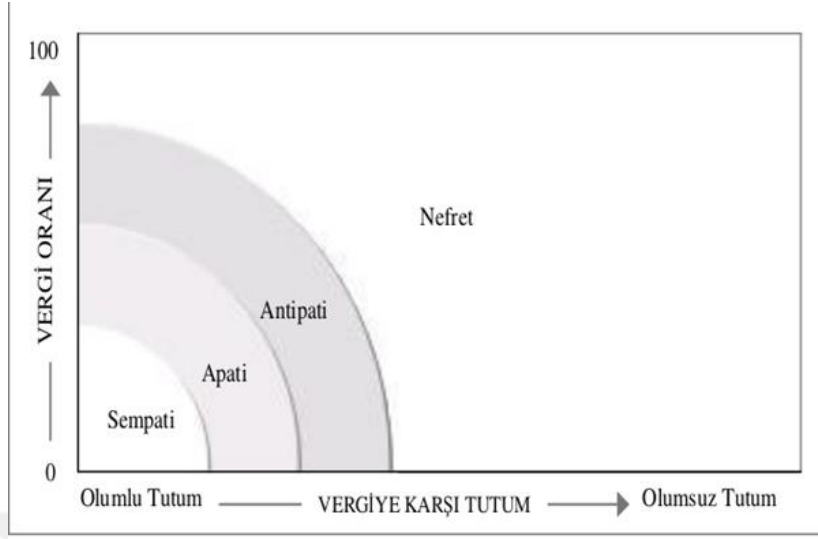
Özetle vergi affının uzun vadede gönüllü uyum derecesini düşürdüğü ancak iyi tasarlandığı takdirde bu düşüşün giderilebileceği söylenebilir. Dolayısıyla vergi affı sonrası yasal düzenlemeler arttığı takdirde, gönüllü uyum derecesi de artacaktır. Ancak vergi affının bireylerin vergi uyumuna ilişkin kendisinden beklenen olumlu gelişmeleri sağlayabilmesi için yalnızca bir defa ve önceden tahmin edilmeden uygulanması gerekmektedir. Vergi aflarına sık sık başvurulması veya bunların önceden tahmin edilmesi, vergi suçlarının işlenmesi için ekonomik bir teşvik sağlayacağından mükelleflerin uyum davranışlarını olumsuz yönde etkileyecektir (Tuay ve Güvenç, 2007: 29).

1.2.4.3. Vergi Oranları

Mükelleflerin vergi algılarını ve dolayısıyla da vergiye gönüllü uyumlarını etkileyen bir diğer çevresel faktör de vergi oranlarıdır. Hatta Çomaklı'ya (2008: 118) göre, vergi oranları mükellef psikolojisi üzerinde de rol oynamaktadır. Vergi yükü de denilen bu kavram, verginin gelire oranlanmasıdır.

Günay'a (2009: 91) göre, eğer yükümlüler vergi oranlarının makul olmadığını, yüksek olduğunu düşünüyorsa bu durumda olumsuz bir vergi algısı ve buna bağlı olarak olumsuz bir tutum ve davranış ortaya çıkacaktır. Bu sebeple vergi oranlarında yükseklik söz konusu ise bu durumun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Aktan, Dileyici ve Saraç' a (2002: 185) göre, vergi oranları ile vergiye karşı tutum arasında doğrusal bir ilişki vardır. Buna göre, mükelleflerin vergiye karşı tutumları vergi oranlarında görülen artışa bağlı olarak olumlu tutumdan olumsuz tutuma doğru değişim göstermektedir. Bu durum elbette ki vergileme karşısında mükellefin psikolojik yönden hissettikleri vergi baskısıyla ilgilidir.

Şekil 1. Mükellef Davranışları Yönünden Oran-Tutum Analizi

Kaynak: <https://www.slideshare.net/COSKUNCANAKTAN/vergilere-kar-tepkiler-ve-vergilerin-ahlaki-ve-sosyopsikolojik-snrlar-70676102>

Yukarıda verilen Şekil 1’de artan vergi baskısı nedeniyle mükelleflerin vergiye karşı tutumlarının nasıl değiştiği verilmiştir. Buna göre, başlangıçta mükellefler düşük oranlı vergiler karşısında olumlu bir tutum sergilemekte ve vergilere “sempati” ile yaklaşmaktadır. Dolayısıyla mükellefler düşük oranlı vergilerde severek ve isteyerek vergi ödemektedirler. Mükelleflerin bu davranışının ardında ise, kendini yaşadığı toplumun bir parçası olarak görmesi ve toplanan vergilerle kendisine daha iyi hizmet sunulacağı inancı hakimdir (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002: 185-186).

Mükelleflerin vergiye karşı tutumundaki ikinci aşama ise “apati” olarak değerlendirilir. İlgisizlik anlamına gelen bu kavram, mükelleflerin artan vergi oranları karşısında isteksizliğini ifade eder. Bu aşamada olumlu olan tutum olumsuz aşamaya geçer. Dolayısıyla bu aşamada genel bir kararsızlık söz konusu olmakta ve subjektif açıdan mükellef tutumları farklılık göstermektedir (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002: 186).

Üçüncü aşama ise, “antipati” aşamasıdır ve genel olarak mükelleflerin vergilere karşı olumsuz tutumların pekiştiği aşamadır. Sempati kavramının tam tersi olan antipati kavramı hoşnut olmama anlamına gelmekte olup, buna göre mükellefler

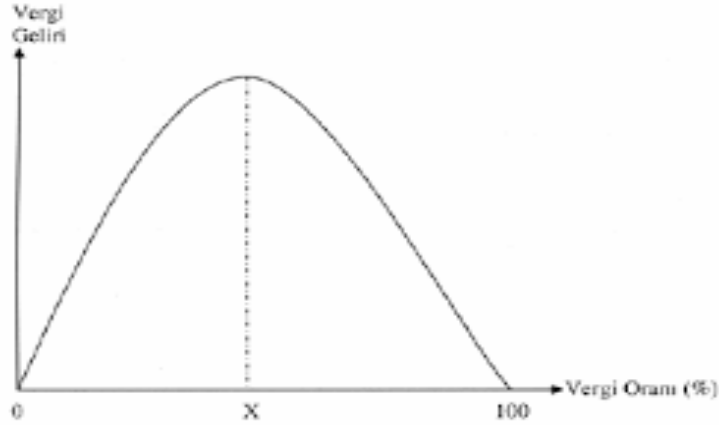
vergilerdeki artışlara antipati duymaktadırlar. Dolayısıyla kararsızlık yaşayan mükellefler bu aşamada kararlılık göstererek olumsuz hislere kapılmaktadır. Kişiler bu aşamada kendilerinin sistemli bir şekilde suiistimale maruz kaldıkları ve kişisel ve toplu olarak haksızlığa uğradıkları hissine kapılmakta ve olumsuz tepkiler göstermeye başlayacaktır. Son aşama olan “nefret” aşamasında ise, mükellefler “vergi alerjisi” yaşamaktadır. Mükelleflerin vergiye karşı tutumlarının en gergin olduğu aşamadır. Mükelleflerin antipati aşamasında hile ve gizli olarak gerçekleştirdikleri tepkiler bu aşamada aleni hale gelmekte, protesto ve gösterilerle vergi yönetimine direnebilmektedirler (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002: 186-187).

Kaya’ya (2017: 102-103) göre, vergi oranlarının artmasıyla mükellefin ödeyeceği vergi miktarı ve vergi yükü artacağı için, vergiye karşı tutumları olumsuz yönde değişecektir. Vergi yükünün artmasıyla kullanılabilir gelir azalmakta bu durum da tüketim ve tasarrufun azalması anlamına gelmektedir. Mükellef tüketim ve tasarruftaki bu azalmayı telafi etmek için daha fazla çalışmak zorunda kalmakta, bu da hoşnutsuzluğa neden olmaktadır.

Mükellef ödeyemeyeceği veya ödemek istemeyeceği vergiden kaçınmak durumunda kalmaktadır. Bu durum mükellefin kanunlara karşı gelmesi demektir ki mükellefin kaçakçı vasfını almasına neden olur. Dolayısıyla da vergi ahlakı da olumsuz şekilde etkilenir (Çomaklı, 2008: 118). Kayıt dışı faaliyetlerin giderilmesi ya da azaltılması için vergi oranlarının hem sektörel hem de bireysel bazda kullanılması gerekmektedir. Vergi oranlarının düşürülmesi ile bireyler daha fazla tasarrufta bulunma, çalışma ve yatırım yapma istek ve fırsatı bulabilecektir. Bunun dışında vergi oranlarının düşürülmesi hem idari maliyetleri hem de bireysel uyum maliyetlerini azaltacaktır (Oktay ve Karaca, 2018: 1301).

Bu konuyla ilgili olarak Arthur B. Laffer tarafından ortaya konulan vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi gösteren çalışma oldukça önemlidir. Amerikalı iktisatçı Arthur B. Laffer’in 1970’li yıllarda vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi “Laffer Eğrisi” adını verdiği grafik ile açıklamıştır(Külekcı, 2011: 85).

Şekil 2. Laffer Eğrisi

Kaynak: Şenel, K. , 2014: 40

Yukarıda görülen Şekil 2'deki Laffer Eğrisine göre, artırılan vergi oranları belirli bir noktaya yani X noktasına kadar vergi gelirlerini arttıracaktır. X noktasından sonra ise vergi oranları artsa dahi vergi gelirleri artmayacaktır. Tam tersine bu noktadan sonra vergi gelirlerinde azalmalar meydana gelecektir. Mükelleflerin mali sınırı olarak da ifade edilebilecek bu noktadan daha fazla vergi oranıyla vergilendirilecek mükellefler, olumsuz algılama nedeniyle vergiden kaçınmaya başlayacaklardır. Zira Külekçi'ye (2011: 85) göre, vergi kayıp ve kaçığının en önemli nedeninin vergi oranlarının yüksekliği olduğu, yüksek vergi oranlarının vergi kaçırma teşvik ettiği bir dizi akademik çalışmada da ortaya konulmuş, marjinal vergi oranlarının vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığını arttırdığını, vergiye uyumu da zayıflattığını ifade etmiştir.

Yaşanan her vergi kayıp ve kaçığı, ülke ekonomisinin büyümesi üzerinde olumsuzluk yaratmaktadır. Bu nedenle bireylerin vergi yüklerinin azaltılması gereklidir. Buna yönelik olarak vergide indirimlere gidilmesi, kayıp kaçığı önleyecek bu sayede de milli gelir artacaktır. Başvurulan bu indirimler zamanla ekonomide hareketlilik oluşturacağı için yeni vergi alanları meydana gelecek ve vergi gelirlerini de arttıracaktır (Şenel, 2011: 86).

1.2.4.4. Vergi Denetim Olasılığı

Vergi denetim olasılığı ile önceki denetimlerin sonuçlarının büyüklüğü ve küçüklüğü de mükelleflerin vergi algılarını etkilemektedir. Uzun yıllar hakkında inceleme ve denetim yapılmamış veya denetim yapıldığı halde yükümlünün bildiği vergi usulsüzlükleri ve kaçakçılık fiilleri denetim elemanlarınca tespit edilmemiş bir yükümlüde vergi algısı teşekkül edecek, bu algı önce olumsuz bir vergi tutumuna ve daha sonra vergi konusunda olumsuz bir davranışa dönüşecektir (Günay, 209: 91).

Bireylerin kanuna uygun davranışlar sergilemesi denetimin esas amacıdır. Yükümlülerin denetlenebilecekleri hissi, onları kanunlara uygun davranmaya itecektir. Çünkü vergi denetimi, vergisini tam ve vaktinde ödemeyenler için büyük bir risktir. Burada vergisini tam ve vaktinde ödememe kavramı, kanunu aykırılığı ifade ederken, vergisini tam ödemenin şartı ise riskin büyüklüğüdür (Tuay ve Güvenç, 2007: 30). Ancak yükümlüler, bu riskin farkında olsalar da niteliksiz denetimler nedeniyle vergi kayıp ve kaçaklarını sürdüreceklidir.

Vergi mükellefleri vergi kaçırma, vergi kaçakçılığı gibi davranışlarda bulunurken fayda ve maliyet hesaplaması yaparlar ve tercihlerini buna göre belirlerler. Mükelleflerin yapacağı fayda-maliyet analizlerinin en temel belirleyicisi vergi suç ve cezalarıdır. Mükellefler denetim etkinliğine bağlı olarak yakalanma olasılıklarını ve cezaların etkinliğini göz önünde bulundurarak vergiye tabi kazançlarının ne kadarını beyan edeceklerini veya ne kadarını kaçıracakları konusundaki tercihlerini yapacaklardır (Demir, 2009: 7).

Yapılan araştırmalar, yüksek cezalar ve denetim olasılığının kaçakçılığı engelleyeceğini, denetim oranı (olasılığı) ile gönüllü uyum arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu göstermektedir (Tuay ve Güvenç, 2007: 30). Alm, Jackson ve Mckee yaptıkları çalışmada, doğru beyanın denetim oranı ile yükseldiğini ancak ceza oranındaki değişimin gönüllü uyum üzerinde çok daha az etkili olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde, önceki denetimlerin gelecekte de denetlenme ihtimalini arttıracığı varsayımı altında, gelecek yıllardaki gönüllü uyumu etkileyeceği söylenebilir. Ancak denetimler düşük beyanı kavramada başarısız oluyorsa ya da mevcut cezalar bunu ortaya çıkarmada kullanılmıyorsa bu durum dürüst

mükelleflerde kaçak için ödedikleri gibi bir düşünceye neden olabilmektedir (Çelikkaya ve Gürbüz, 2006: 6).

Yine yapılan deneysel araştırmalarda, vergi denetimlerinin geri dönüşünün ve sonuçlarının kısa sürede ortaya çıktığı, daha fazla vergi denetiminin daha fazla vergi uyumuna yol açtığı ve vergi uyumunun, gelirin artan, vergi oranlarının ise azalan bir fonksiyonu olduğu sonucuna varılmıştır (Yurdadoğ, Gökbnar ve Tunçay, 2016: 810). Ayrıca denetim oranlarının artması, beyan edilen vergilerin artmasına yol açmıştır. Böylece devlet vergi denetimi yoluyla hem hiç vergi ödemeyen mükelleflerin hem de düşük beyanda bulunan mükelleflerin gerçek ödeme güçlerini ortaya çıkarmaktadır. Vergi idaresi tarafından etkin olarak gerçekleştirilen vergi denetimleri, mükellefler üzerinde bir korku ya da baskı oluşturarak onları gerçek beyanda bulunmaya zorlamaktadır. Bu durum da mükellefler arasında vergilemede adalet algısını güçlendirerek vergiye gönüllü uyum artmasına yol açmaktadır (Şenel, 2014: 42–43).

Ülkemizde vergi denetim oranının düşük olması vergilemeyi olumsuz etkilediği için bu noktada mükelleflerin sahip oldukları vergi bilinçleri önem arz etmektedir. Çünkü vergi bilincine sahip mükellefler denetleme ihtimallerinin düşük olduğunu bilmelerine rağmen vergi ile ilgili üzerlerine düşen görev ve sorumluluklarını eksiksiz bir şekilde yerine getirirler (Kaya, 2018: 95).

1.2.4.5. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı

Vergi sisteminin yapısı, mükelleflerin vergiye karşı tutumları üstünde etkili etmenlerden bir diğeridir. Basit ve kolay anlaşılabilen vergi yapısı sayesinde mükellefler yasaya uygun davranırlar. Eğer vergi yapısı kompleks, karışık bir yapıda olur ise burada mükellefin fark etmeksizin veya bilinçli vergiye uyum derecesini azaltır ve doğru beyanda bulunma ihtimalini de ortadan kaldırır. Vergi yapısının karmaşıklığı yönetim ve uyum maliyetlerini artırırken ve yükümlüye ödediği verginin yanı sıra başka bir bilirkişiden yardım alma hususunda ek maliyetler de yaratır (Kaya, 2018: 91). Vergi kanunlarının karmaşıklığının etkileri sadece mükellefler üzerinde değildir. Karmaşıklık denetmenler ve yargı organları içinde

güçlükler doğurur. Böyle bir durumda bilgisiz ve yetersiz denetmenlerin düşük beyanı tespit etmeleri ve cezalandırmaları zorlaşacaktır (Kaya, 2017: 104)

Vergi psikolojisi bakımından ise vergi mevzuatının daimiliği oldukça önemlidir. Çünkü belli bir vergi çeşidi ve yöntemi ile ne kadar uzun süre yaşanırsa, bu vergiye o kadar çok alışılır. Yani uzun zaman boyunca uygulanan bir vergi, vergi ödeyenlerin vergiye karşı olası tepkilerini azaltmalarına neden olur. Değişen bir vergi yapısı olduğu zamanlarda yükümlüler mevzuattaki yeni düzenlemeleri takip ve uygulama güçlüğü çekerler ve yeni vergilere hemen adapte olamazlar (Kaya, 2018: 91).

Vergi sistemini oluşturan vergilerin sayısal miktarı, gereksiz kırtasiyeciliğe ve zaman kaybına yol açtığı için, aslında çok ağır vergi yüküne neden olmasa bile mükelleflerce bazı psikolojik algılamalara yol açabilmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler açısından, mevcut vergilerin sayısının artması, vergi kaçakçılığını arttıran bir etken olarak görülmektedir. Nedeni ise, değişik ve çok sayıda vergilerin hem vergi sistemini karmaşık hale getirerek, hem de devletin aktif bir maliye politikası izlemesini zorlaştırarak kaçakçılığın artmasına neden olmasıdır (Yenigün, 2012: 43). Sonuç olarak, yükümlülerin vergi algısının iyileştirilmesi için vergi sistemi karmaşıklıktan uzak, sade ve kolay anlaşılır bir yapıda olmalı ve uygulamada birlik sağlanmalıdır (Günay, 2009: 93).

1.2.4.6. Mükellef-Vergi İdaresi İlişkileri

Hangi amaçla kurulmuş olursa olsun, her örgütün başarılı olmasının bazı koşulları vardır. Bu koşulların en önemlisi ise, o örgütün karşı karşıya kaldığı kişilerle olan ilişkilerini belirli bir düzen ve anlayış içinde yürütmesidir. Mükelleflerle iyi ilişkilerin oluşturulması gereği devletin gelir toplama örgütlerinden biri olan vergi daireleri için de geçerlidir (Şenyüz, 1992: 17).

Vergi dairesi-mükellef ilişkileri denildiğinde, devletin gelirlerini toplamaktan sorumlu olan birim ile üzerine bizzat veya vergi sorumlusu olarak vergi borcu düşen kişiler arasındaki ilişkiler anlaşılır (Şenyüz, 1992: 17). Tarihsel süreçte vergi konusunda yaşanan gelişmeler bir yandan mükelleflere yeni ödevler yüklerken bir

yandan da mükellef haklarının gelişmesini beraberinde getirmiştir (Gökbunar ve Çetin, 2010: 100).

Günümüzde mükellef-vergi dairesi ilişkisi devletin tek taraflı kamu gücüne dayalı olarak rolleri belirlediği bir ilişki olmaktan çıkmış, vergi yükümlülerinin de beklenti ve ihtiyaçlarının dikkate alındığı bir ilişki haline dönüşmüştür. Zira vergi sisteminin sağlıklı işleyebilmesi için vergi yükümlülerinin gönüllü uyumu gerekmektedir (Yeniçeri, 2008: 8).

Mükellefin vergi idaresine güven duyması vergi uyumu açısından oldukça önemlidir. İdare tüm mükelleflere aynı yaklaşmalıdır. Kendilerine adil yaklaşmayan idareye karşı mükellefler vergi ödememe şeklinde tepki gösterebilir. Bu nedenle idare taraflı iş yapmamalıdır. Mükelleflere objektif yaklaşmalıdır. Aksi takdirde mükellefler vergi kaçırma yoluna başvurabilecektir (Külekcı, 2011: 89).

Vergi yükümlüsü, vergi idaresi ile her zaman yüz yüze bulunduğu için vergi idaresinin kendisine takınmış olduğu davranış ve tavra, ayrıca vergi idaresine en az ödedikleri vergi oranında büyük önem vermektedirler. Ayrıca vergi anlayışına ters bir vergi uygulaması ve vergi uygulaması esnasında, vergi memurları tarafından saygısızca bir muameleye maruz kalan vergi yükümlüsü, vergiye karşı olumsuz bir tavır takınacaktır. Vergi idaresinin bunun bilincinde olarak yükümlülere karşı daha iyi davranmaları icap etmektedir. Bu durum yükümlülerin vergiye karşı daha az direnç göstermelerini sağlayacaktır (Çataloluk, 2008: 222).

Vergi idareleri mükellefin vergiye uyumunu sağlamak için gerekli tedbirleri almalıdır. Vergi idareleri; mükellefin haklarını korumak, karşılıklı ilişkilerde güven sağlamak, mükellefin vergi hak ve ödevleri konusunda onları her türlü iletişim araçlarını kullanarak bilgilendirmek konusunda görevlidirler. Bu yapılanma mükellefin vergiye uyumunu arttırmak konusunda oldukça önemlidir (Külekcı, 2011: 90). Bu sebeple dünyada olduğu gibi ülkemizde de mükellef ve vergi idaresi arasındaki bağların daha sağlam olması adına birtakım yaklaşımlar benimsenmiştir. Nasıl ki özel sektörde müşteri odaklılık anlayışı hâkimse bu kamuya da yansıtılmaya çalışılmış ve buna yönelik olarak mükellef hakları, 5 Mayıs 2005 tarih ve 5345 sayılı Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun'da yer almıştır.

Ay ve Koşar'ın (2009:158) da çalışmalarında yer verdiği bu Kanun'a göre, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın amacı;

“Gelir politikasını adalet ve tarafsızlık içinde uygulamak, vergi ve diğer gelirleri en az maliyetle toplamak, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu sağlamak, mükellef haklarını gözeterek yüksek kalitede hizmet sunmak suretiyle yükümlülüklerini kolayca yerine getirebilmeleri için gerekli tedbirleri almak, saydamlık, hesap verilebilirlik, katılımcılık, verimlilik, etkinlik ve mükellef odaklılık ilkelerine göre görev yapmak”, olarak belirlenmiştir.

Yine aynı şekilde Başbakanlık tarafından hazırlanan 2011-2015 dönemi Stratejik Planında, Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında ve kamu hizmetlerinin sunulmasında “vatandaş odaklı hizmet anlayışı” esas alınmış ve bu bağlamda birtakım e- devlet projeleri gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri de Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın Gelir İdaresi Başkanlığı internet vergi dairesi yoluyla “E-Beyanname” uygulamasıdır. Bu hizmet, beyannamelerin internet üzerinden verilmesini sağlayan bir hizmettir. E-Beyanname kapsamında 39 adet beyanname ve bildirim mükelleflerden internet üzerinden alınmaktadır (Türkay, 2013: 148-149).

1.2.4.7. Uygulanan Vergi Politikaları

Vergilemeye karşı mükellef algısını belirleyen bir başka çevresel faktör de siyasal yapı ve onların uygulayacağı vergi politikalarıdır. Yenigün'e (2012: 50) göre, ülkelerin sahip oldukları idari sistemler vergilemeye ilişkin kararla yakından ilişkilidir. Demokratik ya da mutlak rejim gibi farklı rejimlerin hâkim olduğu ülkelerde vatandaşların vergiye yaklaşımı da değişme göstermekte ve demokratik rejimlerin hakim olduğu ülkelerde mükellefler vergi politikalarının oluşumunda etkili olabilecektir. Bu ülkelerde mükellefler, kendilerine yakın siyasi parti ve programlara oy vererek kendileri açısından minimum vergi yükü getirecek bir yapılanmayı tercih edeceklerdir.

Külekci' ye (2011: 81-82) göre ise, bireyler yönetime getirdikleri temsilcilere güven duymak isterler. Bu güven doğrultusunda da vatandaşlık ödevlerine uyum gösterirler. Vergiye uyum konusunda da bu güven duygusu ile hareket edilir. Eğer mükellefler kendilerinden toplanan verginin yine kendilerine kamu hizmeti olarak

döndüğünü bilirse vergiye gönüllü uyum konusunda da daha az sorun yaşanır. Aksi takdirde güven ortamından uzak bir durumda vergiye gönüllü uyum konusunda da sıkıntılar yaşanabilecektir.

Vergi uyumu açısından, vergileme yetkisini elinde tutan ve toplanan gelirleri kullanan siyasal otoritenin nasıl algılandığı son derece önemlidir. Eğer bireyler ödedikleri vergilerin hizmete dönüştüğüne ve bu hizmetlerin adil bir biçimde bölüştürüldüğüne inançlarını kaybetmişlerse, vergi ödemeyi gereksiz addedebilirler. Bu noktada, insanların herhangi bir alandaki duygu ve düşüncelerini olduğu gibi komşu bir alana transfer etme eğilimi göz önüne alınmalıdır. Bu eğilim yüzünden, demokratik sistem içinde tercihlerini mevcut iktidar lehinde kullanmamış kişi ve gruplar iktidarın çeşitli tasarruflarını (mali tasarruflar dahil) fazla incelemeden, duydukları genel hoşnutsuzluğa dahil etmektedirler (Tunçer, 2002: 114).

Yine Cansız' a (2015: 440) göre, vergilemeye ilişkin düzenlemelerin bir kısmı yükümlülere olumlu bir kısmı ise olumsuz karşılanabilir. Bu eğilimi belirleyen önemli faktörlerden birisi ise ilgili yükümlünün siyasi iktidarı destekleyip desteklememesiyle ilgilidir. Bu nedenle, hükümetin mükellef tarafından desteklenip desteklenmemesi, mükelleflerin vergilerini verme eğilimlerini etkileyebilmektedir.

Cansız' ın (2015) çalışmasında ise, mükelleflerin vergilerini öderken, "hükümetin politikalarına destek olarak verip vermedikleri" irdelenmiştir. Katılımcıların % 56'sına göre, "Türkiye'de mükellefler vergilerini öderken, hükümetin politikalarıyla bağ kurmakta" dır. Buna karşın katılımcıların % 27'si ise böyle bir bağın kurulmadığını düşünmektedir. Bu sonuçlar bize mükelleflerin vergi ödeme isteklerinde kısmen bir politizasyon olduğunu göstermektedir.

1.2.5. Diğer Faktörler

Vergi algısını etkileyen diğer faktörler, vergi ahlakı ve mükelleflerin diğer mükellefler hakkındaki düşüncesinden oluşmaktadır.

1.2.5.1. Vergi Ahlakı

Vergiye uyumu etkileyen bir diğere bireysel faktör ise vergi ahlakıdır. Çoban ve Deyneli'ye (2013: 110) göre, 1960'lı yıllarda Günter Schmolders önderliğindeki Alman bilim adamları tarafından kurulan Köln Vergi Psikolojisi Okulu tarafından başlatılan vergi ahlakı ile ilgili çalışmalar daha sonraki yıllarda artmış ve mükelleflerin devletle olan ilişkilerini belirleyen ve mükelleflerin vergiye yönelik tutumlarını etkileyen önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilmiştir.

Verginin yasal bir zorunluluk olmasına rağmen insanların neden vergi ödediği son yıllarda üzerinde durulan bir sorudur. Ancak bu düşünce, mükelleflerin tutum ve davranışlarını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Zira vergi denetimleri bu zorlamayı sağlayacak yeterlilikte olmamasına rağmen birçok insan düzenli olarak vergilerini ödemektedirler. Yakalanma riski olmamasına rağmen insanların gönüllü bir şekilde vergilerini ödemelerini -gönüllü uyumu- açıklayan en önemli husus vergiye karşı "içsel motivasyon" olarak ifade edilen "vergi ahlakı"dır (Tosuner ve Demir, 2008: 368).

Vergi ahlakı ile kastedilen mükelleflerin gönüllü uyumudur. Cezaların miktarı, yakalanma olasılığı gibi etkenler vergiye uyumu etkilese de, gönüllü uyumu cezalar ile ilişkilendirmek imkânsızdır. Vergi ahlakının, vergiye gönüllü uyumu belirleyen önemli bir faktör olmasının kaynağı ceza gibi dışsal baskılar değil, içsel doğruluktur (Çoban ve Deyneli, 2013: 110-111). Bu da göstermektedir ki, bir toplumun ahlak normları ile vergileme arasında bir yakın ilişki mevcuttur. Vergi ödemeyi bir ödev ahlakı olarak ele alan ve vergi kaçakçılığını ayıplayan ve kınayan bir toplumda bireylerin vergiye gönüllü uyumunu kendiliğinden sağlanmaktadır (Aktan, 2012: 19).

Vergiye uyumun yüksekliğini belirleyen olgulardan vergi ahlakı, vergi ödeyerek topluma katkıda bulunma inancı, vergi ödemek için duyulan ahlaki bir yükümlülük olarak tanımlanmaktadır (Serim, 2011: 270). Muter, Sakınç ve Çelebi (1993: 24) ise vergi ahlakını, mükelleflerin vergiyi tam olarak ödemesidir, şeklinde tanımlamıştır. Gökbnar, Selim ve Yanıkkaya' ya (2007: 71) göre vergi ahlakı, kişilerin vergilerini ödemeye iten içsel bir etken olarak düşünülebilir. Vergilerini ödemek için bireylerin razılığı ya da ahlaki yükümlülüğüdür. Ya da ödemelerinin

topluma bağış olduğu inancıdır. Ayrıca ahlaki pişmanlığı ya da vergilerdeki dolandırıcılığı kapsayan suçluluğu da içerir.

Vergi ahlakı ile ilgili yapılan bir başka tanımlama ise Çiçek, Karakaş ve Yıldız'a (2007: 32) aittir. Buna göre vergi ahlakı, vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında alınan vaziyet ve gelir kazananların vergilerini yaslara uygun ölçü ve zamanda ödemeleri karşısındaki tutum, davranış, inanç ve değer yargıları, şeklindedir. Özgün ve Yüksel (2018: 35) vergi ahlakını, vergi yükümlülüklerinin yerine getirilme derecesi olarak da ifade ettiği gibi, pek çok araştırmacı tarafından vergi ödeme konusundaki içsel bir motivasyon şeklinde tanımlanmıştır. Burada içsel motivasyon ile kastedilen, dışsal bir baskı veya zorlama olmadan, vergi ödemeye gönüllü olma durumudur. Serim ve Yağanoğlu'na (2010: 108) göre içsel motivasyondan kasıt, başka bazı şeyler yanında zorunluluk hissi de içermektedir ki bu his, kişiyi zorlama olmaksızın ya da haricen sıkıntı ya da masrafa katlanmaksızın motive etmesidir.

Vergi ahlakı, genel ahlaaktan farklı bir kavram olup, genel ahlakı yüksek olan bir kişinin, vergi ahlakı düşük olabilir ve vergi ahlakı düşük olan bireyler, her türlü vergi hilelerini normal kabul etmektedirler. Vergi ahlakı yüksek olan bir kişi ise, vergi borcuna sadakat göstererek ilk fırsatta vergisini ödemeyi düşünmekte ve vergi ödemeyi bir gereklilik olarak görmektedir. Bu nedenle vergisel hilelerin olmadığı ya da çok az olduğu bir vergi sisteminin kurulması için yüksek bir vergi ahlakının varlığı gerekmektedir (Aşan, 2014: 70-71). Nitekim Güleç'e (2012: 124-125) göre de, kanunen ödenmesi gereken bir vergi borcunun tam olarak ödenmesi, genellikle vergi ahlakının tam olduğunu göstermekle birlikte, bu yorum her zaman için geçerli değildir. Örneğin, kesinti yoluyla alınan vergilerde, kişilerin hemen hemen hiç vergi kaçırmamaları, onların daha ahlaklı olmalarından değil; vergi kaçırma imkânına sahip olmamalarından kaynaklanır.

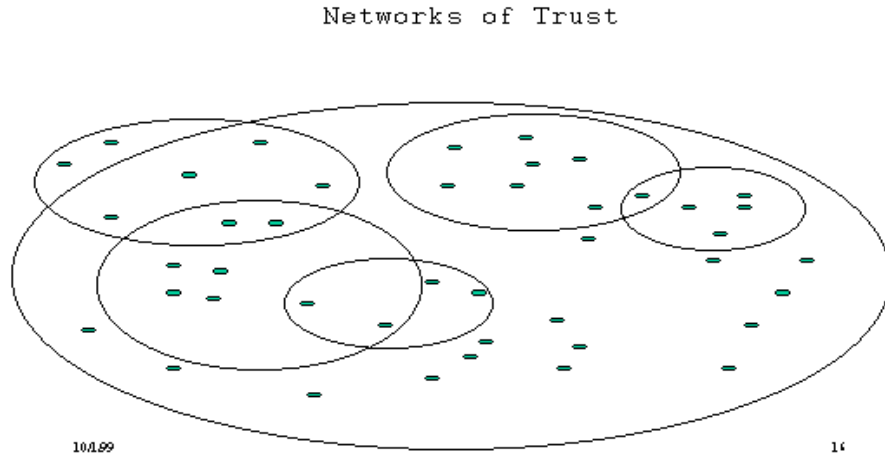
Yine de Yenigün (2012: 32) yaptığı çalışmasında, toplumun ahlak normları ile vergileme arasında bir ilişkinin mevcut olduğundan bahsetmiş ve vergi ödemeyi bir ödev ahlakı olarak ele alan ve vergi kaçırmayı ayıplayan ve kınayan bir toplumda bireylerin vergiye gönüllü uyumunun kendiliğinden sağlanacağını belirtmiştir. Bunun tam tersi, vergiyi kamu hizmetlerinin bedeli olarak gören mükellefler,

ödedikleri vergilerin karşılığı olarak kamu hizmetlerinden yeterince ve adil olarak yararlanmadıklarını düşündükleri zaman vergi ahlaki seviyelerinde azalma meydana gelecektir.

Mükelleflerin gelir idaresini güvensiz bulmaları, vergi ahlaki açısından olumsuzluk yaratacaktır. Güvensiz olarak algılanan gelir idaresine sahip ülkedeki bireyler ise vergi ödeme konusunda isteksizlik yaşayacaktır. Mükellefler, gelir idaresi yanında çalışanlara da güven duymak isterler. Bu nedenle idare çalışanlarının donanımlı ve alanlarında yetkin olmaları gereklidir. Bu açıdan mükelleflerin güvenleri, gelir idaresi tarafından kesinlikle sağlanmalı ve istekleri ön planda tutulmalıdır (Bilgin, 2011: 273).

Vergiler vatandaşlar tarafından devletin pozitif davranışlarının karşılığında yapılan bir fiyat ödemesi olarak görülebilir. Vatandaşlar tarafından bu fiyatın ödemesine ilişkin olarak ortaya çıkan içsel motivasyonun en temel kaynağı şüphesiz ki, devlete ve kamu kurumlarına olan güvenidir (Çoban ve Deyneli, 2013: 112).

Şekil 3. Güven Ağları

Kaynak: Ören, K., 2007: 79

Yukarıda verilen Şekil 3'te birbirine geçmiş çemberlerden oluşan güven ağları verilmiştir. Buradaki en büyük halka tüm halkaları içine almakta ve güven

kavramını ifade etmektedir. Güven halkasının kırılması durumunda diğer unsurların da işlevlerinde bozulma olacaktır. Burada güven kavramı vergi ahlakının oluşması açısından ele alınacak olunursa, devlete olan güvenin kaybolması vergi yükümlülüklerindeki vergi ödeme isteklerinde diğer etkili olan halkaların da birbirinden kopması anlamına gelecektir. Devlete olan güvenin sarsılması ise beraberinde adalet algılarının ve bireylerdeki ödev ve sorumluluk etiğinin de azalmasına neden olacaktır. Dolayısıyla, devlete olan güven duygusunun sürdürülmesi bu ağların birbirinden ayrılmamasına bağlıdır (Kitapçı, 2012: 745-746).

1.2.5.2. Mükelleflerin Diğer Mükellefler Hakkındaki Düşüncesi

Vergiye karşı gösterilen davranışlar, yükümlünün diğer mükelleflerin vergisel durumları hakkında sahip olduğu bilgi seviyesi ile de ilgilidir. Yükümlü, kendi vergisel durumu ile diğer vergisel yükümlülerin durumlarını karşılaştırarak, maruz kaldığı vergi baskısı hakkında belirli bir subjektif görüşe sahip olur. Bu görüş, mükellefin çevresindeki meslektaşlarının ve komşularının ödeme güçlerine uygun olarak vergilendirilip vergilendirilmedikleri ile ilgili olarak edindiği bilgiler doğrultusunda ortaya çıkmaktadır (Güleç, 2012: 126).

Vergi ve buna dair sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getiren yükümlüler, kanunlara uygun davranmayarak vergilerini gerektiği gibi yerine getirmeyip, sonucunda hiçbir ceza ile karşılaşmayan diğer yükümlüleri gözlemledikçe, bunun haksızlık olduğunu düşünürler. Bu durumda yükümlüler vergi yükü konusunda ağır bir baskı hisseder ve zamanla vergi konusundaki düşünceleri olumsuzluğa kaymaktadır (Tuay ve Güvenç, 2007: 24). Konuyla alakalı yapılmış çalışmalar, vergi yükümlülerinin birbirine karşı bakış açısının önem arz ettiğini ve birbirinden gerçekten çok etkilendiği göstermiştir. Örneğin; Yüce ve Gerçek'in 1998 yılında yapmış olduğu anket çalışmasında, katılımcıların çoğunun vergilerini tam ödemediğini belirtmeleri, yükümlülerin birbirine karşı çokta güven duymadıklarını göstermiştir (Kaya,2018: 86). Yine Bayraklı, Saraç ve Sağbaş'ın 481 vergi mükellefinin katılımıyla yüz yüze anket yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmada da, aynı yönlü sonuçlara ulaşılmış ve mükellefin en yakınında yani referans grubunda vergi kaçırmanın olması, o kişinin de vergi kaçırma ihtimalini arttırmaktadır, sonucu ortaya çıkmıştır (Güleç, 2012: 126-127).

Ayrıca vergilemede kaynak usulü uygulanan mükelleflerin vergilerini beyan usulüne göre ödeyen mükelleflerden bazılarının yasaların dışına çıkarak eksik beyanda bulunmasını görmesi, haksızlığa uğradıklarını düşüncelerine yol açarak hissettikleri subjektif vergi yükünün artmasına sebep olacaktır (Şenel, 2014: 27).

Burada vergi idaresine düşen görev vergi denetiminin etkin olarak gerçekleştirilmesiyle vergi mükellefleri arasında adalet unsurunun eşit olarak uygulandığının ve vergilerin herkesin ödeme gücüne göre topladığı düşüncesinin mükellefler arasında yerleştirilmesidir. Bu şekilde vergi idaresi mükelleflerin vergilendirilme sürecinde diğer mükellefler hakkındaki olumsuz düşüncesini en aza indirgeyerek vergi toplamada etkinliği sağlayabilir (Şenel, 2014: 27).

2. VERGİ PSİKOLOJİSİ

Kamu maliyesi alt disiplinleri içerisinde bugüne değin belki de en az gelişme gösteren alanlarından birisi “davranışsal kamu maliyesi” ya da daha dar anlamda “vergi psikolojisi” olarak adlandırılan araştırma alanları olmuştur. Davranışsal kamu maliyesi, en geniş anlamda mali olayların insan tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırma alanı olarak tanımlanabilir. Vergi psikolojisi ise daha dar anlam ihtiva eder ve sadece vergiler karşısında bireylerin algılamalarını, tutum ve davranışlarını inceleme konusu yapar (Aktan, 2012: 167).

Verginin tarihsel gelişimi ile birlikte vergi psikolojisi kavramı da önem kazanmıştır. Zira vergi ilişkisi taraflarından biri ve en önemlisi de vergiyi ödeyen tarafın mükellef olması hasebiyle, yükümlülerin vergiye karşı davranış ve tutumlarının incelenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bireylerin tutum ve davranışları ise psikoloji bilimi ile açıklanmaktadır. Birey veya toplumun genelinin ödeyeceği vergi algı, tutum ve davranışları ise vergi psikolojisi ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

Vergi psikolojisi, vergi ile doğrudan doğruya ilgisi bulunan bireysel ve toplumsal bütün psikolojik olayları inceleyen bir ilim olarak tanımlanabilir. Vergi psikolojisi, mali araçlardan sadece vergilerin insan davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinmekte iken; mali psikoloji, tüm mali araçların insan davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinmektedir. Dolayısıyla

vergi psikolojisi, mali psikoloji alanının içinde yer almaktadır (Sağbaşı ve Başoğlu, 2005: 125-126).

Vergi psikolojisi; vergi ile ilgili olarak hem bireysel hem de toplumsal psikolojik olayları inceler ve araştırır. Vergilerin alınması yükümlüleri çeşitli davranışlara iter. Bu ise vergi ile amaçlanan hedeflerden önemli ölçüde uzaklaşmasına neden olur. Vergi yükümlülerinde meydana gelebilecek davranış değişiklikleri onların önemli ölçüde siyasi tercihlerini de etkileyebilecek düzeye çıkabilir. Bu nedenle vergileme konusunda insan davranışlarının bilinmesinde yarar vardır (Çataloluk, 2008: 215).

Vergi psikolojisiyle vergisel olaylar incelenirken, yükümlülerin vergi karşısında gösterdikleri tepkilerin nedenlerinde toplumsal etkiler göz ardı edilmemelidir. Vergi psikolojisinin göstermiş oldukları davranış ve tepkileri, iki varsayım altında ele alınır. Bunlardan birincisi; bireyi homo economics olarak değerlendirilmekte, vergi yükümlüsü bireylerin ekonomi hakkında her şeyi bilen, gelirini maksimum yapma isteğinde olan, daha dikkatli davranan rasyonel bir birey olduğunun varsayıldığı durumdur. İkincisi ise, bireylerin tutum ve davranışları belli bir kalıba oturtulmadan, bu tutum ve davranışların altında yatan etkenlerin ne olduğunun irdeleyici bir gözle incelendiği ve nedenlerinin araştırıldığı bir durumdur (Kaya, 2018: 58-59).

Vergi psikolojisine dair yapılan çalışmalarda anket yöntemi kullanılarak, bir grup belirlenmekte ve kişilerin oluşturduğu örnek olayın büyüklüğü tespit edilmektedir. Yapılan bu tespitle bireylere, vergiye ve demografik özelliklerine dair sorular sorulmakta ve mükelleflerin vergi algı ve bilinçleri ortaya konmaya çalışılmaktadır (Karaca, 2015: 27).

Vergi psikolojisi araştırmalarında vergi yükümlülerinin vergiyi algılama ve vergisel konulardaki tutum ve davranış süreçleri incelemeye tabi tutulmuştur. Bu noktada vergi yükümlülerinin vergi ödeme kararlarını verirken her zaman çıkar güdüsüyle davranmadığı, bunun aksine birtakım sosyal ve psikolojik faktörler ışığında karar verdikleri belirtilmiştir. Bu noktada vergi yükümlülerinin vergilendirme karşısındaki algı, tutum ve davranışlarının önceden bilinmesi ya da tahmin edilmesi vergisel konulardaki politikaların ve stratejilerin oluşturulması ve

yüksek bir vergi uyumunun sağlanması açısından önemlidir (Kitapçı, 2017: 441-442).

Şenel' e (2014: 19) göre, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleme, uygulanan vergi politikalarının etkililiğinin artmasını ve vergiye olan uyumun kolaylaşmasını sağlama gibi, vergi psikolojisinin üç esas hedefi vardır.

Sonuç olarak, vergilerin vergi sistemi içinde düzenlemeleri ayarlanırken vergilerin ne gibi etkiler oluşturacağı açık olarak anlatılması gerekmektedir. Özellikle bu konuda vergilerin sosyo-psikolojik etkileri önem arz etmektedir. Vergiler bir ülkede, vazgeçilemez bir öneme sahiptir. Bu yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olmakla birlikte bunun kontrollü olarak kullanılması gerekmektedir. Aksi halde devlet bu durumdan zarar görebilmektedir (Becerem, bt: 1).

3. VERGİLEMEYE KARŞI GÖSTERİLEN TEPKİLER

Mükellefler; vergi düzenlemeleri, vergi oranları ve vergi yüküne karşı çeşitli tepkiler vermektedirler. Bu tepkiler, vergiye karşı çeşitli direnme şekillerinde ortaya çıkmaktadır (Çakar, 2013: 1294).

Mükelleflerin vergiye uyumu ile vergi oranları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Vergi oranları artış gösterdikçe mükelleflerin vergiye olan tepkileri de artacaktır. Bu tepkiler vergi kaybına neden olur. Burada devlete düşen görev; uygun bir maliye politikası izleyerek bu tepkileri en aza indirmek ve böylece vergi kayıplarını azaltmaktır (Külekcı, 2011: 105). Vergilemede gönüllü uyumun tam tersi olan vergi uyumsuzluğu ya da vergi direnişleri çalışmanın bu bölümünde vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı ve vergi reddi ve isyanları olarak üç başlıkta incelenmiştir.

2.1.1 VERGİDEN KAÇINMA

Vergiden kaçınma, mükelleflerce hukuki düzenlemeler çerçevesinde vergi borcunun doğmasına yol açacak olaylarla bağ kurulmayarak, yani konulmuş mevzuat hükümlerine aykırı olmadan verginin ödenmemesi halidir. Vergiden kaçınma, kanunlardaki boşluklardan yararlanarak ya da vergiyi doğuran olaya sebebiyet

vermemeye dikkat etmek yolu ile gerçekleşir (Yücel, 2011: 2489). Yani mükellefler, vergi yasalarını ihlâl etmeksizin ve vergi yasalarına uygun davranmak suretiyle vergi yükünün dışında kalmaktadırlar (Çakar, 2013: 1300).

Akmaz ve Akyol'a (2007: 63) göre ise, vergi ödemesi gereken bir kişinin bu vergiyi üçüncü şahsa taşıtmaksızın vergi ödememesi halidir. Genelde vergi kaçakçılığı ile karıştırılan vergiden kaçınma daha geniş bir kavramdır. Bu nedenle kaçakçılık, kaçınmanın özel halidir. Vergi yükümlüsü vergi ödemekten vergi kanunlarını ihlal ederek kaçırıyorsa ortada vergi kaçakçılığı vardır; vergi yükümlüsünün vergi kanunlarına dayanarak vergi ödemekten kaçması hali ise kaçınmadır. Fakat Uçak (1997: 22), vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınmayı kast ederek, iki hareket de devletin amacına aykırı ve gelirin istenilenden farklı olarak yeniden dağıtılmasına ya da istenildiği gibi dağıtılmamasına neden olur, şeklindeki açıklamasıyla iki kavram arasındaki ayırımın bu görüşü atladığına dikkat çekmiştir.

Vergiden kaçınma yöntemi olarak birey, ağır vergilendirilen malların yerine daha az veya hiç vergilendirilmeyen mallara ikame etmek suretiyle, tüketim maddelerini farklılaştırılmış biçimde yükümlü kılan bir vergilemeden kaçınabilir. Ayrıca birey, daha ağır satın almak ve stok yapmak suretiyle, uzunca bir dönem gerekli kıldığı ihtiyaçlarını da karşılayabilir (Erkan, 2004: 86).

Vergiden kaçınma olayı temel olarak iki şekilde ortaya çıkar. Birincisi, bireylerin ortaya çıkması muhtemel olan bir verginin konusu ile ilişki kurmaması yolunu tercih etmesidir. Örneğin, Emlak vergisi ödememek için bireylerin mülk edinmekten kaçınması. İkincisi ise, bireylerin vergi yasalarındaki boşluklardan yararlanarak ödeyecekleri vergileri minimize etmesi ya da hiç ödememesidir. Buna da bir işletmenin kurulurken, türünün veya konumunun vergi yükümlülüğünü asgariye indirecek şekilde ve alanlarda belirlenmesi örnek verilebilir (Akmaz ve Akyol, 2007: 63-64).

Bir başka vergiden kaçınma yolu ise, uluslararası nitelikli olup, vergi alanında uluslararası kuralların yokluğu ya da yetersizliği nedeniyle bazı kişi ya da kurumlar vergiden kaçınabilmektedir. Liechtenstein, Bahamas ve Antilles gibi ülkelerin vergi cenneti olarak bu tür çabalara kolaylık sağladığı bilinmektedir. Ülkemizde de, belli

bir dönemde özel televizyon şirketleri açısından böyle bir durumun ortaya çıktığına tanık olunmuştur (Karakoç, 1995: 93).

Vergi kanunlarının karmaşıklığı, kapalılığı, deneyimsiz vergi memurlarının uygulamaları ile birlikte, vergi idaresinde tecrübeli olan denetim elemanlarının özel sektör tarafından istihdam edilmeleri (Işık ve Işık, 2008: 44-45) ve vergi idaresinin personelini çok sık değişen vergi mevzuatlarına karşı nitelikli bir şekilde eğitmemesi gibi nedenler vergiden kaçınma sürecini hızlandırmaktadır.

Vergiye karşı pasif tepki aşamasında bulunan, vergiden kaçınmanın vukuu bulabilmesi için kanunları ve bu kanun boşluklarını iyi özümseyen bireylerin mevcut olması gerekmektedir. Ancak sözü edilen bu kişiler vergi mükellefleri olmayıp, daha çok mali müşavir gibi vergi yardımcıları ile büyük şirketlerdir.

Vergiden kaçınma tanımından anlaşılacağı gibi, devlet hazinesinde oldukça önemli kayıplara neden olmaktadır. Bu durum bir yandan kamu hizmetlerine diğer yandan sosyal eşitsizliğe yönelik bir tehdit oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar genellikle yüksek gelirli bireylerin vergiden kaçınarak daha düşük miktarda vergi ödemeye çalıştığını, dar gelirli bireylerin ise vergi cezalarının marjinal maliyeti nedeniyle vergiye karşı olumlu bir uyum sağladığını göstermektedir (Kaya, 2018: 63).

2.2.1 VERGİ KAÇAKÇILIĞI

Vergi kaçırma, bilerek veya bilmeyerek vergi kanunlarına aykırı hareketlerle verginin hiç ödenmemesi veya eksik ödenmesidir. Vergi kaçakçılığında yükümlü, vergi borcu doğduktan sonra vergi kanunlarına aykırı hareketlerle vergisini ya hiç ödememekte ya da gerekenden daha az ödemektedir. VUK' nun 344. maddesine göre ise kaçakçılık, yükümlü ya da sorumlu tarafından kasten vergi kaybına yol açılmasıdır (Karakoç, 1995: 93).

Şenel' e (2014: 52) göre, mükelleflerin vergi kaçakçılığı davranışı iki şekilde sınıflandırılmıştır. Bir faaliyet ile yapılan vergi kaçırma ve mükellefin ihmali sonucunda oluşan vergi kaçırma ilk grupta yer almaktadır. İkinci grupta ise kasten vergi kaçırma ve mükellefin bilmeden vergi kaçırması yer almaktadır. Aradaki fark,

mükelleflerin gerçekten vergi kaçırmayı amaçlamasıyla ilgilidir. Ancak sonuç olarak devletin toplayacağı vergi gelirlerinde azalma meydana gelmektedir. Bir faaliyet ile yapılan vergi kaçırma ise mükellefler belirli davranışlar içerisinde girerek üzerlerine düşen vergi yükünü azaltmayı amaçlamaktadır.

Çölgezen'e (2010: 74) göre, kaçakçılıkla yapılan tüm tanımların ortak noktası ve vergi kaçakçılığının temel unsurunu oluşturan "kanuna aykırı hareket" i tespit etmek çoğu zaman kolay olmamaktadır. Özellikle muvazaa ve peçeleme gibi kavramların söz konusu olduğu olaylarda bu tespiti yapmak oldukça güçtür.

Günay'a (2007: 87) göre, OECD' nin çalışmalarında geçen belli başlı vergi kaçırma yöntemleri şunlardır;

- Yasal faaliyetlerden beyan edilmeyen gelirler,
- Yasal olmayan faaliyetlerden beyan edilmeyen gelirler,
- Yanlış indirimler,
- Gizlenen ikametgâhlar, şeklindedir.

Bu yollarla vergi kaçırıcılar nedeniyle, haksız rekabete yol açması ve optimum kaynak dağılımından uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Vergi kaçırıcı mükellef, vergi kaçırmayanlara göre daha yüksek kar marjına sahip olacaktır. Ulusal ekonomi açısından ise, gelişmesinde sakınca bulunan sektörlerin devlet tarafından vergilendirilmesine rağmen, vergi kaçırıcıların bu sektörlerle yönelmesi optimum kaynak dağılımı amacının gerçekleşmesini önleyecektir. Vergi kaçırmanın en önemli mali sonucu, vergi gelirlerinde ortaya çıkacak azalmadır. Vergi kaçakçılığının en belirgin sosyal sonucu ise, gelir dağılımında adaletin bozulmasına yol açmasıdır (Külekci, 2011: 113).

Yani vergi kaçakçılığı, ekonomik düzen içerisindeki rekabet şartlarında ve sermaye hareketlerinde eşitsizliğe yol açarak vergilemede adaleti bozmakta ve vergi kaybına neden olmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde vergi kaçakçılığının yaygın olduğu savunulmaktadır. Vergi kaçakçılığı seviyesinin yüksek olması da devletin önemli reformları hayata geçirme ve yeterli kamu hizmeti sunma gücünü azaltmaktadır (Şenel, 2014: 56).

Vergi kaçakçılığı, özellikle yüksek oranlara ulaştığında kayıt dışı ekonomi de paralel bir şekilde artış gösterecek, ekonomik aktivitelerdeki etkinlik ve verimliliği düşürerek, kayıt dışı ekonomiye kaçıışı hızlandıracak ve kaynaklar daha az vergilenen, katma değeri düşük ve verimsiz alanlara kayacaktır. Ayrıca bu suçla yeterince mücadele edilmemesi, devlete ve kanunlara itaatsizliği doğurarak vergiye yönelik tutum ve davranışların vergi ödememe yönünde gelişmesine neden olmaktadır (Ayanoğlu, 2012: 176). Kayıt dışı ekonominin artışının asıl nedeni vergi yüküdür. Çünkü gelirler kayıt içine girdikçe vergi yükü artacak bu nedenle de kişilerin harcamaları veya tasarrufları azalacaktır. Dolayısıyla da kişiler gelirlerini kayıt dışı ekonomiye kaydıracaklardır (Bayraklı, Sağbaş ve Ural, 2004: 209).

Vergi kaçırmanın yaygınlaşması sadece iş dünyası tarafından değil, kamuoyu tarafından da vergi ödememenin meşru ve pratik yolu olarak görülmesine yol açmaktadır. “Devletten koparmak” için hile yapmak yaygın olarak paylaşılan bir norm haline gelmektedir. Böylece herkesin vergi kaçırdığına inanmak bir toplumun gönüllü uyum kültürünü eritirken, hiç kimsenin vergi kaçırdığına inanmamak kuvvetlendirmektedir. Ayrıca, vergi kaçırmanın yaygınlığı ile birlikte bu alandaki denetim ve ceza sisteminin etkin olmaması kaçırmayı giderek daha kabul edilebilir hale getirmekte ve işletmeleri kayıt dışılığa doğru itmektedir (Baloğlu, 2010: 93).

Kaya’ya (2018: 65) göre vergi kaçakçılığını önleme adına, vergi denetimini artırıp, idari oluşumla ciddi bir denetim düzeni sağlamak, caydırıcı cezalar oluşturmak ve vergiye uyumun gerçekleştirilip, vergi bilinci ve ahlakını sağlamak gibi yöntemler uygulanabilir.

Vergi kaçakçılığının önüne geçmek için aşağıdaki üç yol izlenebilir;

- Vergi denetimini artırarak, idari yapılanma ile sıkı denetim bir denetim sistemi oluşturmak,
- Caydırıcı cezalar koymak,
- Vergiye gönüllü uyum sağlanılarak, vergi ahlakını ve bilincini oluşturmaktır.

2.3.1 VERGİ REDDİ VE İSYANI (VERGİ GREVİ)

Vergilendirme yetkisi elinde bulunan devlet, bu yetkisini daimi olarak etkin bir şekilde kullanamayabilir. Mükelleflerin vergi bilinçleri ve vergiye olan tepkilerindeki farklılıklar, bireysel ve kitlesel olarak direnç gösterimine neden olmaktadır. Yapıldığı eylemin konusu suç niteliği taşıyan, vergi kaçakçılığı gibi faaliyetler vergiye karşı verilen tepkilere örnek olarak gösterilebilir (Kaya, 2018: 68-69).

Kimi zaman da vergiye karşı tepki, toplumun tamamını kapsamayan ancak belli kesimlerce gerçekleştirilebilmektedir. Vergiye karşı tepki verme noktasında örgütlenen toplumlar vergilerle ilgili yaptırımlarını daha dirençli şekilde gösterebilirler (Kaya, 2018: 69). Dolayısıyla vergi grevi; vergi ödememe yönünde toplumsal (kollektif) bir hareket olarak ifade edilmektedir. Bireylerin vergi karşısında ortak tepkileri söz konusudur (Karaca, 2015: 15).

Aktif tepki aşamalarından olan vergi reddi aşamasında mükelleflerin dışa vurduğu davranış şekillerinin en önemli özelliği otoriteye itaatsizliktir. Ayrıca, mükelleflerin hoşnutsuzluk derecesine göre başlangıçta bireysel olma özelliği taşıyan bu tepkiler, zamanla kitlesel tepkilere dönüşebilmekte ve devletin varlığını tehdit eden isyan hareketlerinin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığından tamamen farklı sosyo-psikolojik bir olgudur. Tarihsel süreç incelendiğinde birçok vergi isyanları gözlenmiş ve sonucunda önemli sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir (Gök, 2007: 150).

Maliye tarihine bakıldığında, Eski Yunan, Roma, Alman Emperyalizmi bu tür kolektif tepkilerin sonucunda yıkılmıştır. Hatta Amerika'nın bağımsızlığı ve Fransız İhtilalinin temelinde bile vergiye ve vergi otoritesine karşı kolektif eylemler yer almaktadır (Çiçek, Bozdoğan ve Bozdoğan, 2012: 63).

Pierre Poujade'ın, 1953 senesinde öncülüğünü üstlendiği olay, vergi grevinin en bilinen örneğidir. Mali yazında bu durum Poujade olayı şeklinde bilinmektedir. Poujade'ın vergiye karşı başlattığı bu bireysel eylem, kısa zamanda çoğalarak, yaygın duruma gelmiştir. Hatta süreç içerisinde sosyal özelliğinden sıyrılarak siyasal bir kimlik kazanmıştır (Çakar, 2013: 1295).

Bazen vergi isyanları, sivil itaatsizlik olarak da kendini göstermiştir. Sivil itaatsizlik, yasaya aykırı ancak şiddet içermeyen kamuya açık, hukuk devleti düşüncesine dayalı, çığneden pozitif hukuk normunun yaptırımına katılma ve katlanma tutumudur. Bunun en güzel örneği ise İngiliz sömürsü altında bulunan Hindistan'da görülmüştür. 1920'li yıllarda İngiltere, en önemli ihtiyaç mallarından olan tuz üzerinden yüksek oranda vergi almaya başlamış ve halkın bu vergiyi ödemekten başka çaresi kalmamıştır. Ancak sivil itaatsizliğin en büyük liderlerinden olan Mahatma Gandhi eline bir elek alarak deniz kenarına oturmuş ve kendi tuzunu kendi karşılamaya başlayınca tüm Hindistan halkı böyle hareket etmeye başlamış ve İngiltere bu vergiyi kaldırmak zorunda kalmıştır (Yıldırım, 2010: 172).

Vergi grevi, bir ülkede yürürlükte bulunan bir verginin tarife oranlarının yüksekliği gibi nedenlerle o ülke vatandaşlarına aşırı derecede bir yük getirmesi halinde toplumda o verginin hafifletilmesine yönelik ortaya çıkan tepki, belli bir kişi yerine belli bir grubun vergi karşısındaki tepkilerini gösteren ortak bir davranıştır. Bu ortak davranışların başarıya ulaşmasının o kurum veya o grupların yapılarına ve örgütlenmesine bağlıdır (Kaya, 2018: 69). Bu hareketten 15 yıl sonra ise Rhanes-Alp'lerinde başlayan Nicoud hareketi de vergi grevine örnek olarak verilebilir. Ancak Poujade hareketinden farklı olarak Nicoud hareketi; ekonomik açıdan gelişmiş bir bölgede gerçekleştirmiş olup yeni vergi düzenlemeleri ile getirilen yüksek vergi oranlarının, küçük esnaf ve işletmecilerin vergi yüklerinde artış yaratması sonucunda meydana gelmiştir. Ayrıca ABD'de de 1960'lı yılların sonundan 1970'li yılların sonuna kadar vergi grevi niteliğindeki hareketlere rastlanmıştır (Şenel, 2014: 61).

Osmanlı Devleti'nde ise, bu isyanlar duraklama, gerileme ve çöküş yıllarında artış göstermiş özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda gözükten ayaklanmaların genel adı "Celali İsyânlar" dır. Bu dönemin en tipik isyanları; Patrona Halil İsyânı (1730), Niş İsyânı (1841) ve Vidin İsyânı (1850)' dır. Son olarak ise, 20. yy başlarında Erzurum, Kastamonu ve özellikle Sinop'ta büyük bir yük olan aşar vergisinin yanında Şahsi Vergi, Hayvan Resmi gibi vergilerle de anılmaya başlanması bazı direniş hareketlerinin göstergesidir (Yıldırım, 2010: 175).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ ÇARDAK İLE AFYONKARAHİSAR DAZKIRI İLÇELERİNDEKİ VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİ ALGILARI

1. VERGİ ALGISI İÇİN LİTERATÜR TARAMASI

Vergi bilinci ve vergi algısı toplumun tümünü kapsayan ekonomik, politik, demografik, sosyal ve psikolojik unsurlardan etkilenen ve vergiye bakış açısını etkileyen kavramlar olup, bireylerin vergi bilinci ve algısını etkileyen unsurları ve bunların vergiye bakış açısı üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla çeşitli ampirik çalışmalar yapılmıştır (Şahpaz, Akgül ve Yardımcıoğlu, 2014: 62).

Korlu, Gerçek ve Çetinkaya'ya (2016: 713) göre, mükelleflerin vergiyi algılamaları hakkında yapılan ilk çalışmalarda konu, vergi uyumu çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu konuda ortaya atılan teori, fayda teorisi, rasyonel teori veya ekonomik caydırıcılık modeli gibi isimlerle anılmıştır. Ayrıca, vergi bilinci ve algısıyla ilgili yapılan çalışmalar sadece vergi mükellefleri ile sınırlı kalmamış, vergi ödemeyen bireylere, ev hanımlarına, çalışmayanlara, çocuklara ve öğrencilere (ilköğretim, lise ve üniversite) de yapılmıştır (Şahpaz vd., 2014: 62).

Literatürde bireylerin vergiye karşı tutum ve davranışlarına yönelik ilk araştırmalar 1958 ve 1963' lü yıllarda başlamış ve bu çalışmalar (1970) Schmolders, (1972) Allingham ve Sandmo, (1974) Vogel, (1976) Spicer ve Lundstedt, (1977) ise Schwartz öncülüğünde devam etmiştir (Karaca, 2015: 43).

Ülkemizde ise bu tarz çalışmalar, yukarıda bahsedilen çalışmalara nazaran, süre açısından daha geç başlamakla birlikte zamanla literatürde yerini almıştır. Buna yönelik olarak Muter, Sakınç ve Çelebi'nin (1993) Manisa ili merkez ilçesinde 505 vergi yükümlüsü ile yaptığı anket çalışmasında mükelleflere 24 adet soru yöneltilmiştir. Bunlardan vergi algılamasına ilişkin olarak en göze çarpan sonuçlar ise; vergi-sosyal fayda ilişkisi kuran mükelleflerin, vergi yükünü daha hafif algılamaları, verginin tanımı ve algısı ile eğitim arasında doğrudan bir ilişki kurulması ile vergi oranlarındaki artışın mükellefleri olumsuz etkilemesi ve vergi

yükünün ağır hissedilmesi sonucu vergi sisteminin adil olmadığıdır (Muter, Sakıncı ve Çelebi, 1993: 33-53).

Sağbaş ve Başoğlu'nun (2005) Afyonkarahisar ilinde ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıkları araştırılmış ve bu araştırmaya 180 öğrenci katılım göstermiştir. Çalışmada ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergiyi doğru algılayamadıkları ve algılamada yanlışlarının olduğu gözlemlenmiş ayrıca, öğrencilerin algılarını yönlendirmede aile ve iletişim araçlarının da etkisine dikkat çekilmiştir (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 141-142)

Çiçek'in (2006) İstanbul ilinde faaliyet gösteren 502 yükümlü ile yaptığı anket çalışmasında ise, yükümlülere 30 soru yöneltilmiş ve Türkiye'de uygulanmakta olan vergileri nasıl algıladığı, vergi yükü, vergi adaleti, ödenen vergi-kamu hizmeti ilişkisi ile vergiye karşı tepkilerin ne olduğu gibi konular araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, yaş ve cinsiyetin yükümlülerin vergi tanımlamasında etkili olmadığı, yükümlülerin %80 gibi büyük bir bölümünün ödedikleri verginin yükünü çok ağır ve ağır olarak gördükleri, yine büyük bir çoğunluğun ülkemizde uygulanan vergiyi adaletli bulmadığı belirtilmiştir (Çiçek, 2006: 158-160).

Yine mükelleflerin vergiyi algılama konusunda Cansız' ın (2006) Afyonkarahisar il ve ilçelerinde yapmış olduğu anket çalışması da bulunmaktadır. Araştırmada yer alan sorular beş grup halinde düzenlenerek, verginin mükelleflerce nasıl görüldüğü belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre, mükelleflerce vergi ödemek %65 oranında bir vatandaşlık görevi olarak algılanmış, yine mükellefler vergi verme ile hükümet politikaları konusunda ayırım yapabilmekte ve Türk vergi sistemini adaletli bulmamaktadır (Cansız, 2006: 119-135).

Çiçek, Karakaş ve Yıldız'ın (2007) yapmış olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerde (Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa) yaptığı bir araştırmada 1361 kişinin görüşlerine başvurulmuştur. Bu araştırma ile bölgede yaşayan yükümlülerin yaklaşık %78'i vergi yükünün ağır ve çok ağır olduğu, mükelleflerin büyük bir kısmının uygulanan vergilerin adaletsiz olduğunu düşünmekte, bölgede yaşayan vergi mükelleflerinin vergi oranlarının yüksek olması nedeniyle vergilerini tam olarak ödeyemedikleri, yine mükelleflerin çoğunluğunun

vergi idaresinin kendilerine olan yaklaşımlarını beğenmedikleri gibi bulgulara ulaşılmıştır (Çiçek vd., 2007: 247-252).

Yapılan bir başka çalışma ise Tuay ve Güvenç'in (2007) hazırladığı "Mükellef Eğilimleri Anketi" dir. Bu anket çalışması 18 ilde 6546 kişiye uygulanmıştır. Çalışma ile Türkiye'de mükelleflerin vergiye bakışları incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada en çok dikkat çeken sonuç, vergi kanunlarının daha açık ve her düzeyde anlaşılır olabilmesi mükelleflerin eğitim düzeyleriyle alakalı olmasıdır (Tuay ve Güvenç, 2007: 136-137).

İpek ve Kaynar'ın (2009) yaptığı çalışmada, Çanakkale ili merkez ilçesindeki gelir vergisi mükellefleri kapsamında yer alan ticari kazanç elde eden mükellefler temel alınmıştır. Bu kapsamda vergi uyumuna demografik faktörlerin etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, yükümlülerin vergiye olan uyumunda demografik unsurlar etkili olmuştur (İpek ve Kaynar, 2009: 128).

Taytak'ın (2010) yaptığı araştırmada ilköğretim 2. kademe öğrencileri arasında, öğrencilerin vergiyi nasıl algıladıkları ve vergi bilinçlerine ait bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Çalışma Uşak ilinde gerçekleştirilmiş ve öğrenciler arasında vergi algısının, devletin sunduğu kamu hizmetinin karşılığı olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin vergi vermeyenleri kötü, hırsız ve vergi vermenin devlet varlığı için gerekli olarak tanımlanması, öğrenciler arasında vergi bilincine önemli ölçüde ulaşıldığı bilgilerine ulaşılmıştır (Taytak, 2010: 509-510).

Baloğlu vd.'nin (2010) yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de halkın sosyolojik açıdan vergiye bakışı araştırılmış ve bu kapsamda 23 ilde 3220 mükellefe anket uygulaması yapılmıştır. Buna göre, eğitim seviyesinin yüksek olması nedeniyle mükelleflerin vergiye uyum gösterdiği ve vergi sisteminde istisna, muafiyet ve indirimlerin yaygın olması ve vergi aflarına sıklıkla başvurulması vergi kanunlarının adil olmadığı şeklinde algılanarak, adalet algısını zedelemekte gibi sonuçlar dikkat çekmektedir (Baloğlu vd., 2010: 115-116).

Şahin'in yükseköğrenim öğrencileri arasında vergiyi algılamaları hakkında yaptığı araştırma (2010) Gaziosmanpaşa Üniversitesi öğrencilerini kapsamaktadır. Bu araştırmada 852 öğrencinin, vergi algılamalarını, vergiye bakış açılarını, vergi bilinçleri, fiş-fatura alma duyarlılıklarını, vergiye karşı davranış ve tutumlarını

etkileyen faktörlere ait sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Buna göre, öğrencilerin büyük bir bölümünün vergiyi, kamu hizmetlerinin karşılığı olarak algıladığı ve fiş-fatura alma alışkanlıklarının kız öğrencilerde erkek öğrencilere nazaran daha yüksek olduğu görülmüştür (Şahin, 2010: 111-114).

Sağlam'ın (2013) yılında yaptığı çalışmada Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerinde vergi bilinci ve algısı araştırılmıştır. Araştırmada 330 öğrenciye 14 soru yöneltilmiştir. Vergi algısına yönelik olarak verilen 11 önerme sonuçlarına göre, öğrencilerde güçlü bir vergi algısı olduğu ancak; Türkiye'deki vergi sistemine ilişkin algılarının ise, vergi sisteminin adaletsiz, vergi oranları ve yükünün ise yüksek olduğu anlaşılmıştır (Sağlam, 2013: 331).

Çelik ve Eroğlu'nun (2014) yaptıkları çalışmada, Zonguldak İlindeki ilköğretim çağındaki öğrencilerin vergi algıları incelenmiştir. Yapılan anket sonuçlarına göre, öğrencilerde vergi algısının ve bilincin geliştirilmesinde ailenin etkili olduğu, ancak bunun yeterli olmadığı, öğretmen ve vergi idaresi çalışanlarının da tıpkı aileler gibi öğrencilere vergi algısı ve bilinci noktasında etkili olması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır (Çelik ve Eroğlu, 2014: 321).

Şahpaz, Akgül ve Yardımcıoğlu'nun (2014) araştırmasında, Sakarya İli fırıncı esnafı arasında vergi bilinci ve algısı ölçülmeye çalışılmıştır. 240 esnafa 32 tane anket sorusu yöneltilmiş buna göre, esnafın, ülkemiz vergi sistemini karmaşık, adaletsiz, vergi oranlarının, vergi yükünün çok yüksek, verilen vergi cezalarının yetersiz bulmaları sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber vergi algısına yönelik olarak da katılımcıların büyük bir bölümünün vergi ödeme gerekliliği konusunda hemfikir oldukları, ancak fırıncı sektöründeki herkesin vergisini tam ödemediğine de dikkat çekmişlerdir (Şahpaz vd., 2014: 77).

Cansız'ın (2015) çalışmasında, Afyonkarahisar İlindeki defterdarlık çalışanlarının vergi algılarına ait bulgular yer almaktadır. 197 çalışan ile yapılan anket sonuçlarından ilk göze çarpanlar, katılımcıların Türk vergi sistemini adaletli bulduğu, katılanların neredeyse yarıya yakın kısmının vergiyi vatandaşlık görevi olarak algılamadığı, vergi oranlarının düşürülmesi sonucu mükelleflerin ödeme isteklerinin artacağı ve çalışanların eğitim-öğretimlerini artıracak olanaklar verilmesi

halinde, mükelleflerin vergi uyumlarının sağlanıp, vergi gelirlerindeki artışın gerçekleşeceği (Cansız, 2015: 436-449).

Topal'ın (2016) 225 esnaf ve gelir vergisi mükellefi ile yapılan araştırması, Gümüşhane İlini kapsamaktadır. 36 adet soru yöneltilen mükelleflerin vergi adalet algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmadan çıkan sonuca göre, adalet algısının güçlendirilmesi için mükellef ve devlet arasında uyum olmalı ve bunun sağlanması için de yalnız vergi yükünü adaletli dağıtmakla sınırlı kalmayıp, vergi ceza ve uygulamalarının da adalet çerçevesinde dikkate alınması gerekmektedir (Topal, 2016: 166).

Akkara ve Gencel (2016), Çanakkale OnSekiz Mart Üniversitesi'nde eğitim alan 500 öğrenci ile yükseköğretim öğrencilerinin vergi algıları ve bilinçleri üzerinde bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmadan çıkan sonuçlardan bazıları, öğrencilerin %30 gibi bir kısmının vergi ödediğinin farkında olmaması, öğrencilerin genelinin vergiyi zorunlu ve kamusal hizmet karşılığı olarak algıladıkları, ödenen vergilerin hangi kanallara kullanıldığının bilinmesi vergiye olan uyumu artırır, şeklindedir (Akkara ve Gencel, 2016: 44).

Korlu, Gerçek ve Çetinkaya'nın (2016) yaptığı araştırma, Bursa'da yaşayan 680 kişiye demografik ve kişisel özelliklerine göre yerel vergi algı düzeylerini belirlemek için yapılmıştır. Bu nedenle vatandaşlara 34 adet soru yöneltilmiştir. Burada yaşayan kişilerin yerel vergi algılarının orta düzeyde olduğu görülmüş, vergi algılarının gelir düzeyleri açısından incelendiğinde ise düşük gelirli vatandaşların vergi uyumlarının da düşük olduğu gözlemlenmiştir (Korlu vd., 2016: 729).

Eğmir ve Hazman'ın (2017) yaptığı araştırma, Afyonkarahisar İlindeki 6.403 Küçük ve Orta Büyüklükteki işletmeleri kapsamaktadır. Yapılan bu çalışma ile Afyonkarahisar'da yer alan KOBİ'lerin devletten aldıkları teşviklerin işletmelerdeki vergi bilinci etkileri araştırılmış ve buna yönelik olarak hazırlanan ankette işletmelere 24 adet soru yöneltilmiştir (Eğmir ve Hazman, 2017: 233-240).

Gür ve Yıldız'ın (2017) yaptığı araştırma 485 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Bingöl Üniversitesi Sosyal Meslek Yüksek Okulu'nda eğitim alan öğrenciler arasında vergi algısı ve bilincini ortaya koymayı amaçlamıştır. Yapılan bu çalışmada, öğrencilerin vergi kavramıyla ilk kez aile

ortamında karşılaştığı, vergiyi, zorunlu ve karşılıksız bir ödeme olarak algıladıkları ve öğrencilerin vergi ödeme konusunda istekli oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır (Gür ve Yıldız: 2017: 95).

Özgün ve Yüksel (2018) çalışmalarında, Mersin İlindeki mükelleflerin vergi algı, bilinç ve ahlak düzeylerini ölçmeyi amaçlamıştır. 400 kişi ile yapılan anket çalışmasında mükellefler vergiyi, gerekli ve zorunlu bir ödeme olarak algılamış, toplumdaki her vatandaşın bu ödevi yerine getirmesinin de bir ahlak göstergesi olarak görmüşlerdir. Buna karşın vergiyi yük olarak görenler de sayıca az değildir, ancak Mersin’de yaşayan vatandaşların vergi algılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca ülkemizdeki vergi yükünün yüksek olduğu, ödedikleri dolaylı vergilerin yükünün dahi hissedildiği de mükelleflerin görüşleri arasındadır. Yine vergi sisteminin adaletsizliği, karmaşıklığı da mükellef analizleri arasındadır (Özgün ve Yüksel, 2018: 46).

Görüldüğü üzere literatürdeki çalışmalar mükelleflerin vergi algılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Yaptığımız bu çalışma da iki ilçedeki mükelleflerin vergiyi nasıl algıladıklarını incelemeye çalışmış ve çalışma sonucunda iki ilçe mükelleflerin verginin adaletli olmadığı, vergi sisteminin karmaşık bir yapıya sahip olduğu ve vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracakları ifadelerine yüksek bir katılım olduğu tespit edilmiştir.

2. AFYONKARAHİSAR İLİ DAZKIRI VE DENİZLİ İLİ ÇARDAK İLÇELERİNDE MÜKELLEFLERİN VERGİ ALGILARINA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI

2.1. ARAŞTIRMA YAPILAN İLÇELERE AİT TEMEL ÖZELLİKLER

2.1.1. Çardak

Büyük Menderes Vadisi’ ni izleyen tarihi yol hattında bulunan Çardak İlçesi, Denizli İline bağlıdır. 2019 yılı itibariyle, 9800 nüfusa sahip olan bu ilçe Denizli-Ankara karayolu 50. km yolu üzerinde bulunmaktadır. Çardak ilk defa 1105 yılında Türkmen aşireti olarak kurulup, 1958 yılında ilçe halini almıştır. Geçimini hayvancılıkla sağlayan bu ilçede çevre illerde olmayan serbest bölge ve aynı zamanda alt yapısı tamamlanmış organize sanayi bölgesi ile Denizli-Çardak

Havalimanına ev sahipliği yapmaktadır. Bu ilçe, üç tür ana ulaşım yolunun tam ortasında bulunmaktadır. Eskişehir-Afyonkarahisar-Denizli tren yolu hattına da sahiptir. Aynı zamanda bu ilçe Acıgöl adında, içinden sodyum sülfat çıkarılan bir göle sahiptir. Bu gölden Ünlü tarihçi Herodot'un da kitabında bahsettiği düşünülmektedir (Çardak Belediyesi [ÇB], 2019).

2.1.2. Dazkırı

Dazkırı İlçesi ise Afyonkarahisar İline bağlıdır. Göller yöresi içinde bulunan bu ilçe Ankara-Denizli-İzmir devlet karayolu ve devlet demir yolları üzerindedir. Acıgöl, bu ilçe ile Denizli'nin Çardak İlçeleri arasında kalmaktadır. Tarihi Danışmentlilere dayanan bu ilçe 1959 yılında ilçe olarak kabul edilmiştir. İlçenin nüfusu 16.258'dir ve nüfusun %60'ı tarımla uğraşmaktadır (Dazkırı Belediyesi [DB], 2019).

2.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Afyonkarahisar ili Dazkırı ve Denizli ili Çardak ilçeleri'nde yapılan bu araştırma, Dazkırı ve Çardak ilçelerindeki mükelleflerin vergi algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Yapılan anket çalışması, Afyonkarahisar Dazkırı ve Denizli Çardak ilçelerinin ilçe merkezindeki mükellefleriyle yapılmıştır. Anket sürecinde sorular cevaplanırken, vergi dairesi çalışanı olmam nedeniyle katılımcıların, bilimsel bir çalışma yaptığımızı belirtmemize rağmen, ankete katılımında bir isteksizlik yaşadıkları gözlemlenmiştir.

2.4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Araştırma evreni, Dazkırı ilçesinde 595 ve Çardak ilçesinde ise 485 gelir vergisi mükelleflerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda yapılan anket çalıŐmasına Dazkırı ilçesindeki katılan mükellef sayısı 124, Çardak ilçesindeki mükellef sayısı da 124 olup, iki ilçede ankete katılan toplam kişi sayısı 248'dir.

2.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Anket formu oluŐturulurken daha önce yapılan diŐer benzer çalıŐmalardan yararlanılmıŐtır. Yapılan anket çalışmasında, mükelleflerin iş yerlerine gidilip, yüz yüze anket metodu kullanılmıştır. Ankette mükelleflerden tarafsız ve herhangi bir etki altında kalmadan cevap verebilmeleri için kişilerden, ad, soyad, unvan ve vergi matrahlarına dair bilgiler istenmemiŐtir.

Ankette 5'li Likert Ölçeği kullanılmış, az sayıda iki ya da daha çok seçenekli sorular yer almıştır. Her bir anket formunda 34 adet soru bulunmaktadır. Sorulardan ilk sekiz tanesi mükelleflerin demografik bilgilerine yöneliktir. Geriye kalan sorular ise genel olarak mükelleflerin vergi algılarını ölçmeye yönelik olan sorulardır.

Verilerin analizi "SPSS 22.0 Windows İstatistiksel Paket Programı" ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Yaşanılan ilçe ile kategorik değişkenler arasındaki ilişki Ki-kare testi ile analiz edilmiştir. Yaşanılan ilçe ayrımında verilen ifadelere göre farklılık gösterme durumu Mann Whitney- U testi ile analiz edilmiştir. Demografik bilgilere ait veriler frekans analizi yardımıyla açıklanmış, diŐer sorular da bu analiz ile ayrı ayrı incelenmiştir.

2.6. ANKET BULGULARI

34 sorudan oluşan anket çalışmamız, dört ana gruptan oluşmaktadır. Buna göre ilk grupta, mükelleflerin demografik bilgilerine yer verdiğimiz sorular, ikinci grupta vergi ahlakına ilişkin sorular, üçüncü grupta vergi bilincini ölçmeye yönelik sorular ve son grupta ise vergi sistemine ilişkin sorular yer almaktadır.

2.6.1. Demografik Bilgilere Ait Bulgular

Tablo 3'te mükelleflerin yaş, cinsiyet, medeni ve eğitim durumları ile yaşadıkları ilçelere ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 3. Demografik Bilgiler

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Yaş	19-30	21	17,1	22	17,9	43	17,5
	31-50	77	62,6	79	64,2	156	63,4
	51-70	25	20,3	22	17,9	47	19,1
Cinsiyet	Erkek	106	85,5	110	88,7	216	87,1
	Bayan	18	14,5	14	11,3	32	12,9
Medeni Durum	Evli	111	89,5	111	90,2	222	89,9
	Bekar	13	10,5	12	9,8	25	10,1
Eğitim Durumu	İlkokul/Ortaokul	71	57,7	58	46,8	129	52,2
	Lise	34	27,6	35	28,2	69	27,9
	Yüksekokul	7	5,7	9	7,3	16	6,5
	Üniversite/Lisansüstü	11	8,9	22	17,7	33	13,4

Buna göre yapılan ankete Çardak'ta 106, Dazkırı'da 110 erkek, kadınlarda ise Çardak'ta 18, Dazkırı'da 14 kişi katılmıştır. 19-30 yaş aralığında Çardak'ta yaşayan %17 iken Dazkırı'da ise %18'dir. Yine 31 ila 50 yaş aralığında Çardak'taki %63 iken, Dazkırı'da %64'tür. 51 ila 70 arasında ise Çardak'taki %20, Dazkırı'da ise %18'dir. Yapılan çalışmada 1. soruya her iki ilçeden de ankete katılan birer mükellef cevap vermemiştir.

Medeni durumlara bakıldığında ise, Çardak'ta %90 evlilik oranı varken, %10 oranında da bekâr vardır. Dazkırı'da ise bu oran, %90 iken, %10 da bekâr bulunmaktadır. Bu kısımda da, yaş sorusunda olduğu gibi, Dazkırı'da bir kişi medeni durumunu belirtmemiştir.

Çardak'ta yer alan mükelleflerin %58'i ilkokul-ortaokul, %27 lise, %6 yüksekokul ve %9 oranında üniversite-lisansüstü mezunu varken; Dazkırı'daki katılımcıların %47'si ilkokul-ortaokul, %28'i lise, %7 yüksekokul ve %18 oranında üniversite-lisansüstü mezunu vardır. Çardak İlçesinde bir kişi mezuniyet durumunu belirtmemiştir.

2.6.2. Vergileme İle İlgili Temel Durumlar

Vergileme ile ilgili temel durumların içinde, mükelleflerin vergilendirme şekli, elde ettikleri kazanç türleri ve mükellefiyet süreleri frekans analizi kullanılarak incelenmiştir.

2.6.2.1. Vergilendirme Şekli

Tablo 4. Vergilendirme Şekliniz Nedir?

		Yaşadığımız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergilendirilme şekliniz nedir?	Basit Usul	64	51,6	48	38,7	112	45,2
	Gerçek Usul	60	48,4	76	61,3	136	54,8

Verilen tabloya göre, Çardakta katılımcıların %52'si basit, %48'i ise gerçek usule; Dazkırı'da ise %39'u basit, %61'i gerçek usule tabidirler.

2.6.2.2. Elde Edilen Kazanç Türü

Tablo 5. Elde ettiğiniz Kazanç Türü Nedir?

		Yaşadığımız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Elde ettiğiniz kazanç türü nedir?	Ticari Kazanç	103	83,1	100	80,6	203	81,9
	Zirai Kazanç	2	1,6	2	1,6	4	1,6
	Ücret	5	4,0	4	3,2	9	3,6
	Serbest Meslek Kazancı	8	6,5	17	13,7	25	10,1
	Gayrimenkul Sermaye iradı	6	4,8	1	,8	7	2,8

Her iki ilçe kazanç toplamlarına bakıldığında %82 oranında ticari, %2 zirai, %4 ücret, %10 serbest meslek kazancı ve %3 oranında da gayrimenkul sermaye iradı elde eden katılımcılar mevcuttur. Katılımcılar arasında en çok elde edilen kazanç türü ticari kazançken; en az kazanç türü ise ziraidir.

2.6.2.3. Mükellefiyet Süresi

Tablo 6. Mükellefiyet Süreniz Ne Kadardır?

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Mükellefiyet süreniz ne kadardır?	0-5	35	28,2	22	17,7	57	23,0
	6-10	33	26,6	27	21,8	60	24,2
	11-15	20	16,1	20	16,1	40	16,1
	16-20	13	10,5	16	12,9	29	11,7
	21 ve üzeri	23	18,5	39	31,5	62	25,0

Mükellefiyet sürelerine ilişkin verilen tabloya göre, Çardak'ta 5 yıla kadar çalışan kişi sayısı %28, 6 ila 10 arası %27, 11 ila 15 arası %16, 16 ila 20 arası %10 ve 21 yıldan daha fazla çalışan kişi sayısı %19 iken; Dazkırı'da bu sayılar yıl gruplarına göre sırasıyla %18, %22, %16, %13 ve %31'dir. Çardak'ta 21 yıldan daha fazla mükellefiyet süresi bulunan kişi sayısı, 0-5 mükellefiyet süresi bulunan kişi sayısına göre daha azdır. Dazkırı'da ise 21 yıldan daha fazla mükellefiyet süreleri bulunan katılımcılar Çardak'takilere göre daha fazladır.

2.6.3. Verginin Tanımı

Tablo 7. Yaşanılan İlçe Açısından Vergiyi Tanımlama

		Yaşadığınız İl/İlçe				Ki-kare	p
		Çardak		Dazkırı			
		n	%	n	%		
Vergiyi nasıl tanımlarsınız?	Bir ödevdir	15	50,0	15	50,0	2,734	,434
	Devletin kazancındaki hakkıdır	33	57,9	24	42,1		
	Gereksiz mali bir külfettir	5	35,7	9	64,3		
	Devletin ana gelir kaynağıdır.	71	48,3	76	51,7		

Mükelleflere sorulan bu soruda, Çardak ve Dazkırı ilçeleri arasındaki değişkenler incelenmek istendiği için Ki-kare testi uygulanmıştır. Tabloya göre, vergiyi devletin kazancındaki hakkı olarak tanımlayanların çoğunluğu (%57,9)

Çardak'ta yaşamakta iken gereksiz mali bir külfet olarak tanımlayanların (%64,3) ve devletin ana gelir kaynağı olarak tanımlayanların çoğunluğu (%51,7) Dazkırı'da yaşamaktadır. Bir ödev olarak tanımlayanlarda Çardak ve Dazkırı'da yaşayanların oranı eşittir. Yaşanılan ilçe ile vergiyi tanımlama şekli arasında ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 8. Vergiyi Nasıl Tanımlarsınız?

		Yaşadığımız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergiyi nasıl tanımlarsınız?	Bir ödevdir	15	12,1	15	12,1	30	12,1
	Devletin kazancındaki hakkıdır	33	26,6	24	19,4	57	23,0
	Gereksiz mali bir külfettir	5	4,0	9	7,3	14	5,6
	Devletin ana gelir kaynağıdır.	71	57,3	76	61,3	147	59,3

Tablo 8'de mükelleflerin vergiyi nasıl tanımladıkları frekans analizi kullanılarak elde edilmiştir. Çardak ve Dazkırı ilçelerindeki katılımcıların %12'lik kısmı, vergiyi bir ödev olarak tanımlamaktadır. Devletin kazancındaki hakkıdır tanımlaması Çardak'ta %27 iken, Dazkırı ilçesinde ise %19'dur. Vergiyi gereksiz mali bir külfet olarak gören Çardak'ta %4, Dazkırı'da ise %7'dir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, vergiyi devletin ana gelir kaynağı olarak tanımlamış ve bu oran Çardak'ta %57, Dazkırı'da ise %61'dir.

2.6.4. Adalet Açısından Türk Vergi Sistemi

Tablo 9. Yaşanılan İlçe Açısından Türk Vergi Sistemi

Yaşadığımız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Türk Vergi Sistemini adaletli buluyorum	Çardak	124	129,75	7037,000	,231
	Dazkırı	124	119,25		

Türk vergi sistemini adaletli buluyorum ifadesine, yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır.

Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Türk Vergi Sistemini adaletli buluyorum” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Türk Vergi Sistemini adaletli buluyorum” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Türk Vergi Sistemini adaletli buluyorum” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 10. Türk Vergi Sistemini Adaletli Buluyorum

		Yaşadığımız İl/ilçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Türk Vergi Sistemini adaletli buluyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	28	22,6	37	29,8	65	26,2
	Katılmıyorum	42	33,9	40	32,3	82	33,1
	Fikrim yok	14	11,3	7	5,6	21	8,5
	Katılıyorum	30	24,2	37	29,8	67	27,0
	Kesinlikle Katılıyorum	10	8,1	3	2,4	13	5,2

Yukarıda verilen Tablo 10’da Türk vergi sisteminin adalet açısından frekans analizi yapılmıştır. Buna göre, Çardak’ta katılımcıların %56’sı Türkiye’de vergi sistemini adaletli bulmazken, %32 gibi bir kısım ise böyle bir durumun var olmadığını dile getirmişlerdir. Dazkırı’da ise sistemin adaletine inanmayanların oranı Çardak’a göre daha fazla olup bu oran %62’dir. Yine aynı ilçede sistemi adaletli bulanlar ise yine %32 civarındadır. Dolayısıyla her iki ilçe toplamlarına bakıldığında mükellefler vergi sistemimizin adaletsiz olduğunu düşünmektedirler.

2.6.5. Verginin Vatandaşlık Görevi Algısı

Tablo 11. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Vermek

Yaşadığımız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir	Çardak	124	131,00	6882,000	,054
	Dazkırı	124	118,00		

Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 12. Vergi Vermek Bir Vatandaşlık Görevidir

		Yaşadığımız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir	Kesinlikle Katılmıyorum	1	,8	5	4,0	6	2,4
	Katılmıyorum	6	4,8	7	5,6	13	5,2
	Fikrim yok	2	1,6	0	0,0	2	,8
	Katılıyorum	91	73,4	99	79,8	190	76,6
	Kesinlikle Katılıyorum	24	19,4	13	10,5	37	14,9

Vergi vermenin vatandaşlık görevi olup olmadığı algısı Tablo 12’de frekans analizi ile verilmiştir. Buna göre hem Çardak (%92) hem de Dazkırı’da (%91) büyük çoğunluğun vergi vermenin bir vatandaşlık görevi olduğunu kabul etmiştir. Bu fikre katılmayanlar azımsanacak kadar azdır.

2.6.6. Verginin Zamanında Ödenmesi

Tablo 13. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Ödeme

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaştır	Çardak	124	129,98	7008,500	,152
	Dazkırı	124	119,02		

Vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaştır, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaştır” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaştır” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaştır” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 14. Vergisini Zamanında Ödeyen Kişi İyi Vatandaştır

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaştır	Kesinlikle Katılmıyorum	5	4,0	5	4,0	10	4,0
	Katılmıyorum	17	13,7	16	12,9	33	13,3
	Fikrim yok	2	1,6	4	3,2	6	2,4
	Katılıyorum	76	61,3	88	71,0	164	66,1
	Kesinlikle Katılıyorum	24	19,4	11	8,9	35	14,1

Yukarıda verilen Tablo 14’te, verginin zamanında ödenmesinin iyi bir vatandaşlık göstergesi olup olmadığı frekans analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çardak’ta bu fikre %80’i katılırken, Dazkırı’da ise bu oran yine %80’dir. Her iki ilçe de vergileri zamanında ödenmeyi iyi bir vatandaşlık olarak algılamıştır.

2.6.7. Verginin Mali Külfet Olarak Algılanması

Tablo 15. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Külfeti

Yaşadığınız İl/İlçe	n	Sıra Ort	U	p	
Vergi benim için zorla ödenen gereksiz mali bir külfettir	Çardak	124	120,85	7236,000	,319
	Dazkırı	124	128,15		

Vergi benim için zorla ödenen gereksiz mali bir külfettir, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergi benim için zorla ödenen gereksiz mali bir külfettir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi benim için zorla ödenen gereksiz mali bir külfettir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergi benim için zorla ödenen gereksiz mali bir külfettir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 16. Vergi Benim İçin Zorla Ödenen Gereksiz Mali Bir Külfettir

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi benim için zorla ödenen gereksiz mali bir külfettir	Kesinlikle Katılmıyorum	17	13,7	14	11,3	31	12,5
	Katılmıyorum	88	71,0	87	70,2	175	70,6
	Fikrim yok	8	6,5	2	1,6	10	4,0
	Katılıyorum	7	5,6	12	9,7	19	7,7
	Kesinlikle Katılıyorum	4	3,2	9	7,3	13	5,2

Verginin mükelleflerce mali bir külfet olarak algılanıp algılanmadığı frekans analizi ile Tablo 16’da verilmiştir. Buna göre, Çardak’ta %84, Dazkırı’da ise %82 oranında vergiyi bir külfet olarak algılamamış ve kanaatimizce bu algı vergiye olan uyumu ve gelirleri artırıcı bir etki oluşturabilir.

2.6.8. Vergi Mevzuatına Bakış

Tablo 17. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Mevzuatı

Yaşadığınız İl/İlçe	n	Sıra Ort	U	p
Vergi mevzuatımız çok karışıktır	Çardak	124	123,34	7544,000 ,787
	Dazkırı	124	125,66	

Vergi mevzuatımız çok karışıktır, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney- U testi kullanılmıştır. Yukarıdaki tabloya göre, iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar şu şekildedir;

H0: “Vergi mevzuatımız çok karışıktır” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi mevzuatımız çok karışıktır” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergi mevzuatımız çok karışıktır” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 18. Vergi Mevzuatımız Çok Karışıktır

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi mevzuatımız çok karışıktır	Kesinlikle Katılmıyorum	7	5,6	5	4,0	12	4,8
	Katılmıyorum	20	16,1	21	16,9	41	16,5
	Fikrim yok	28	22,6	17	13,7	45	18,1
	Katılıyorum	45	36,3	67	54,0	112	45,2
	Kesinlikle Katılıyorum	24	19,4	14	11,3	38	15,3

Tablo 18’de, vergi mevzuatının kişilere karışık ya da anlaşılır gelip gelmediği araştırılmış ve bu anlamda frekans analizi kullanılmıştır. Ülkemizdeki vergi mevzuatını karışık bulanlar daha fazla olup, Çardak’ta bu oran %56 iken, Dazkırı’da %65’tir. Ancak Çardak ilçesinde bu fikre katılanlar fazla olsa da, aynı ilçede bu görüşe katılmayanlar hiç fikri olmayan mükelleflerden daha azdır. Var olan bu handikap, mükelleflerin bu soru için net bir kararının olmadığını göstermektedir.

2.6.9. Mükelleflerin Mevzuat Bilgisi

Tablo 19. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Mevzuatı Bilgisi

Yaşadığınız İl/İlçe	n	Sıra Ort	U	p	
Yükümlü olduğum vergi mevzuatı hakkında yeterli bilgi sahibiyim	Çardak	124	121,25	7285,500	,441
	Dazkırı	124	127,75		

Yükümlü olduğum vergi mevzuatı hakkında yeterli bilgi sahibiyim, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Yükümlü olduğum vergi mevzuatı hakkında yeterli bilgi sahibiyim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Yükümlü olduğum vergi mevzuatı hakkında yeterli bilgi sahibiyim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Yükümlü olduğum vergi mevzuatı hakkında yeterli bilgi sahibiyim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 20. Yükümlü Olduğum Vergi Mevzuatı Hakkında Yeterli Bilgi Sahibiyim

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Yükümlü olduğum vergi mevzuatı hakkında yeterli bilgi sahibiyim	Kesinlikle Katılmıyorum	17	13,7	8	6,5	25	10,1
	Katılmıyorum	35	28,2	41	33,1	76	30,6
	Fikrim yok	9	7,3	8	6,5	17	6,9
	Katılıyorum	58	46,8	63	50,8	121	48,8
	Kesinlikle Katılıyorum	5	4,0	4	3,2	9	3,6

Tablo 20’de frekans analizi kullanılarak, mükelleflerin vergi yasaları hakkında yeterli bilgiye sahip olup olmadığı araştırılmıştır. Çardak’ta bu fikre katılmayanlar (%51) ile katılanların (%42) oranları birbirine yakın değerler almıştır. Dazkırı’da ise katılanlar %54 iken katılmayanlar %40’tır.

2.6.10. Afların Vergi Ödemeye Etkisi

Tablo 21. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Affı

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergi affının, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırdığımı düşünüyorum	Çardak	124	114,01	6387,000	,015*
	Dazkırı	124	134,99		

Vergi affının, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırdığımı düşünüyorum, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergi affının, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırdığımı düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi affının, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırdığımı düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergi affının, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırdığımı düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Puan sıra ortalamaları incelendiğinde Yaşadığı ilçe Dazkırı olanlarda bu ifadeye katılım daha fazladır. Buna göre H0 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 22. Vergi Afları Dürüst Mükellefleri Cezalandırır

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi affının, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırdığımı düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	13	10,5	10	8,1	23	9,3
	Katılmıyorum	27	21,8	12	9,7	39	15,7
	Fikrim yok	5	4,0	3	2,4	8	3,2
	Katılıyorum	35	28,2	41	33,1	76	30,6
	Kesinlikle Katılıyorum	44	35,5	58	46,8	102	41,1

Tablo 22’de vergilerini zamanında ödeyen mükelleflerin çıkarılan aflar karşısında verdiği tepkiler araştırılmış ve bunun için frekans analizi kullanılmıştır. Buna göre, Çardak’ta vergi aflarının mükellefleri cezalandırdığı görüşüne katılım

(%64), Dazkırı'dan (%72) daha azdır. Genel yargı afların, mükellefleri cezalandırdığı görüşünde olsa da Çardak'ta bu fikre katılım diğer ilçeye göre daha azdır.

2.6.11. Vergi afları

Tablo 23. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Aflarının Sürekliliği

Yaşadığımız İl/ilçe	n	Sıra Ort	U	p	
Vergi afları belirli aralıklarla halinde devam etmelidir	Çardak	124	132,49	6697,500	,067
	Dazkırı	124	116,51		

Vergi afları belirli aralıklarla halinde devam etmelidir, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergi afları belirli aralıklarla halinde devam etmelidir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi afları belirli aralıklarla halinde devam etmelidir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergi afları belirli aralıklarla halinde devam etmelidir” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 24. Vergi Afları Belirli Aralıklarla Halinde Devam Etmelidir

		Yaşadığımız İl/ilçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi afları belirli aralıklarla halinde devam etmelidir	Kesinlikle Katılmıyorum	36	29,0	49	39,5	85	34,3
	Katılmıyorum	29	23,4	22	17,7	51	20,6
	Fikrim yok	3	2,4	7	5,6	10	4,0
	Katılıyorum	41	33,1	40	32,3	81	32,7
	Kesinlikle Katılıyorum	15	12,1	6	4,8	21	8,5

Tablo 24’te frekans analizi kullanılarak, vergi aflarının devam edip etmemesi araştırılmıştır. Mükellefler %52 oranında Çardak’ta, %57 oranında da Dazkırı’da afların devam etmemesi görüşündedirler.

2.6.12. Vergi Yükünün Mükellef Algısı

Tablo 25. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Yükü

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır	Çardak	124	126,60	7427,500	,616
	Dazkırı	124	122,40		

Mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır, ifadesine yaşanan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 26. Mükellefler Üzerinde Vergi Yükü Çok Ağırdır

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır	Kesinlikle Katılmıyorum	8	6,5	5	4,0	13	5,2
	Katılmıyorum	27	21,8	24	19,4	51	20,6
	Fikrim yok	9	7,3	12	9,7	21	8,5
	Katılıyorum	57	46,0	73	58,9	130	52,4
	Kesinlikle Katılıyorum	23	18,5	10	8,1	33	13,3

Tablo 26’da mükelleflerin vergi yüküne olan algıları frekans analizi yoluyla bulunmaya çalışılmıştır. Buna göre, her iki ilçede de bu algı verginin ağır bir yük olduğu şeklindedir. Çardakta bu oran %65 iken Dazkırı’da %67’dir.

2.6.13. Vergi Oranları İle Vergi Gelirleri İlişkisi

Tablo 27. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Oranları

Yaşadığımız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracığını düşünüyorum	Çardak	124	125,80	7526,500	,758
	Dazkırı	124	123,20		

Vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracığını düşünüyorum, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Tablodaki veriler ışığında kullanılan test sonucunda iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracığını düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracığını düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracığını düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 28. Vergi Oranlarının Düşük Olması Devletin Vergi Gelirlerini Arttırır

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracığını düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,6	3	2,4	5	2,0
	Katılmıyorum	14	11,3	19	15,3	33	13,3
	Fikrim yok	17	13,7	9	7,3	26	10,5
	Katılıyorum	59	47,6	64	51,6	123	49,6
	Kesinlikle Katılıyorum	32	25,8	29	23,4	61	24,6

Tablo 28'e göre, vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkinin yönü, frekans analizi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Çardak'taki mükelleflere göre %73, Dazkırı'daki mükelleflere göre ise %75 oranında, vergi gelirleri vergi oranlarının düşürülmesi neticesinde artacaktır. Ancak yine Çardak'ta fikre katılmayanlarla hiç fikri olmayanların oranlarının birbirine yakınlığı dikkat çekicidir.

2.6.14.Vergi Kaçıranların Diğer Mükellefleri Teşviki

Tablo 29. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Kaçırma

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor	Çardak	124	134,00	6510,500	,030*
	Dazkırı	124	115,00		

Vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Puan sıra ortalamaları incelendiğinde yaşadığı ilçe Çardak olanlarda bu ifadeye katılım daha fazladır. Buna göre H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 30. Vergi Kaçıranların Cezalandırılmaması Vergi Kaçırmayı Teşvik Eder

		Yaşadığımız İl/ilçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor	Kesinlikle Katılmıyorum	13	10,5	25	20,2	38	15,3
	Katılmıyorum	32	25,8	22	17,7	54	21,8
	Fikrim yok	5	4,0	4	3,2	9	3,6
	Katılıyorum	34	27,4	56	45,2	90	36,3
	Kesinlikle Katılıyorum	40	32,3	17	13,7	57	23,0

Tablo 30, frekans analizi ile hazırlanmakla beraber, vergi kaçırın mükelleflerin diğer mükellefleri vergi kaçırma açısından teşvik edip etmemesi araştırılmıştır. Çardak’taki mükelleflerin bu fikre kesinlikle katılıyorum ifadesine katılım oranı %32 iken Dazkırı’da bu oran %14’tür.

2.6.15. Vergi Dairesi Çalışanlarının Mükelleflere Olan Yaklaşımı

Tablo 31. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Dairesi Çalışanlarının Mükelleflere Yaklaşımı

Yaşadığımız İl/ilçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğumu düşünüyorum	Çardak	124	140,25	5735,500	,000*
	Dazkırı	124	108,75		

Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğumu düşünüyorum, ifadesine yaşanan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır.

Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Puan sıra ortalamaları incelendiğinde yaşadığı ilçe Çardak olanlarda bu ifadeye katılım daha fazladır. Buna göre H0 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 32. Vergi Dairesi Çalışanlarının Mükellefe Yakın Ve Sorunlara Çözüm Bulma Konusunda Mükellefe Yardımcı Olduğunu Düşünüyorum

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğunu düşünüyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	5	4,0	12	9,7	17	6,9
	Katılmıyorum	4	3,2	24	19,4	28	11,3
	Fikrim yok	7	5,6	11	8,9	18	7,3
	Katılıyorum	76	61,3	54	43,5	130	52,4
	Kesinlikle Katılıyorum	32	25,8	23	18,5	55	22,2

Yukarıda verilen Tablo 32’de frekans analizi kullanılmış ve mükelleflerle vergi dairesi çalışanlarının uyumu araştırılmıştır. Buna göre her iki ilçede sırasıyla bu fikre katılma oranları %87 ve %62 olup, genel toplam olarak da mükelleflerle vergi dairesi çalışanlarının uyumlu olduğu görülmüştür. Öyle ki bu oran Çardak’ta Dazkırı’ya göre daha fazladır. Ancak sonuç ne olursa olsun, hiç kuşkusuz ki bu uyum, mükellefin devlete ve vergiye olan algı ve uyumlarını artıracaktır.

2.6.16. Mükellef Hakları

Tablo 33. Yaşanılan İlçe Açısından Mükellef Hakları

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Mükellef olarak bütün haklarımı biliyorum	Çardak	124	123,14	7519,500	,740
	Dazkırı	124	125,86		

Mükellef Olarak Bütün Haklarımı Biliyorum, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Mükellef haklarına ait veriler içeren bu tabloda kullanılan teste göre burada iki farklı hipotez kurmak mümkündür. Bunlar;

H0: “Mükellef olarak bütün haklarımı biliyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Mükellef olarak bütün haklarımı biliyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Mükellef olarak bütün haklarımı biliyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 34. Mükellef Olarak Bütün Haklarımı Biliyorum

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Mükellef olarak bütün haklarımı biliyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	6	4,8	3	2,4	9	3,6
	Katılmıyorum	43	34,7	39	31,5	82	33,1
	Fikrim yok	5	4,0	9	7,3	14	5,6
	Katılıyorum	63	50,8	71	57,3	134	54,0
	Kesinlikle Katılıyorum	7	5,6	2	1,6	9	3,6

Mükellef hakları verilerinin yer aldığı bu tabloda frekans analizi kullanılmış olup, Çardak ve Dazkırı’da bu fikre katılanlar sırasıyla, %56 ve %59 dolaylarındadır. Ancak mükelleflerden haklarını bilmeyenlerin oranı da fikre katılanlara yakınlığı açısından dikkat çekicidir.

2.6.17. Vergi Ahlakı Ve Vergi Bilinci

Tablo 35. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci

Yaşadığımız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim	Çardak	124	127,69	7292,500	,410
	Dazkırı	124	121,31		

Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 36. Kendimi Vergi Ahlakı Ve Vergi Bilinci Yüksek Bir Mükellef Olarak Tanımlayabilirim

		Yaşadığımız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim	Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,6	1	,8	3	1,2
	Katılmıyorum	17	13,7	15	12,1	32	12,9
	Fikrim yok	7	5,6	10	8,1	17	6,9
	Katılıyorum	76	61,3	85	68,5	161	64,9
	Kesinlikle Katılıyorum	22	17,7	13	10,5	35	14,1

Tablo 36’da mükelleflerin ne derece vergi ahlak ve bilincine sahip oldukları frekans testi yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır. Her iki ilçede de mükellefler kendilerini çok yüksek oranlarla (%79) ahlaklı ve bilinçli saymışlardır.

2.6.18. Müşteri İsteğiyle Fiş/Fatura Vermeme

Tablo 37. Yaşanılan İlçe Açısından Fiş/Fatura Vermeme

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Mal satımı sonrasında müşterinin isteği üzerine fiş/fatura vermeyebilirim	Çardak	124	114,53	6451,500	,018*
	Dazkırı	124	134,47		

Mal satımı sonrasında müşterinin isteği üzerine fiş/fatura vermeyebilirim, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Mal satımı sonrasında müşterinin isteği üzerine fiş/fatura vermeyebilirim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Mal satımı sonrasında müşterinin isteği üzerine fiş/fatura vermeyebilirim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Mal satımı sonrasında müşterinin isteği üzerine fiş/fatura vermeyebilirim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Puan sıra ortalamaları incelendiğinde yaşadığı ilçe Dazkırı olanlarda bu ifadeye katılım daha fazladır. Buna göre H0 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 38. Mal Satımı Sonrasında Müşterinin İsteği Üzerine Fiş/Fatura Vermeyebilirim

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Mal satımı sonrasında müşterinin isteği üzerine fiş/fatura vermeyebilirim	Kesinlikle Katılmıyorum	28	22,6	12	9,7	40	16,1
	Katılmıyorum	60	48,4	64	51,6	124	50,0
	Fikrim yok	7	5,6	6	4,8	13	5,2
	Katılıyorum	22	17,7	39	31,5	61	24,6
	Kesinlikle Katılıyorum	7	5,6	3	2,4	10	4,0

Mükelleflerin istekleri üzerine esnafların fiş veya fatura vermemelerine yönelik olarak hazırlanan bu tablo, frekans analizi ile analiz edilmiştir. Buna göre, her iki ilçede de esnafın bu konuda bilinçli olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü Çardak

ve Dazkırı’da bu fikre katılmayanların oranları sırasıyla, %71 ve %61’dir. Ancak Dazkırı’daki esnafların mükelleflere fiş/fatura vermeme oranı (%34) da azımsanmamalıdır.

2.6.19. Devletin Vergi Bilincini Arttırma Çalışmalarına Destek

Tablo 39. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Bilinci Çalışmaları

Yaşadığınız İl/İlçe	n	Sıra Ort	U	p	
Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmalarını destekliyorum	Çardak	124	127,58	7305,500	,341
	Dazkırı	124	121,42		

Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmalarını destekliyorum, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Devletin vergi bilincine yönelik çalışmalarını ve mükelleflerin de bu gibi çalışmalarını destekleyip desteklemediğini ifade eden bu tabloda kullanılan teste göre iki farklı hipotez oluşturulmuştur. Buna göre;

H0: “Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmalarını destekliyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmalarını destekliyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmalarını destekliyorum” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 40. Devlet Tarafından Yapılan Vergi Bilincini Arttırmaya Yönelik Çalışmaları Destekliyorum

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmaları destekliyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,6	1	,8	3	1,2
	Katılmıyorum	9	7,3	3	2,4	12	4,8
	Fikrim yok	5	4,0	11	8,9	16	6,5
	Katılıyorum	93	75,0	103	83,1	196	79,0
	Kesinlikle Katılıyorum	15	12,1	6	4,8	21	8,5

Yukarıdaki tabloda frekans analizi kullanılmış ve devletin vergi bilincini artıracak çalışmaların mükellef tarafından desteklenip desteklenmediği araştırılmaya çalışılmıştır. Burada mükelleflerin her iki ilçede de büyük yüzdelerle devleti desteklediği görülmektedir. Zira oranlar sırasıyla Çardak'ta %87 ve Dazkırı'da %88 civarındadır.

2.6.20. Vergi Politikalarının Takibi

Tablo 41. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Politikalarına Bakış

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Mükellef olarak devletin vergi politikalarını yakından takip ederim	Çardak	124	116,86	6741,000	,075
	Dazkırı	124	132,14		

Mükellef olarak devletin vergi politikalarını yakından takip ederim, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Mükellef olarak devletin vergi politikalarını yakından takip ederim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Mükellef olarak devletin vergi politikalarını yakından takip ederim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Mükellef olarak devletin vergi politikalarını yakından takip ederim” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 42. Mükellef Olarak Devletin Vergi Politikalarını Yakından Takip Ederim

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Mükellef olarak devletin vergi politikalarını yakından takip ederim	Kesinlikle Katılmıyorum	10	8,1	7	5,6	17	6,9
	Katılmıyorum	47	37,9	43	34,7	90	36,3
	Fikrim yok	22	17,7	9	7,3	31	12,5
	Katılıyorum	40	32,3	60	48,4	100	40,3
	Kesinlikle Katılıyorum	5	4,0	5	4,0	10	4,0

Devletin vergi politikalarını izlemeye çalışan mükelleflerin durumlarını ortaya koyan bu tablo verileri için frekans analizi kullanılmıştır. Buna göre, Çardak'ta bu politikaları takip edenler %36 iken, takip etmeyenler daha fazla olup %46'dır. Dazkırı'da ise fikre katılanlar %52 iken, katılmayanlar %40'tır. Dolayısıyla Çardak'taki mükellefler bu politikaları pek takip etmezken, Dazkırı'da ise mükelleflerin vergi politikalarını daha çok takip ettiği gözlemlenmiştir.

2.6.21. Vergiden Kaçınma/Vergi Kaçırma

Tablo 43. Yaşanılan İlçe Açısından Vergi Kaçırma ve Vergiden Kaçınma

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergi kaçırmam ama vergiden kaçırım	Çardak	124	139,52	5826,000	,000*
	Dazkırı	124	109,48		

Vergi kaçırmam ama vergiden kaçırım, ifadesine yaşanan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H_0 : “Vergi kaçırmam ama vergiden kaçırım” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergi kaçırmam ama vergiden kaçınırım” ifadesine katılım yaşanan ilçe göre farklılık göstermektedir.

“Vergi kaçırmam ama vergiden kaçınırım” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Puan sıra ortalamaları incelendiğinde yaşadığı ilçe Çardak olanlarda bu ifadeye katılım daha fazladır. Buna göre H0 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 44. Vergi Kaçırmam Ama Vergiden Kaçınırım

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergi kaçırmam ama vergiden kaçınırım	Kesinlikle Katılmıyorum	5	4,0	9	7,3	14	5,6
	Katılmıyorum	19	15,3	37	29,8	56	22,6
	Fikrim yok	10	8,1	4	3,2	14	5,6
	Katılıyorum	70	56,5	73	58,9	143	57,7
	Kesinlikle Katılıyorum	20	16,1	1	,8	21	8,5

Mükelleflerin vergi kaçırma veya vergiden kaçınma durumlarına göre oluşturulan bu tablo frekans analizi ile analiz edilmiştir. Buna göre, Çardak ve Dazkırı İlçelerindeki oranlara göre mükellefler vergi kaçırmama konusunda özenli davranmışlar ama aynı özeni vergiden kaçınma konusunda gösterememişlerdir. Çünkü Çardak'ta bu fikre katılanların oranı %73'ken, Dazkırı'da %60'tır.

2.6.22. Kayıtdışı İhbar

Tablo 45. Yaşanılan İlçe Açısından Kayıtdışı Çalışan Kişilerin İhbarı

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Kayıt dışı çalışan kişileri vergi dairesine ihbar ederim	Çardak	124	125,09	7615,000	,893
	Dazkırı	124	123,91		

Kayıt dışı çalışan kişileri vergi dairesine ihbar ederim, ifadesine yaşanan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Kayıt dışı çalışan kişilerin ihbarını yaşadıkları ilçeye göre ihbar eden mükelleflerin

düzeylerini belirten yukarıdaki veriler için kullanılan teste göre iki farklı hipotez oluşturulmuştur. Bunlar;

H0: “Kayıt dışı çalışan kişileri vergi dairesine ihbar ederim” ifadesine katılım yaşanan ilçeğe göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Kayıtdışı çalışan kişileri vergi dairesine ihbar ederim” ifadesine katılım yaşanan ilçeğe göre farklılık göstermektedir.

“Kayıtdışı çalışan kişileri vergi dairesine ihbar ederim” ifadesine katılım yaşanan ilçeğe göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 46. Kayıt Dışı Çalışan Kişileri Vergi Dairesine İhbar Ederim

		Yaşadığımız İl/ilçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Kayıt dışı çalışan kişileri vergi dairesine ihbar ederim	Kesinlikle Katılmıyorum	24	19,4	19	15,3	43	17,3
	Katılmıyorum	44	35,5	51	41,1	95	38,3
	Fikrim yok	16	12,9	13	10,5	29	11,7
	Katılıyorum	18	14,5	29	23,4	47	19,0
	Kesinlikle Katılıyorum	22	17,7	12	9,7	34	13,7

Tablo 46’da elde edilen bulgular, frekans analizi ile elde edilmiş ve kayıtdışı faaliyet gösteren kişileri vergi dairesine ihbar edip etmeme fikrine katılıp katılmayan mükelleflerin cevaplarını içermektedir. Çıkan sonuca göre mükellefler devlete olan zararı göz ardı edip, Çardak ve Dazkırı’da sırasıyla %55 ve %56 oranında fikre katılmamışlardır. Yine Çardak ve Dazkırı’da mükellefler sırasıyla %13 ve %11 oranında fikirlerinin bulunmadığını ifade etmiştir.

2.6.23. Diğer Esnafların Ahlak Seviyesinin Yüksekliği

Tablo 47. Yaşanılan İlçe Açısından Esnaflar Arasında Vergi Ahlakı

Yaşadığımız İl/ilçe		n	Sıra Ort	U	p
Çevremdeki esnaf arkadaşlarımın vergi ahlak seviyesi yüksektir	Çardak	124	121,95	7372,000	,556
	Dazkırı	124	127,05		

Çevremdeki esnaf arkadaşlarımın vergi ahlak seviyesi yüksektir, ifadesine yaşanan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Çevremdeki esnaf arkadaşlarımın vergi ahlak seviyesi yüksektir” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Çevremdeki esnaf arkadaşlarımın vergi ahlak seviyesi yüksektir” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Çevremdeki esnaf arkadaşlarımın vergi ahlak seviyesi yüksektir” ifadesine katılım yaşanan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 48. Çevremdeki Esnaf Arkadaşlarımın Vergi Ahlak Seviyesi Yüksek

		Yaşadığımız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Çevremdeki esnaf arkadaşlarımın vergi ahlak seviyesi yüksektir	Kesinlikle Katılmıyorum	9	7,3	9	7,3	18	7,3
	Katılmıyorum	30	24,2	32	25,8	62	25,0
	Fikrim yok	39	31,5	23	18,5	62	25,0
	Katılıyorum	39	31,5	60	48,4	99	39,9
	Kesinlikle Katılıyorum	7	5,6	0	0,0	7	2,8

Yukarıdaki tabloda esnaflık yapan mükelleflerin kendileri gibi esnaf olan arkadaşlarının vergi ahlaklarının yüksek olup olmadığına yönelik cevapları, frekans analizi ile elde edilmiştir. Bu konuda Dazkırı'daki esnafların (%48) çoğunun, Çardak'taki esnaflara (%37) nazaran etrafındaki arkadaşlarının vergi ahlaklarının yüksekliğine daha çok inandıkları ortaya çıkmıştır.

2.6.24. Şekli Yükümlülükler

Tablo 49. Yaşanılan İlçe Açısından Vergisel Yükümlülükler

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergisel yükümlülüklerimi (beyanname, form vb.) zamanında yerine getiririm	Çardak	124	121,39	7302,000	,444
	Dazkırı	124	127,61		

Vergisel yükümlülüklerimi (beyanname, form vb.) zamanında yerine getiririm, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır.

Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergisel yükümlülüklerimi (beyanname, form vb.) zamanında yerine getiririm” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergisel yükümlülüklerimi (beyanname, form vb.) zamanında yerine getiririm” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergisel yükümlülüklerimi (beyanname, form vb.) zamanında yerine getiririm” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 50. Vergisel Yükümlülüklerimi (Beyanname, Form Vb.) Zamanında Yerine Getiririm

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergisel yükümlülüklerimi (beyanname, form vb.) zamanında yerine getiririm	Kesinlikle Katılmıyorum	1	,8	2	1,6	3	1,2
	Katılmıyorum	12	9,7	6	4,8	18	7,3
	Fikrim yok	1	,8	0	0,0	1	,4
	Katılıyorum	64	51,6	67	54,0	131	52,8
	Kesinlikle Katılıyorum	46	37,1	49	39,5	95	38,3

Frekans analiziyle belirlenmeye çalışılan yukarıdaki tabloda mükelleflerin yerine getirmeleri gereken şekli ödevlerin yerine getirilip getirilmediği araştırılmıştır.

Her iki ilçede de sırasıyla bu oranlar %89 ve %94 olup, mükellefler biçimsel yükümlülüklerini zamanında yerine getirdiklerini söylemişlerdir.

2.6.25. Yükümlülüklerini Yerine Getirip/Getirmeme Açısından Mükellef

Tablo 51. Yaşanılan İlçe Açısından Mükellef Psikolojisi

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p
Vergisel yükümlülüklerimi zamanında yerine getiremediğimde kendimi kötü hissederim	Çardak	124	125,60	7551,500	,790
	Dazkırı	124	123,40		

Vergisel yükümlülüklerimi zamanında yerine getiremediğimde kendimi kötü hissederim, ifadesine yaşanılan ilçe açısından katılım düzeyi araştırılırken Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Buna göre iki farklı hipotez kurulmuştur. Bunlar;

H0: “Vergisel yükümlülüklerimi zamanında yerine getiremediğimde kendimi kötü hissederim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir.

H1: “Vergisel yükümlülüklerimi zamanında yerine getiremediğimde kendimi kötü hissederim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermektedir.

“Vergisel yükümlülüklerimi zamanında yerine getiremediğimde kendimi kötü hissederim” ifadesine katılım yaşanılan ilçeye göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 52. Vergisel Yükümlülüklerimi Zamanında Yerine Getiremediğimde Kendimi Kötü Hissederim

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Vergisel yükümlülüklerimi zamanında yerine getiremediğimde kendimi kötü hissederim	Kesinlikle Katılmıyorum	4	3,2	3	2,4	7	2,8
	Katılmıyorum	6	4,8	8	6,5	14	5,6
	Fikrim yok	4	3,2	4	3,2	8	3,2
	Katılıyorum	49	39,5	50	40,3	99	39,9
	Kesinlikle Katılıyorum	61	49,2	59	47,6	120	48,4

Vergisel ödevlerini zamanında yerine getirip getirememesine göre mükelleflerin psikolojilerini yansıtan bu tablo, frekans analizi ile elde edilmiştir. Buna göre, Çardak'taki mükelleflerden %89'u, Dazkırı'da ise %88'i vergisel ödevlerini yerine getirmediğinde kendini kötü hissetmektedir.

2.6.26. Ödemelerde Öncelik Sırası

Tablo 53. Yaşanılan İlçe Açısından Ödemelerde Öncelik Sırası

		Yaşadığınız İl/İlçe				Ki-kare	p
		Çardak		Dazkırı			
		n	%	n	%		
Aynı anda birden fazla ödemeniz olduğunda hangi ödemeye öncelik verirsiniz?	Vergi borcu	44	53,0	39	47,0	7,231	,027*
	Kişilere olan borçlar	17	33,3	34	66,7		
	Banka kredisi	63	55,3	51	44,7		

Çardak ve Dazkırı ilçelerinde aynı anda birden fazla ödemesi bulunan mükelleflerin ödeme öncelikleri arasında fark olup olmadığının tespiti için bu soruda Ki-kare testi kullanılmıştır.

Aynı anda birden fazla ödemesi olduğunda önceliği vergi borcuna verenlerin çoğunluğu (%53,0) ve banka kredisine verenlerin çoğunluğu (%55,3) Çardak'ta yaşamakta iken kişilere olan borçlara verenlerin çoğunluğu (%66,7) Dazkırı'da yaşamaktadır. Yaşanılan ilçe ile aynı anda birden fazla ödeme olduğunda öncelik verilecek ödeme arasında ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$).

Tablo 54. Aynı Anda Birden Fazla Ödemeniz Olduğunda Hangi Ödemeye Öncelik Verirsiniz?

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Aynı anda birden fazla ödemeniz olduğunda hangi ödemeye öncelik verirsiniz?	Vergi borcu	44	35,5	39	31,5	83	33,5
	Kişilere olan borçlar	17	13,7	34	27,4	51	20,6
	Banka kredisi	63	50,8	51	41,1	114	46,0

Mükelleflerin birden fazla ödemelerinde öncelik sırasını içeren bu tablo, frekans analiziyle elde edilmiştir. Buna göre, Çardak'taki mükelleflerin yüzdeler dilimlerine bakıldığında ilk önce banka kredilerini, ardından devlete olan vergi borçlarını en son olarak da şahsi borçlarını ödedikleri sonucuna ulaşılırken; Dazkırı'da ise de öncelik sırasında “vergi borcu” ve “kişilere olan borçlar” birbirine yakındır.

2.6.27. Fiş/Fatura Vermeme Algısı

Tablo 55. Yaşanılan İlçe Açısından Fiş/Fatura Vermeme

		Yaşadığınız İl/İlçe				Ki-kare	p
		Çardak		Dazkırı			
		n	%	n	%		
Alışverişlerde Fiş fatura vermemeyi nasıl tanımlarsınız	Suç	46	54,1	39	45,9	9,776	,021*
	Normal bir olay	19	43,2	25	56,8		
	Hırsızlık	42	60,9	27	39,1		
	Kurnazlık	17	34,0	33	66,0		

Alışverişlerde kullanılan fiş ve faturanın mükelleflerce nasıl algılandığını ifade eden bu soruda, Çardak ve Dazkırı İlçelerindeki algı farkları ortaya konulmak istendiği için Ki-kare testi uygulanmıştır.

Alışverişlerde Fiş fatura vermemeyi suç olarak tanımlayanların çoğunluğu (%54,1) ve hırsızlık olarak tanımlayanların çoğunluğu (%60,9) Çardak'ta yaşamakta iken normal bir olay olarak tanımlayanların çoğunluğu (%56,8) ve kurnazlık olarak tanımlayanların çoğunluğu (%66,0) Dazkırı'da yaşamaktadır. Yaşanılan ilçe ile alışverişlerde fiş fatura vermemeyi tanımlama şekli arasında ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$).

Tablo 56. Alışverişlerde Fiş Fatura Vermemeyi Nasıl Tanımlarsınız?

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Alışverişlerde Fiş fatura vermemeyi nasıl tanımlarsınız	Suç	46	37,1	39	31,5	85	34,3
	Normal bir olay	19	15,3	25	20,2	44	17,7
	Hırsızlık	42	33,9	27	21,8	69	27,8
	Kurnazlık	17	13,7	33	26,6	50	20,2

Mükelleflerin fiş ya da fatura verip vermeme algıları ölçülmeye çalışılan bu soru, frekans analizi ile elde edilmiştir. Bu analize göre Çardak'taki mükelleflerden %37'si bunu bir suç, %34'ü hırsızlık, %14'ü kurnazlık ve %15'i normal olarak tanımlarken; Dazkırı'daki mükelleflerden %32'si suç, %27'si kurnazlık, %22'si hırsızlık, %20'si normal bir olay gibi tanımlamıştır. Her iki ilçede de toplam %18'lik bir kesimin fiş ve fatura almamayı normal olarak algılaması mükelleflerin bu konuda bilinçlendirilmeleri gerekliliğini göstermektedir.

2.6.28. Denetimlerin Yeterliliği Ve Adaletliliği

Tablo 57. Yaşanılan İlçe Açısından Denetimlerin Yeterliliği Ve Adaletliliği

		Yaşadığınız İl/İlçe				Ki-kare	p
		Çardak		Dazkırı			
		n	%	n	%		
Yapılan denetimlerin yeterli ve adaletli olduğunu düşünüyor musunuz?	Denetimler yeterli ve adaletli	45	46,9	51	53,1	2,744	,433
	Denetimler yeterli ama adaletli değil	21	60,0	14	40,0		
	Denetimler yeterli değil ama adaletli	7	63,6	4	36,4		
	Denetimler yeterli ve adaletli değil	51	48,1	55	51,9		

Dazkırı ve Çardak İlçelerinde yapılan vergi denetimlerinin her iki ilçede de meydana gelen algı farklarını incelemek için bu soruda Ki-kare testi kullanılmıştır.

Yapılan denetimleri yeterli ama adaletli değil bulanların çoğunluğu (%60,0) ve yeterli değil ama adaletli bulanların çoğunluğu (%63,6) Çardak'ta yaşamakta iken yeterli ve adaletli bulanların çoğunluğu (%53,1) ve yeterli ve adaletli değil bulanların çoğunluğu (%51,9) Dazkırı'da yaşamaktadır. Yaşanılan ilçe ile yapılan denetimlerin yeterli ve adaletli olduğunu düşünme arasında ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 58. Yapılan Denetimlerin Yeterli ve Adaletli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

		Yaşadığınız İl/İlçe					
		Çardak		Dazkırı		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Yapılan denetimlerin yeterli ve adaletli olduğunu düşünüyor musunuz?	Denetimler yeterli ve adaletli	45	36,3	51	41,1	96	38,7
	Denetimler yeterli ama adaletli değil	21	16,9	14	11,3	35	14,1
	Denetimler yeterli değil ama adaletli	7	5,6	4	3,2	11	4,4
	Denetimler yeterli ve adaletli değil	51	41,1	55	44,4	106	42,7

Frekans analizi ile elde edilen Tablo 58'e göre, mükelleflere, yapılan denetimlerin kendilerine yeterli ya da adaletli gelip gelmediği sorulmuştur. Çardak İlçesinde denetimlerin yeterli ama adaletli gelmediği algısı %41'ken, yeterli ama adaletli geldiği algısı ise %36'dır. Dazkırı'da ise yine aynı algılar sırasıyla %44 ve %41'dir. Dolayısıyla her iki ilçedeki mükellefler de yapılan denetimlerin yeterli olduğunu düşünmekte, ancak bu denetimlerin adaletli olmadığı kanısı daha baskındır.

Tablo 59. İfadelere Katılım Düzeyinin Yaşanılan İlçe Açısından İncelenmesinin Özet Tablosu

Yaşadığınız İl/İlçe		n	Sıra Ort	U	p	Sonuç
Türk Vergi Sistemini adaletli buluyorum	Çardak	124	129,75	7037,000	,231	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	119,25			
Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir	Çardak	124	131,00	6882,000	,054	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	118,00			
Vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaşdır	Çardak	124	129,98	7008,500	,152	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	119,02			
Vergi benim için zorla ödenen gereksiz mali bir külfettir	Çardak	124	120,85	7236,000	,319	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	128,15			
Vergi mevzuatımız çok karışıktır	Çardak	124	123,34	7544,000	,787	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	125,66			

p* < 0,05 = fark var

Tablo 60. İfadelere Katılım Düzeyinin Yaşanılan İlçe Açısından İncelenmesinin Özet Tablosu Devamı

Yükümlü olduğum vergi mevzuatı hakkında yeterli bilgi sahibiyim	Çardak	124	121,25	7285,500	,441	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	127,75			
Vergi affının, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırdığımı düşünüyorum	Çardak	124	114,01	6387,000	,015*	Anlamlı farklılık vardır.
	Dazkırı	124	134,99			
Vergi afları belirli aralıklarla halinde devam etmelidir	Çardak	124	132,49	6697,500	,067	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	116,51			
Mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır	Çardak	124	126,60	7427,500	,616	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	122,40			
Vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracığını düşünüyorum	Çardak	124	125,80	7526,500	,758	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	123,20			
Vergi kaçırınan mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor	Çardak	124	134,00	6510,500	,030*	Anlamlı farklılık vardır.
	Dazkırı	124	115,00			
Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğunu düşünüyorum	Çardak	124	140,25	5735,500	,000*	Anlamlı farklılık vardır.
	Dazkırı	124	108,75			
Mükellef olarak bütün haklarımı biliyorum	Çardak	124	123,14	7519,500	,740	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	125,86			
Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilincini yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim	Çardak	124	127,69	7292,500	,410	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	121,31			
Mal satımı sonrasında müşterinin isteği üzerine fiş/fatura vermeyebilirim	Çardak	124	114,53	6451,500	,018*	Anlamlı farklılık vardır.
	Dazkırı	124	134,47			
Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmaları destekliyorum	Çardak	124	127,58	7305,500	,341	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	121,42			
Mükellef olarak devletin vergi politikalarını yakından takip ederim	Çardak	124	116,86	6741,000	,075	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	132,14			
Vergi kaçırmam ama vergiden kaçınıyorum	Çardak	124	139,52	5826,000	,000*	Anlamlı farklılık vardır.
	Dazkırı	124	109,48			
Kayıtdışı çalışan kişileri vergi dairesine ihbar ederim	Çardak	124	125,09	7615,000	,893	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	123,91			
Çevremdeki esnaf arkadaşlarımla vergi ahlak seviyesi yüksektir	Çardak	124	121,95	7372,000	,556	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	127,05			
Vergisel yükümlülüklerimi (beyanname, form vb.) zamanında yerine getiririm	Çardak	124	121,39	7302,000	,444	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	127,61			
Vergisel yükümlülüklerimi zamanında yerine getiremediğimde kendimi kötü hissederim	Çardak	124	125,60	7551,500	,790	Anlamlı farklılık yoktur.
	Dazkırı	124	123,40			

p* < 0,05 = fark var

SONUÇ

Mükelleflerin vergiye uyum sağlaması konusunda vergiyi nasıl algıladıkları önemlidir. Zira algının sonucunda bireyler bazı tutum ve davranışlar gösterecektir. Bu anlamda bireylerin vergiye gönüllü uyum veya vergi uyumsuzluğu göstermelerinin kaynağı vergiyi olumlu/olumsuz tanımlamalarından geçmektedir. Ayrıca, mükelleflerin vergi algısını etkileyen birtakım faktörler de bulunmaktadır. Bunlar, mükellefin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, medeni durumu, vergi ahlakı, devlete olan bağlılığı ve ödeme gücü ve mükelleflerin diğer mükellefler hakkındaki görüşü gibi kişisel etmenler ile vergi adaleti, vergi afları, vergi oranları, vergi sisteminin karmaşıklığı ve vergileme ortamının belirsizliği, vergilerin sayısı, cezalar ve denetim olasılığı ve önceki denetimler gibi çevresel faktörlerden oluşmaktadır.

“Denizli Çardak ve Afyonkarahisar Dazkırı İlçelerinde Mükelleflerin Vergi Algılarının İncelenmesi” başlıklı bu çalışmamız Denizli İli Çardak İlçesi ve Afyonkarahisar İli Dazkırı İlçesi mükelleflerinin vergi algılarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu algı ve farkların ortaya konulmasında anket çalışması tercih edilmiştir. Buna göre iki ilçede toplam 248 mükellefle yüz yüze görüşülmüş ve kendilerine 34 adet soru yöneltilmiştir. Bu katılımcılardan Çardak'ta 106'sı erkek 18'i bayanken, Dazkırı'da 110 erkek ve 14 bayan bulunmaktadır. Her iki ilçenin eğitim durumlarına bakıldığında, Çardak'ta ilk ve ortaöğretim mezunu 71, Dazkırı'da da 58 kişidir. Dolayısıyla iki ilçede de ilk ve ortaöğretim düzeyinde eğitim alan kişi sayısının diğer eğitim düzeylerindeki kişi sayılarına göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Her iki ilçede de, eğitim alan kişi sayılarına bakarak en yüksekten en düşüğe bir sıralama yapacak olursak, ilkokul/ortaokul, lise, üniversite/lisansüstü ve en son olarak da yüksekokul mezunu vardır.

Mükelleflerin vergi algılarını ölçmeye yönelik olarak bireylere “Vergiyi nasıl tanımlarsınız” sorusu yöneltilmiştir. Cevaplar, “vergi bir ödevdir”, “devletin kazancımdeki hakkıdır”, “gereksiz mali bir külfettir”, “devletin ana gelir kaynağıdır”, şeklindedir. Her iki ilçede de “vergiyi nasıl tanımlarsınız” sorusuna verilen cevaba büyük bir çoğunlukla (148 kişi) devletin ana gelir kaynağı cevabı verilmiştir. Yine verilen cevaplardan devletin kazancımdeki hakkıdır diyenlerin

toplamı “bir ödevdir” ve “mali bir külfettir” diyenlerin toplamına göre fazladır. Dolayısıyla mükelleflerde bu algılara bakarak, aidiyet duygusunun ve sahiplenme duygusunun olduğu ileri sürülebilir.

Ayrıca, “vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaşdır” sorusuna katılım her iki ilçede de yüksektir. Vergi benim için zorla ödenen, mali bir külfettir önermesine katılımın az olması bir önceki önermeyi destekler niteliktedir. Dolayısıyla bu yargı, mükelleflerin vergi uyumu konusunda ılımlı olduklarını göstermektedir.

Yapılan ankette ülkemiz vergi sistemi, her iki ilçede de adaletsiz olarak algılanmıştır. Ayrıca, vergi mevzuatının karışık olduğu bulguları elde edilmiştir. Bu noktada mükelleflerin vergiye uyumunu sağlamak için vergi mevzuatlarının daha açık, anlaşılır ve sade bir yapıya getirilmesi gereklidir. Anket çalışmamızda her iki ilçedeki mükelleflerin yükümlü oldukları mevzuat hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Fakat kanımızca, mükelleflerin mevzuat bilgilerinin teknolojiden de faydalanarak sürekli olarak güncellenmesi yerinde olacaktır. Günümüzde de bu konuda Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın mevzuatı sadeleştirme konusunda çalışmaları fikrimizi destekler niteliktedir.

Yaptığımız çalışmada, mükelleflerin vergi aflarına yönelik sorulara verdiği cevaplarda, her iki ilçede de vergi aflarının zamanında ödeme yapan diğer mükellefleri cezalandırdığı ve afların yenilenmesini istemedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlarda dikkati çeken nokta her iki ilçedeki mükelleflerin sistemin adaletsizliğine vurgu yapmış olmalarıdır. Buna rağmen 2017-2018 yıllarında artarda “yeniden yapılandırma” adı altında af yasaları çıkarılması, devletin mükelleflerle aynı görüşte olmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Her iki ilçede de “mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır” ve “vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracaklarını düşünüyorum” gibi önermelere verilen cevaplardan mükelleflerce vergi yükünün ağır bulunduğu (%66), mükelleflerin vergi oranlarının düşürülmesi halinde vergi gelirlerinin artacağına (%74) inandıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bununla paralel olarak Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın yeni Gelir Vergisi Kanun Tasarısında vergi

yükünün hafifletilmesi ve oranların düşürülmesi konusunda çalışma yapması, mükelleflerin verdiği cevaplarla örtüşmektedir.

Her iki ilçede yapılan çalışmada, “Vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor” önermesine katılım (%59) fazla olup, vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamalarının diğerkatılımcıları da suça teşvik ettiğisonucuna varılmıştır. Bu da mükellefler arasında “diğeri yaparsa ben de yaparım” gibi yanlış bir mantığın oluşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca mükelleflerin “vergi kaçırmam ama vergiden kaçınıyorum” ifadesi her iki ilçede de kabul görmüş, bu da mükelleflerin suç olmadığı sürece vergi vermemek için birtakım yolları arayacağını ifade etmiştir.

“Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğunu düşünüyorum” önermesine katılım her iki ilçede de yüksek olmakla beraber Çardak İlçesinde bu oran %87’dir. 2008 yılında başlayan “Mükellef Odaklı Yaklaşım”ın bir sonucu olarak düşünülebilir. Mükellef odaklı yaklaşımın en belirgin özelliği, Gelir İdaresi Başkanlığı’nın ilan ettiği “Mükellef Hakları Bildirgesi”dir.

“Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim” önermesine, her iki ilçede de mükellefler %79 gibi büyük bir oranla kendilerini, vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir vatandaş olarak tanımlamışlardır. “Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmaları destekliyorum” önermesi her iki ilçede de (%88) yüksek oranlı olarak mükelleflerce kabul görmüştür. Devletin yaptığı bu çalışmaların da kanımızca mükelleflerin vergi bilinç ve ahlaklarının yüksek çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bununla beraber, “mükelleflerin müşterinin isteği üzere fiş/fatura verip vermeme” hakkındaki soru her iki ilçede de kabul görmemiştir. Bu da mükelleflerin her iki ilçede vergi bilinçlerinin yüksek olduğunu desteklemektedir. Vergisel ve biçimsel yükümlülükleri içeren sorularda ise her iki ilçede de olumlu cevaplar alınmıştır. Bu da yine mükelleflerin her iki ilçede de vergi ahlak ve bilinçlerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Vergi mükelleflerine yöneltilen ve kayıtdışılığı ihbarı içeren soru her iki ilçede de kabul görmemiştir. Diğerkbir ifade ile mükellefler diğerkmükellefleri ihbar

etmek istememektedir. Bunun sebebinin ise halk arasında “ispiyoncu” olarak tanımlanmaktan çekindikleri olarak gösterilebilir.

Mükelleflerin ödemelerinde öncelik sırasına dair elde edilen bulgular göstermektedir ki her iki ilçede de mükelleflerin vergi borçlarına ödeme önceliği, banka kredilerine göre ikinci plandadır. Bunun sebebinin, devlet alacağının tahsil edilebilirlik süresinin bankalara göre daha uzun sürede olması olarak düşünülebilir.

Mükellefler, her iki ilçe de kendi aralarında anlamlı bir farklılık olmasına rağmen, fatura vermemeyi tanımlama açısından fiş/fatura vermemek birinci sırada suç, ikinci sırada hırsızlık, üçüncü sırada kurnazlık ve son olarak da normal bir olay olarak algılamışlardır. Ancak Dazkırı’da oluşan algının kurnazlık olarak tanımlanmasının yüksek oluşu dikkat çekicidir. Son olarak denetimle ilgili elde edilen sonuçlara göre her iki ilçede de yapılan vergi denetimleri mükelleflere yeterli ancak adaletli gelmemiştir.

Genel olarak katılımcıların anket sorularına verdiği cevaplar neticesinde vergiyi algılama konusunda her iki ilçede de anlamlı bir farklılık bulunmamakta; ancak vergi affı, vergi kaçırmanın diğer mükellefleri teşviki, vergi dairesi çalışanlarının mükelleflere olan yaklaşımı, fiş/fatura düzenlemede ve vergi kaçırmanın ama vergiden kaçınırım ifadeleri ile ödeme önceliği konusunda her iki ilçe arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağacakaya, S. ve Yıldırım, Y. (Bt). Vergi Bilinci Ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Davranışları: İstanbul İli Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 85-96
- Akarca, A. Ve Şafak, M. (04.06.2015). *Vergilemede Tahakkukun Yeri Ve Önemi*. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/vergilemede-tahakkukun-yeri-ve-onemi/24213>, (Erişim Tarihi: 04.04.2018).
- Akdoğan, A. (2006). *Kamu Maliyesi* (11). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Akkara, G. Ve Gencel, U. (2016). Yükseköğretim Öğrencilerinin Vergiye Yönelik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Örneği. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Sayı 1, 28-48
- Akmaz, K. Ve Akyol, Ö. (2007). Vergiye Karşı Gösterilen Tepkilerin Sonuçları. *Vergi Raporu*, Sayı 98, 61-68
- Aktan, C. C., Dileyici, D. Ve Saraç, Ö. (2002). *Vergi, Zulüm Ve İsyân*, Phoenix Yayınevi.
- Aktan, C.C. (2012). Vergi Psikolojisinin Temelleri Ve Vergi Ahlakı. *Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası Dergisi*, 14-22.
- Aktan, C.C. Ve Gencel, U. (2003). Türkiye’de Geriye Doğru Vergileme Ve Verginin Hukukiliği İlkesinin İhlali. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Sayı 1,
- Arslan, C. M. (2011). Vergilemede Amaç, Vergileme İlkeleri Ve Türk Vergi Mevzuatı. *Vergi Dünyası*, Sayı 363, 19-32
- Aşan, S. (2014). Mükellef Ve Kamu Otoritesi Açısından Vergi Ahlakının Değerlendirilmesi. *Journal Of Life Economics*, 69-79.
- Ay, H. Ve Koşar, T. (2009). Dünya’da Ve Avrupa Birliği’nde Gelir İdaresinin Modernizasyonu Ve Mükellef Hakları. *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 252, 143-162.
- Ayanoğlu, A. (2012). Türk Vergi Sisteminde Vergiden Kaçınma Ve Vergi Kaçırma. *Mali Hukuk Dergisi*, Sayı 85, 167-178

- Aydoğan, S. D. (2017). Vergi Psikolojisinin Temelleri Ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Balkan Ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, 14-22
- Aygün, R. (2012). Vergi Ve Vergi Uyumuna Etkisi. *Vergi Dünyası*, Sayı 369, 88-92
- Ayrangöl, Z. Ve Tekdere, M. (2013). Potansiyel Etkileri Ve Gönüllü Uyum Açısından Vergi Afları: 6111 Sayılı Kanunun İrdelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı V1-2, 249-270
- Baloğlu, B. (2010). *Sosyoljik Açıdan Türkiyede Halkın Vergiye Bakışı*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Bayraklı, H. H., Sağbaş, İ. Ve Ural, L. (2004). Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Uşak İli Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 1, 97-214.
- Beceren, M. Vergiye Karşı Reaksiyon.
[Http://Www.Egegorus.Com/Yayinlarimiz/%Ddsmail%20i%Fe%Fdk/4-%20vergiye%20kar%Fe%Fd%20reaksiyon%20\(Mehmet%20beceren-82\).Doc](http://www.Egegorus.Com/Yayinlarimiz/%Ddsmail%20i%Fe%Fdk/4-%20vergiye%20kar%Fe%Fd%20reaksiyon%20(Mehmet%20beceren-82).Doc),
(Erişim tarihi: 14.01.2019).
- Beşel, F. (2017). Türkiye’de Vergi Denetiminin Çeşitli Göstergeler İle Analizi, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 107, 65-98
- Bilgin, H. K. (2011). Vergi Ahlakının Teorik Çerçevesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, 259-278
- Binokay, M. D. (2010) *Rasyonel Vergileme İlkeleri Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. (YL). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Bulut, Y. Ve Ateşoğlu, N. (2009). Verginin Demokratik Geleneğin Oluşumundaki Anahtar Rolü. *Vergi Dünyası*, Sayı 336, 180-187
- Buyrukoğlu, S. Ve Buzkiran, D. (2016). Klasik Ve Modern Vergileme İlkeleri Çerçevesinde Uzlaşma. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, 2077-2091
- Buyrukoğlu, S. Ve Erasa, İ. (2012). Vergi Bilincinin Oluşmasında Mükellef Haklarının Yeri Ve Önemi. *Vergi Dünyası*, Sayı 375, 116-127

- Cansız, H. (2006). Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 2, 115-138
- Cansız, H. (2014). Defterdarlık Çalışanlarının Vergileme İlkelerine Bakışı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 2, 33-43
- Cansız, H. (2015). Defterdarlık Çalışanlarının Vergi Algıları: Afyonkarahisar Örneği. *Yönetim Ve Ekonomi*, Sayı 2, 433-450
- Çakar, E.P. (2013). Vergiye Karşı Direnme Şekilleri Ve Vergi İnzivası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı1-2, 1293-1313
- Çardak Hakkında Genel Bilgiler*. [Http://www.Cardak.Bel.Tr/Cardak-Hakkında/](http://www.Cardak.Bel.Tr/Cardak-Hakkında/), (Erişim Tarihi: 11.07.2019).
- Çataloluk, C. (2008). Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum Ve Davranışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 20, 213-228
- Çekirdekoğlu, K. (2010). Vergileme Ve Adalet. *Vergi Dünyası*, Sayı 348, 69-79
- Çelik, K. Ve Eroğlu, O. (2014). İlköğretim Çağında Vergi Algısının İncelenmesi: Zonguldak İli Örneği. *Çankırı Karatekin İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı 2, 301-326
- Çelikkaya, A. Ve Gürbüz, H. (2006). *Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörlerin Analizi: Bir Alan Çalışması*. https://www.researchgate.net/publication/23533202_Mukelleflerin_Vergiye_Gonullu_Uyumunu_Etkileyen_Faktorlerin_Analizi_Bir_Alan_Calismasi, (Erişim Tarihi: 07.03.2017)
- Çiçek, H. (2006). *Psikolojik Ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum Ve Tepkileri (İstanbul İli Çalışması)*. İstanbul: İSMMMO Yayınları.
- Çiçek, H., Bozdoğan, K Ve Bozdoğan, D. (2012). Vergiye Mükellef Tepkileri Ve Vergi Kaçakçılığında Vergi Cezalarının Caydırıcılık Etkisi: Tokat İli Örneği. *Finanspolitik&Ekonomik Yorumlar*, Sayı 564, 61-75
- Çiçek, H., Karakaş, M. Ve Yıldız, A. (2007). *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama Ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

- Çoban, H. Ve Deyneli, F. (2013). Vergi Ahlakı Ve Sosyal Sermaye. *Finanspolitik&Ekonomik Yorumlar*, Sayı 584, 109-119
- Çomaklı, Ş. E. (2008). Mükellef Sosyo-Psikolojisi Açısından Vergi Ödemeyi Etkileyen Genel Faktörler. *Vergi Dünyası*, Sayı 322, 113-120
- Çölgezen, Ö. (2010). Vergi Kaçakçılığı, Vergiden Kaçınma Ve Vergi Planlaması. *Vergi Dünyası*, Sayı 347, 73-77
- Dazkırı Genel Tanıtım*. <http://www.dazkiri.bel.tr/DazkiriGenelTanitim.aspx>, (Erişim Tarihi: 11.07.2019).
- Demir, İ. C. (2008). *Vergi Ahlakı Ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*. (YL). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Demir, M. (2009). Toplumun Vergiye Karşı Tutum Ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *Akademik Bakış*, Sayı 18, 1-10
- Dinçer, H. (2009). *Verginin Tahakkuku Ve Kesinleşmesi*. <http://www.reformymm.com.tr/dokumanlar/18062015-Verginin-Tahakkuku-152239.pdf>, (erişim tarihi: 02.02.2019).
- Doğrusöz, B. (15.10.2015). Hata Ve Düzeltme Hükümlerinin Kapsamı. *Dünya Gazetesi*. (15.03.2018), <https://www.dunya.com/kose-yazisi/hata-ve-duzeltme-hukumlerinin-kapsami/25700>
- Doğrusöz, B. (31.05.2016). İkmalen Tarhiyat. *Dünya Gazetesi*. (15.03.2018), <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ikmalen-tarhiyat/28293>
- Ege, f. (2016). Örneklerle özel ödeme süreleri. Maliye postası, <http://maliepostasi.com/orneklerle-ozel-odeme-sureleri>
- Egeli, H. Ve Dağ, M. (2012). Türk Vergi Hukuku Açısından Mükellef Haklarının Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, Sayı 163, 130-146
- Eğmir, R. T. Ve Hazman, G. G. (2017). KOBİ'lere Sağlanan Teşvikler ve KOBİ'lerin Vergi Algısı İlişkisi: Afyonkarahisar Örneği, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı 2, 225-244
- Erkan, O. (2004). Vergileme Karşısında Bireylerin Tepkisi Ve Bunun Bireysel Refaha Etkileri, *Maliye Postası Dergisi*, 86-88

- Erkin, G. (2012). Vergilendirme Yetkisinin Tabi Olduğu Anayasal İlkeler. *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 235-249
- Erol, A. (2010). Mükellef Hakları Yönünden 6009 Sayılı Yasa İle Getirilen Hükümlerin Değerlendirilmesi- I, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı 216, 19-23
- Gedikoğlu, M. (2015). *Türkiye’de Uzlaşma Mekanizmasının İşleyişi Ve Anayasal Vergileme İlkeleri Açısından Analizi*. (YL). Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Genç, Y. Ve Yaşar, R. (2009). Vergilemede Adalet Ve Etkinlik İlişkisi. *Vergi Dünyası*, Sayı 338, 34-40
- Gerçek, A. (2005). Türk Vergi Hukukunda Vergi Sorumlusu, Sorumluluk Halleri Ve Türlerinin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, 157-193
- Gerçek, A., Bakar, F. Ve Mercimek, F. (2014). Vergilemenin Anayasal Temellerinin Çeşitli Ülkeler Açısından Karşılaştırılması Ve Türkiye İçin Çıkarımlar. *Ankara üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, sayı 1, 81-130
- Gök, K. (2007). Verginin Direncinin Gelişimi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 1, 143-163
- Gökbunar, A. R. (1998). Vergileme İlkeleri Ve Küreselleşme. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, Sayı 4, 1-23
- Gökbunar, A.R., Selim, S. Ve Yanıkkaya, H. (2007). Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomik Yaklaşım*, Sayı 63, 69-94
- Gökbunar, r. (2010). Kadın erkek eşitsizliğinin giderilmesinin vergisel boyutu, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, sayı 543, 23-35
- Gökbunar, R. Ve Çetin, G. (2010). Mükellef Hakları Ve Vergiye Gönüllü Uyum: Manisa Merkez İlçe Anket Uygulaması, *Vergi Dünyası*, Sayı 346, 100-115
- Güleç, E. (2012). Vergi Uyumu Ve Vergi Uyumunu Etkileyen Temel Faktörler(I). *Vergi Dünyası*, Sayı 373, 113-130
- Güler, R. (30.05.2016). *Elektronik Tebliğat Uygulamasının Mükellefler Ve Vergi Daireleri Üzerindeki Yansımaları*. [Http://Sahipkiran.Org/2016/05/30/Elektronik-Tebliğat/](http://Sahipkiran.Org/2016/05/30/Elektronik-Tebliğat/), (Erişim Tarihi: 27.02.2018).

- Günay, F. (2009). Yükümlülerin Vergi Algısı Nasıl İyileştirilebilir?. *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 245, 87-94
- Günay, Ö. (2007). Oecd Yaklaşımı Çerçevesinde Vergi Kaçırma Ve Vergiden Kaçınma. *Vergi Dünyası*, Sayı 312, 86-90
- Güner, Ü. (2008). *Türkiye’de Vergi Bilincinin Ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*. (YL). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gür, E. Ve Yıldız, İ. (2017). Vergi Algısı Ve Bilinci Üzerine Bir Araştırma: Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Vergi Bilinci. [Http://Www.Ressjournal.Com/Dergitamdetay.aspx?ID=726&Detay=Ozet](http://www.ressjournal.com/Dergitamdetay.aspx?ID=726&Detay=Ozet), (Erişim Tarihi: 15.04.2018).
- Işık, A. Ve Işık, H. (2008). Vergi Boşluğunu Dolduran Nedenler: Vergiden Kaçınma Ve Kayıt Dışı Ekonomi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Sayı 522, 41-49
- İnneci, A. Ve Karadağ, N. C. (2015). Vergi Usul Kanunu’na Göre “Tebliğ”De Yapılan Hatalar Ve Yargının Konuya Bakışı. *Maliye Dergisi*, Sayı 169, 55-69
- İpek, S. Ve Kaynar, İ. (2009). Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları. *Maliye Dergisi*, Sayı 157, 116-130
- Karaca, R. (2015). *Vergi Bilinci Ve Vergi Algısı: Kütahya İlinde İlköğretim Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. (YL). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Karakoç, Y. (1995). *Sosyal Maliye*. Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, No: 61, İzmir.
- Kargı, V. Ve Yüksel, C. (2010). Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Adaleti Ve Mükellefler Üzerine Etkileri. *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, Sayı 54, 23-44
- Kaya, P.B. (2017). *Zirai Kazançların Vergilendirilmesinde Çiftçilerin Vergi Algısı: Antalya İli Örneği*. (YL). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Kaya, S. C. (2018). *Yükseköğretim Öğrencilerinde Vergi Bilinci Ve Vergi Algısı Üzerine Bir Araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Örneği*. (YL). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.

- Kırbaş, S. (2004). *Vergi Hukuku Temel Kavramlar, İlkeler Ve Kavramlar*. Ankara(16): Siyasal Kitapevi.
- Kirmanoglu, H. (2007). *Kamu Ekonomisi Analizi..* İstanbul(1) :Beta Kitapevi
- Kitapçı, İ. (2012). *Vergi Etiğinin Oluşmasında Sosyal Sermayenin Belirleyici Unsurlarının Etkisi: Teorik Açından Bir Değerlendirme*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara.
- Kitapçı, İ. (2017). Vergiye Psikolojik Bir Bakış: Gelir İdaresi Başkanlığı Tarafından Yayınlanan Vergi Afişlerinin Vergi Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, Sayı 173, 439-466
- Korlu, R.K., Gerçek, A. Ve Çetinkaya, Ö. (2016). Mükelleflerin Yerel Vergi Algıları Üzerine Bir Analiz: Bursa Örneği. *Yönetim Ve Ekonomi*, Sayı 3, 711-732
- Kumluca, İ. (2003). Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler. *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 180, 91-97
- Küçük, Ş. (2012). Türk Anayasalarında Vergilendirme İlkeleri. *Yaklaşım Dergisi*, Sayı, 230, 49-55
- Külekci, C. (2011). “Türkiye’de Vergi Mükelleflerinin Vergiye Gönüllü Uyumunu Belirleyen Faktörler. (YL). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Muter, B. N. Ve Özcan, P. M. (2012). *Sosyo-Psikolojik Yönleriyle Vergi Kaçakçılığı*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Muter, N. B., Sakınç, S. Ve Çelebi, A.K. (1993). Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması.
http://kutuphane.cbu.edu.tr/db_images/site_407/file/mukelleflerin_vergi.pdf,
(Erişim Tarihi: 25.02.2018).
- Nohutçu, A. (2017). *16 Nisan 2017 Referandumundan Sonra 1982 Anayasası*. Ankara(1): Savaş Yayıncılık.
- Oktay, S. Ve Karaca, C. (2018). Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler. Cemil Meriç 10.Uluslararası Sosyal Bilimler Ve Spor Kongresi, 1300-1308
- Ören, K. (2007). Sosyal Sermayede “Güven” Unsuru Ve İşgücü Performansına Etkisi. *Kamu-İş Dergisi*, Sayı 1, 71-90

- Özgün, Z. (2017). *Maliye Disiplininde Alternatif Bir Yöntem Olarak "Mali Sosyoloji": Vergi Algısı Ve Bilinci Üzerine Sosyolojik Bir Analiz.* (YL). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Özgün, Z. Ve Yüksel, C. (2018). Mersin’de Vergi Mükelleflerinin Vergi Algısı, Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Düzeyinin Ölçülmesi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, 33-48.
- Öztürk, S. (2012). *Verimlilik Ve Adalet İlkeleri Açısından Türk Vergi Sistemindeki Değişimin Analizi.* (YL). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Pehlivan. O. (2004). *Kamu Maliyesi*, Trabzon: Derya Kitapevi.
- Sağbaş, İ. (2007). *Vergi Teorisi Ders Notları*. Ankara: Ece Matbaacılık.
- Sağbaş, İ. Ve Başoğlu, A. (2005). İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 2, 123-144
- Sağlam, M. (2013). Vergi Algısı Ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı Ve Bilinci. *Sosyo Ekonomi*, Sayı 1, 315-334
- Saraçoğlu, F. (2008). Çevre, Adalet Algısı, Suçun Algılanış Biçimi İle Vergi Kaçakçılığına İlişkin Tutumlar Arasındaki İlişkiler, *ESOGÜ İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 1, 59-74
- Sarı, M. A. (2010). *Türk Vergi Sistemi Ve Uygulaması*. Ankara(1): Ümit Ofset Yayıncılık.
- Serim, N. (2011). Mükellef Tipolojilerine Göre Vergi Ahlakını Şekillendirmek Olanaklı Mıdır?. *Vergi Sorunları*, Sayı 270, 68-79
- Serim, N. Ve Yağanoğlu, N. Y. (2010). Ekonomik Yaklaşım Ve Caydırı Değişkenler İle Ahlaki Duygu Ve Tutumları Şekillendiren İçsel Faktörlerin Kişilerin Vergi Ahlakını Etkilemede Rolü. *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 264, 105-120
- Silah, M. (2000). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Şahin, A. (2010). *Yüksek Öğrenim Öğrencilerinin Vergiyi Algılaması: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği.* (YL). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

- Şahpaz, K., Akgül, Ö. Ve Yardımcıoğlu, F. (2014). Fırıncı Esnafının Vergi Bilinci Ve Vergi Algısı: Sakarya İli Örneği. *Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 59-81
- Şenel, K. (2014). *Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri Üzerine Bir Alan Çalışması*. (YL). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Şenyurt, İ. (2008). Türkiye'deki Vergi Aflarının Nedenleri Ve Sonuçları I. *Vergi Dünyası*, Sayı 319, 89-95
- Şenyüz, D. (1992). Maliye Mükellef İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunlar. *Sayıştay Dergisi*, Sayı 7, 17-31
- Taşkan, Y. Z. (2005). Vergi Borcunun Tahakkuku Ve Kesinleşmesi, [Http://Acikerisim.Ybu.Edu.Tr:8080/Xmlui/Handle/123456789/805](http://Acikerisim.Ybu.Edu.Tr:8080/Xmlui/Handle/123456789/805), (Erişim Tarihi: 15.03.2017).
- Taytak, M. (2010). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Vergi Bilincinin Tespiti: Ampirik Bir Araştırma. *Maliye Dergisi*, Sayı 158, 496-512
- Tekin, A. Ve Gümüş, Ö.(2014). 1982 Anayasası'nda Yer Alan Vergileme İlkelerinin Felsefi Temelleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 39, 243-257
- Topal, H. (2016). Vergi Adaleti Algısı: Gelir Vergisi Mükellefleri Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Sayı 2, 149-172
- Tosuner, M. Ve Demir, İ. C. (2008). Ege Bölgesinin Vergi Ahlak Düzeyi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 2, 355-372
- Tuay, E. Ve Güvenç, İ. (2007). *Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Tunçer, M. (2002). Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi Ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 3, 107-128
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi Ve Politikası*. İstanbul(6): Filiz Kitapevi.
- Türkay, İ. (2013). Türk Vergi İdaresinde Mükellef Odaklı Yaklaşım- Mükellef Hakları- Vergiye Gönüllü Uyum Uygulamaları. *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 299, 148-163

- Uçak, C. (1997). Vergilendirme Psikolojisi, *Vergi Dünyası*, Sayı 189, 13-37
- Uruş, A. F. (2013). *Optimal Vergileme İlkeleri İle Vergilere Karşı Gösterilen Tepkiler Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi*. (YL). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ünlüyol, H. (2009). Vergi Ödemeye Dönük Psikolojik Davranış Biçiminin İşletmelerde Oluşturduğu Mikro Karar Paradoksu. *Vergi Raporu*, Sayı 112, 79-89
- Üyümez, M. E. Ve Ergül, Y. T. (2009). Vergilemede Mali Sosyoloji Yaklaşımının Önemi. *Vergi Raporu*, Sayı 119, 51-57
- Vergi Müfettişleri Derneği. (2017). *Türk Vergi Kanunları*. Ankara: Epamat Basım.
- Yakar, S. (2011). *Türk Vergi Hukukunda Tarh İşleminin Yargısal Denetimi*. (DT). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yalama, G. Ö. Ve Gümüş, E. (2013). Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörler: Eskişehir'den Bulgular. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, Sayı 20, 77-97
- Yeniçeri, H. (2008). Vergi Dairelerinden Beklenen Hizmet Kalitesi İle Algılanan Hizmet Kalitesinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma. *Vergi Raporu*, Sayı 110, 7-20
- Yenigün, Y. (2012). *Vergi Bilinci Ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Davranışları: İstanbul Örneği*. (YL). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yıldırım, M. (2010). Vergilere Direniş: Sivil İtaatsizlik Ve Vergi İsyanı. *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 264, 169-175
- Yurdadoğ, V., Gökbunar, R. Ve Tunçay, B. (2016). Vergi Uyumunu Belirleyen Faktörlere Genel Bir Bakış. *Yönetim Ve Ekonomi*, Sayı 23, 805-816
- Yücel, M. (2011). Vergi Baskısı Karşısında Mükellefin Gösterdiği Bazı Tepkiler, *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 2485-2493
- Zorlu, Ö. (2012). *İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergi Bilinci Düzeyi Ve Vergi Bilinci Düzeyi İle İlgili Örnek Uygulama (Ankara İli Örneği)*. (YL). Gazi Üniversitesi, Ankara.

EKLER

Değerli katılımcı;

Bu çalışma tamamen akademik bir faaliyet kapsamında yapılan bilimsel içerikli bir çalışmadır. Bu nedenle verdiğiniz yanıtların doğruluğu çok önemlidir. Bu anketteki bilgiler hiçbir şekilde kişi ve kurumlarla paylaşılmayacaktır dolayısıyla kimlik bilgileri istenmemektedir. Lütfen sorulara içtenlikle cevap veriniz. Çalışma doğru ya da yanlış cevap içermemekte olup sadece sizlerin vergi ile ilgili düşüncelerinizi değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Halil Çağlar YILAYAZ
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Yaşınız

- 15-18 19-30 31-50 51-70 71 ve üzeri

2. Cinsiyetiniz.

- Erkek Bayan

3. Medeni durumunuz.

- Evli Bekâr Boşanmış

4. Eğitim durumunuz.

- Okuryazar İlkokul/Ortaokul Lise Yüksekokul Üniversite/Lisansüstü

5. Yaşadığınız İl/İlçe.

- Denizli/Çardak Afyonkarahisar/Dazkırı

6. Vergilendirilme şekliniz nedir?

- Basit Usul Gerçek Usul

7. Elde ettiğiniz kazanç türü nedir?

- Ticari Kazanç Zirai Kazanç Ücret Serbest Meslek Kazancı
 Gayrimenkul Sermaye İradı Menkul Sermaye İradı Sair Kazanç ve İratlar

8. Mükellefiyet süreniz ne kadardır?

- 0-5 6-10 11-15 16-20 21 ve üzeri

9. Vergiyi nasıl tanımlarsınız?

- Bir ödevdir. Devletin kazancımındaki hakkıdır.
 Gereksiz mali bir külfettir. Devletin ana gelir kaynağıdır.

10. Türk Vergi Sistemini adaletli buluyorum.

- Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

Lütfen arka sayfaya geçiniz.

11. Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

12. Vergisini zamanında ödeyen kişi iyi vatandaşdır.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

13. Vergi benim için zorla ödenen gereksiz mali bir külfettir.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

14. Vergi mevzuatımız çok karışıktır.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

15. Yükümlü olduğum vergi mevzuatı hakkında yeterli bilgi sahibiyim.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

16. Vergi affının, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırdığını düşünüyorum.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

17. Vergi afları belirli aralıklarla halinde devam etmelidir.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

18. Mükellefler üzerinde vergi yükü çok ağırdır.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

19. Vergi oranlarının düşük olması durumunda devletin vergi gelirlerini arttıracığını düşünüyorum.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

20. Vergi kaçırın mükelleflerin ceza almamaları beni de vergi kaçırmaya teşvik ediyor.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

21. Vergi dairesi çalışanlarının mükellefe yakın ve sorunlara çözüm bulma konusunda mükellefe yardımcı olduğunu düşünüyorum.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

22. Mükellef olarak bütün haklarımı biliyorum.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

23. Kendimi vergi ahlakı ve vergi bilinci yüksek bir mükellef olarak tanımlayabilirim.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

24. Mal satımı sonrasında müşterinin isteği üzerine fiş/fatura vermeyebilirim.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum
Kesinlikle Katılıyorum

Lütfen arka sayfaya geçiniz.

25.Devlet tarafından yapılan vergi bilincini arttırmaya yönelik çalışmalarını destekliyorum.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

26. Mükellef olarak devletin vergi politikalarını yakından takip ederim.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

27. Vergi kaçırmam ama vergiden kaçınırım.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

28. Kayıtdışı çalışan kişileri vergi dairesine ihbar ederim.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

29. Çevremdeki esnaf arkadaşlarımda vergi ahlak seviyesi yüksektir.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

30. Vergisel yükümlülüklerimi (beyanname, form vb.) zamanında yerine getiririm.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

31. Vergisel yükümlülüklerimi zamanında yerine getiremediğimde kendimi kötü hissederim.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Fikrim Yok Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

32. Aynı anda birden fazla ödemeniz olduğunda hangi ödemeye öncelik verirsiniz? (1,2,3 olarak sıralayınız.)

___ Vergi borcu ___ Kişilere olan borçlar ___ Banka kredisi

33. Alışverişlerde Fiş fatura vermemeyi nasıl tanımlarsınız?

Suç Normal bir olay Hırsızlık Kurnazlık

34. Yapılan denetimlerin yeterli ve adaletli olduğunu düşünüyor musunuz?

Denetimler yeterli ve adaletli Denetimler yeterli ama adaletli değil
 Denetimler yeterli değil ama adaletli Denetimler yeterli ve adaletli değil

Ankete katıldığınız için teşekkür ederiz.